

**Vilniaus universiteto Teisės fakulteto
Privatinės teisės katedra**

Žilvino Ūdros,
V kurso, verslo teisės
studijų šakos studento

Magistro darbas

**Partnerystės instituto teisinė problematika Lietuvoje
Legal issues related to the institution of partnership in Lithuania**

Vadovė: vyr. lekt. dr. Neringa Gaubienė

Recenzentas: vyr. lekt. dr. Saulius Aviža

Vilnius

2024

ANOTACIJA IR PAGRINDINIAI ŽODŽIAI

Šiame darbe analizuojamos Lietuvoje CK III knygos „Šeimos teisė“ VI dalies XV skyriaus nuostatos, kurios nepakankamai apibrėžia socialinį ir ekonominį šeimos supratimą, o galiojančios teisės normos neatitinka šeimos teisinės apsaugos ir socialinės realybės. Tyrimas aiškiai parodo, kad Lietuvoje reikia įvesti teisinį partnerystės santykių reglamentavimą, taip pat būtina keisti tam tikrus norminius aktus užtikrinant lygiavertę teisinę apsaugą partnerystėje gyvenantiems asmenims. Nepriklausomai nuo to, ar asmenys yra santuokos ar partnerystės santykiuose, bei jų lyties, valstybė privalo vienodai pasirūpinti socialine ir ekonomine visų šeimų apsauga.

Pagrindiniai žodžiai: partnerystė, šeima, santuoka, santykiai.

This paper analyses the provisions of Chapter XV of Part VI, Part VI of Book III of the Civil Code "Family Law" in Lithuania, which narrowly defines the socio-economic understanding of the family, and the existing legal norms do not correspond to the legal protection of the family and the social reality. The study clearly shows that there is a need to introduce legal regulation of partnership relations in Lithuania, as well as to amend certain normative acts in order to ensure equal legal protection for persons living in partnerships. Irrespective of whether individuals are in a marriage or partnership relationship and regardless of their gender, the state must provide equal social and economic protection for all families.

Keywords: partnership, family, marriage, relationships.

TURINYS

ĮVADAS.....	4
1. ŠEIMOS SAMPRATOS TURINYS TEISĖS AKTUOSE.....	8
1.1. Šeimos sąvoka.....	8
1.2. Šeimos institutas Lietuvos Respublikos Konstitucijoje ir civilinės teisės sistemoje.....	12
1.3. Santuokos ir šeimos santykis teisėje.....	17
2. PARTNERYSTĖS ESMĖ IR TEISINIO REGULIAVIMO YPATUMAI.....	22
2.1. Partnerystės samprata ir istorinė raida.....	22
2.2. Partnerystę apibūdinantys kriterijai.....	25
2.3. Registruotos ir neregistruotos partnerystės formos.....	29
3. PARTNERIŲ TEISĖS IR PAREIGAS REGLAMENTUOJANČIOS TEISĖS NORMOS.....	36
3.1. Probleminiai partnerystės klausimai tam tikrose teisės šakose.....	37
3.2. Teismų praktikos įgyvendinant partnerystės asmenų teises analizė.....	46
IŠVADOS IR PASIŪLYMAI.....	51
ŠALTINIŲ SĄRAŠAS.....	54
SANTRAUKA.....	59
SUMMARY.....	60

IVADAS

Temos aktualumas. Per pastaruosius kelis dešimtmečius sparčiai keičiantis socialiniams ir ekonominiams veiksniams, taip pat tobulėjant technologijoms ir komunikacijai – vietoje tradicinės šeimos struktūros ir formos vis dažniau pereinama prie modernių šeimos modelių. Nuo septintojo dešimtmečio prasidėjusi ir nuo to laiko gerokai paspartėjusi santuokos, skyrybų, gyvenimo skyrium (separacijos), bendro gyvenimo ir nesantuokinių šeimų kūrimo transformacija keičia ne tik tradicinės šeimos gyvenimą, taigi ir šeimos teisę. (Barker, 2018, p. 1).

Nors istoriškai visuomenė laikosi nuomonės, kad „santuoka yra šeimos pagrindas“ (Ambrazevičiūtė *et al.*, 2012, p. 75) ir kad valstybė turi rūpintis kiekviena šeima ir ją saugoti, sudarant sąlygas, kurios leistų šeimai tenkinti pagrindinius poreikius ir atlikti savo funkcijas, jau 9-o dešimtmečio pabaigoje pasaulinė bendruomenė (Little, 2023) pradėjo pripažinti santykius, kurie neatitinka „įprasto“ šeimos modelio¹. Viena iš tokių tarp Europos Sąjungos valstybių narių paplitusių formų – partnerystės, kaip šeimos teisės institutas (Beliūnienė *et al.*, 2016, p. 4.). Įvairios šalys šias sąjungas apibūdina skirtingais terminais, kaip pavyzdžiui, registruotomis partnerystėmis, paprastai vartojamu Europoje; civilinėmis sąjungomis – vartojamu Šiaurės Amerikoje; civilinėmis partnerystėmis – vartojamu Jungtinėje Karalystėje ir kitomis sąvokomis, kaip „šeimininė partnerystė“ arba „gyvenimo partnerystė“ (Permanent Bureau, 2015). Tačiau visus šiuos terminus vienija tai, kad tiek registruota partnerystė, civilinė sąjunga arba tiek neregistruota partnerystė, ir panašių sąvokų turinys nėra visiškai identiškas santuokai, nors jos gali turėti tam tikrų panašumų. Pagrindinis skirtumas tarp šių partnerystės formų ir santuokos dažniausiai yra teisinis statusas ir teisių bei pareigų rinkinys, kuris susijęs su šiuo statusu.

Nesantuokinėms šeimoms, kurios egzistuoja šalia santuokinių, teisinėms sąlygoms atsirasti pamatus sukūrė Lietuvos Respublikos Konstitucinis Teismas (toliau – Konstitucinis Teismas), pažymėdamas, kad Konstitucijos, *inter alia* 38 straipsnio nuostatos saugo ir gina ne vien tik santuokos pagrindu sudarytas šeimas (Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2011 m. rugsėjo 28 d. nutarimas). Teismas nurodė, kad nors Konstitucija pripažįsta santuokos svarbą šeimos gyvenime, ji nesvarsto santuokos, kaip vienintelės teisės sukurti šeimos santykius ir nereguliuoja kitokių šeimos formų, pavyzdžiui, bendro gyvenimo neregistruotos santuokos instituto. Šios šeimos yra grindžiamos emociniu ryšiu, tarpusavio supratimu, atsakomybe, pagarba, vaikų auklėjimu ir kitais santykių aspektais bei savanorišku sprendimu priimti tam tikras teises ir pareigas, kurios yra svarbios konstitucinių institutų, tokių kaip motinystė, tėvystė ir vaikystė, pagrindas. Todėl šeima gali būti

¹ Branduolinė šeima – kartu gyvenantys vyras ir moteris, kurie palaiko socialiai patvirtintus seksualinius santykius ir turi bent vieną vaiką.

suprantama tiek, kaip teisinė kategorija – apibrėžiant tam tikrus teisinius šeimos santykius, tiek kaip socialinis konceptas, apimantis platesnį šeimos sąvokos spektrą dėl emocinių, kultūrinių ir socialinių ryšių.

Tarptautiniu lygmeniu, taip pat nėra vienodo požiūrio į partnersčių reglamentavimą (Beliūnienė *et al.*, 2016). Teisių ir pareigų mastas įvairiose šalyse gali skirtis – nuo panašių į oficialių santuokų atvejus iki apsiribojimo tik finansiniais ir nuosavybės reikalais bei statusu. Paprastai registruotos partnerstės partneriai turi mažiau teisinės apsaugos nei esantys santuokoje, o apribojimai dažnai susiję su vaikų įvaikinimu (tiek trečiųjų šalių, tiek vieno iš partnerių) ir dalijimosi pavarde. Kita vertus, civilinė partnerstė dažnai išplečia dviejų pilnamečių asmenų galimybes paveldėti ar naudotis bendru turtu ir įgyti artimųjų giminaičių statusą. Be to, sudaryti ir nutraukti registruotą partnersbę paprastai yra lengviau nei tai padaryti santuokoje. Tačiau be santuokos sukurtos šeimos vis dar nėra teisiškai apsaugotos, kai kuriose pasaulio valstybėse, įskaitant ir Lietuvos Respubliką.

Šiuo metu mūsų šalyje teisė gina šeimas, sudarytas santuokoje, t. y. moters ir vyro sąjungoje, tačiau šiuolaikinės šeimos samprata yra platesnė – visuomenėje egzistuoja įvairių rūšių asmenų tarpusavio santykiai, įskaitant šeimos santykius. Lietuvoje yra nemažai šeimų, sukurtų santuokos pagrindu pagal šiuo metu galiojančius teisės aktus², kai santuoką reguliuoja Civilinis kodeksas (toliau – CK) ir neregistruotuose santykiuose tarp priešingos lyties partnerių, taip pat šeimų, kurias sudaro tos pačios lyties asmenys. Tačiau neįregistravus santuokos kyla problemos kasdieniame gyvenime, kaip pavyzdžiui *de facto* sąjungoje esančių porų teisės į nuosavybę, paveldėjimą ir dėl to kyla teisinių pasekmių, kurios turi įtakos gyventojų gyvenimo kokybei, kadangi teismai nėra kompetentingi dviejų asmenų partnersbę prilyginti santuokai ar suteikti tokias pat teises kaip sutuoktiniams, nors šiuose santykiuose taip pat kuriama šeima. Viešojoje erdvėje vis dar stebimos plačios diskusijos dėl specialaus kohabitaciją reglamentuojančio teisės akto reikalingumo, siekiant užtikrinti vienodą teisinį saugumą šeimoms, nepriklausomai nuo to, ar jos įregistruotos teisiniu požiūriu, ar ne. Todėl, galbūt Lietuvai reikia „šeimos įstatymo be lyties“: tokio, kuriame pagrindinis dėmesys būtų skiriamas ne seksualiniams santykiams, o tų santykių reglamentavimui. Pavyzdžiui, kai kuriose Šiaurės Europos šalyse, tokiose kaip Švedija, Norvegija ir Islandija, įstatymai leidžia registruoti partnersbę, kurioje partneriai gali būti bet kurios lyties asmenys. Tai rodo, kad šeimos santykių reglamentavimas gali būti atviras ir įtraukiantis įvairias šeimos formas. Juk šiandieninė socialinė tikrovė reikalauja peržiūrėti šeimos teisę ir spręsti partnerstės klausimus pagal visuomenės poreikius, kadangi iš tikrųjų santuokos ar tik bendro gyvenimo buvimas nėra būtina sąlyga šeimai sukurti.

² 2021 m. kas antras 15 metų ir vyresnis Lietuvos gyventojas buvo susituokęs. <https://osp.stat.gov.lt/2021-gyventoju-ir-bustu-surasyimo-rezultatai/namu-ukiai-ir-seimos>.

Nors Lietuvoje vis dar stiprus noras išlaikyti santuoką kaip pagrindinį šeimos elementą, vis didesnė visuomenės dalis laikosi nuomonės³, kad būtina įvesti kitą, papildomą elementą – partnerystę.

Darbo objektas – partnerystėje gyvenančių asmenų teisiniai santykiai.

Darbo tikslas – išanalizavus partnerystės santykių instituto doktriną ir užsienio valstybių teisinę bazę, identifikuoti partnerystės instituto teises problemas bei pateikti siūlymus partnerystės santykių teisinės bazės tobulinimui Lietuvos teisės sistemoje.

Darbo uždaviniai:

1. Nustatyti šeimos sampratos teisinę apimtį;
2. Atskleisti partnerystės turinį, istorinę raidą ir partnerystę būdingus kriterijus;
3. Išanalizuoti partnerystės santykius reglamentuojančių normų problematiką;
4. Pateikti rekomendacijas dėl teisės aktų tobulinimo, kurie atitiktų pasikeitusį teisinį ir socialinį kontekstą.

Privataus gyvenimo santykių formos (santuoka, šeima, partnerystė) apima labai platų klausimų spektrą. Todėl viename darbe nėra galimybės ypač nuodugniai išnagrinėti visus klausimus. Todėl didžiausias dėmesys bus skiriamas partnerystės santykių formai ir teismų praktikos studijoms bei rekomendacijų formulavimui dėl nacionalinių norminių aktų tobulinimo. Baigiamajame darbe pabandyta įvairiapusiškai išanalizuoti partnerystės santykių institutą, jo turinį ir reglamentavimą.

Tyrimo metodologinis pagrindas susideda iš kelių tyrimo metodų:

1. Mokslinės literatūros analizės, naudojamos teisei bazei tirti ir problemoms, kylantioms siekiant šeimos teisės sistemos tikslo, nustatyti. Siekiant įvertinti įvairių autorių nuomones, kad būtų pateikti pasiūlymai remiantis atlikta analize.
2. Analitinio lyginamojo metodo, analizuojami norminiai aktai, lyginama Lietuvos Respublikos ir ES šalių partnerystės santykių teisinė bazė bei vertinami EŽTT sprendimai. Lyginamojo metodo pagalba galima išsiaiškinti kitų šalių praktikas, problemas ir sprendimus partnerystės santykių teisinio reguliavimo kontekste, o taip pat gautą informaciją galima pritaikyti padėčiai Lietuvoje gerinti.

³ 2022 m. Lietuvos žmogaus teisių centro užsakymu DELFI.lt atlikta apklausa rodo, jog galimybei įteisinti vyro ir moters santykius sudarant civilinę sąjungą pritaria 70,32 proc. respondentų. Beveik kas penktas (17,83 proc.) nei pritaria, nei nepritaria, o kas dešimtas (9,26 proc.) sako nepritariantis arba visiškai nepritariantis tokiai galimybei. Likę (2,59 proc.) nuomonės neturi. Galimybę tos pačios lyties poroms sudaryti civilines sąjungas teigiamai vertina kas antras (49,6 proc.), nepritaria beveik kas trečias (29,88 proc.), nei pritaria, nei nepritaria arba neturi nuomonės kas penktas (atitinkamai 18,53 proc. ir 1,99 proc.) apklausos dalyvis. <https://www.lrt.lt/naujienos/lietuvoje/2/1817653/civiline-sajunga-palaiko-beveik-du-trecdaliai-teisininke-tikina-visuomenes-nepasirusimu-politikai-dangstyti-nebegali>

3. Istorinio tyrimo metodu, siekiama išsiaiškinti laikui bėgant atsiradusius sampratos ir teisinio reguliavimo pokyčius šeimos gyvenimo apsaugos srityje bei įvertinti teisinio reguliavimo raidos tendencijas.

4. Teisės modeliavimo metodas, naudojamas siekiant sukurti vienodą siūlomų partnerystę reglamentuojančių teisės normų pakeitimų išdėstymą Lietuvoje, taip pat teikiant rekomendacijas dėl atitinkamo įstatymo projekto.

5. Loginis metodas – suformuluotoms išvadoms ir konkretiems pasiūlymams parengti.

Rengiant šį darbą buvo naudojamosi Europos Žmogaus Teisių Teismo, Europos Sąjungos Teismo ir Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo sprendimais tiek dėl partnerystės pripažinimo, tiek dėl žmogaus teisių įgyvendinimo. Taip pat buvo panaudotos autorių, tokių kaip Lina Beliūnienė, Mindaugas Lankauskas, Virgilijus Pajaujis, Johanas Baltrimas, (2016), Vaidoto A. Vaičičio (2021), Kristinos Ambrazevičiūtės, Eglės Kavoliūnaitės-Ragauskienės, Vytauto Mizaro (2012), Violetos Tamašauskienės (2012), užsienio autorių Berelli-Harris, B., Berrington, A., Gassen, N. Sánchez, Galezewska, P., Holland, J. A. (2017a.) Isaac, L., Braithwaite, S. Glosson, M. (2023) moksliniai darbai ir publikacijos, prisidėjusiomis prie žmogaus teisių, santuokos instituto ir partnerystės santykių tyrimo.

Darbo originalumas. Šeimos santykių partnerystės instituto kontekste teisinio reguliavimo tobulinimas apima daugialypę veiklą, kurios tikslas yra palaikyti ir skatinti ne tik tradicinės šeimos instituto funkcionavimą, bet ir alternatyvias šeimos formas. Visų pirma, tai apima naujų teisinių priemonių diegimą, kurios atspindėtų partnerių teises, pareigas ir atsakomybę, pavyzdžiui, turtinių santykių, vaikų priežiūros ir kt. teises. Antra, svarbu plėtoti teisinės pagalbos centrų kūrimą, kurie teiktų patarimus ir pagalbą asmenims, gyvenantiems ne santuokoje. Galiausiai, svarbu aktyviai skatinti teisinius pokyčius ir reguliavimo tobulinimą per politines iniciatyvas, teisinius tyrimus ir dialogą su visuomene, siekiant surasti optimalius sprendimus ir įgyvendinti reikalingas teises reformas.

Taigi, visos šios priemonės yra būtinos siekiant sukurti teisinę ir socialinę aplinką, kurioje partnerystės institutas galėtų veikti efektyviai ir užtikrintų visų šeimų gerovę bei teises.

Darbo struktūra – baigiamasis darbas susideda iš įvado ir trijų skyrių, kurie suskirstyti į poskyrius. Pirmame skyriuje darbo autorius analizuoja šeimos sampratą, santuokos institutą, pagrindinius bendrus ir skirtingus aspektus. Antrame skyriuje autorius analizuoja tarptautinių teisės normų reguliuojamas partnerystės rūšis ir jų reguliavimą. Trečiame skyriuje nagrinėjami partnerystės teisinius santykius reglamentuojantys norminiai aktai, įvertinamos partnerystės instituto įgyvendinimo Lietuvoje galimybės. Pateikiamos išvados bei rekomendacijos.

1. ŠEIMOS SAMPRATOS TURINYS TEISĖS AKTUOSE

Šio skyriaus tikslas yra ištirti ir išanalizuoti šeimos instituto svarbą teisės aktuose, atskleisti skirtingas šeimos santykių raidos kryptis, siekiant suprasti teisinės ir socialinės tikrovės nesuderinamumą analizuojant teisinius aspektus, susijusius su šeimos teisės aktų interpretacija ir taikymu praktikoje, siekiant išsiaiškinti, kaip teisės normos atitinka arba nesutampa su šeimos gyvenimo realijomis. Be to, bus apžvelgta šeimos santykių raida ir jos poveikis šiuolaikinės šeimos institucijos struktūrai bei funkcijoms, siekiant giliau suprasti šeimos instituto vaidmenį šiandieninėje visuomenėje ir identifikuoti galimus kryptingus pokyčius, siekiant gerinti šeimos teisės aktų efektyvumą ir atitikimą šių dienų šeimos realybei.

Kadangi Lietuvos teisinėje sistemoje *šeima* tradiciškai suprantama kaip santuoka, vyro ir moters sąjunga, taip pat tėvų ir vaiko santykiai, būtina išsamiai išnagrinėti šeimos institutą *de facto* ne tik teisinėje, bet ir socialinėje perspektyvoje, siekiant nustatyti, kaip teisės normos atitinka arba nesutampa su šeimos gyvenimo faktinėmis aplinkybėmis, šiandien. Socialinėje realybėje *šeima* gali apimti bendrą gyvenimą tarp heteroseksualių ir homoseksualių porų su ar be vaikų, todėl vienas iš šio darbo uždavinių ir yra ištirti *de facto* šeimos instituto teisinę bazę bei nustatyti su tuo susijusias problemas.

1.1. Šeimos sąvoka

Šeima yra viena iš seniausių ir fundamentaliausių socialinių institucijų, kurios prasmė ir reikšmė kinta laike ir priklauso nuo kultūros, tradicijų ir teisinio reguliavimo. Šeimos sampratos supratimas priklauso ir nuo konkrečios mokslo šakos (pvz., psichologija, sociologija ir kt.), taip pat reikia atsižvelgti į situaciją pasaulyje – sparčiai besivystančias informacines technologijas ir supaprastėjusį tarpasmeninio bendravimo plitimą (santykių liberalizavimą), aktualias teisės problemas, kaip teisė į privataus gyvenimo, būsto ir susirašinėjimo neliečiamumą, įskaitant šeimos instituto atitiktį socialinei tikrovei, demografinės padėties gerinimą ir kt., kuriems reikia konstruktyvių ir kaupiamųjų teisėkūros veiksnių modernizuoti šeimos teisės reguliavimą, atitinkantį šiuolaikinės visuomenės poreikius.

Šeima pirmiausia yra socialinis reiškiny, todėl įvairiais istoriniais laikotarpiais visuomeninių santykių kaita, besikeičiančios santvarkos darydavo įtaką ir požiūriui į šeimos santykius, lemdavo, kad teisė apskritai arba daugiau reguliuodavo tik tam tikras šeimos gyvenimo formas (pvz., tik santuokines šeimas arba santuokinių šeimų nariams buvo suteikiama daugiau teisių) (Ambrazevičiūtė, K.; Kavoliūnaitė-Ragauskienė, E.; Mizaras, V., 2012, p. 76). Sociologinis šeimos, kaip dalinės socialinės grupės, apibrėžimas rodo, kad santykių šeimoje pobūdis, struktūra ir forma

yra istoriškai kintantys, todėl šeima pati savaime yra istoriškai kintanti socialinė grupė. Lietuvos kontekste galima pasakyti, jog šeimos institutas atsirado labai sistemingai ir represyviai kontroliuojant šį procesą Katalikų Bažnyčiai ir kuris apibrėžė santuokos kelią kaip būtiną šeimos pagrindui. Lietuvos Respublikos Konstitucijoje pabrėžiama, kad šeima turi socialinę vertę, o šeima yra „visuomenės ir valstybės pagrindas“, visuomenės, kurioje kiekvienas rūpinasi ne tik savimi ir savo artimaisiais, bet ir bendru visuomenės gėriu, elgiasi atsakingai kitų atžvilgiu.

Teorinėje literatūroje nagrinėjamos kelios šeimų formos, tipai ir modeliai, pvz., priklausomai nuo šeimos narių giminystės struktūros, šeimos dydžio, vaikų skaičiaus, šeimos gyvenimo ciklo etapo, šeimos etninės ir religinės priklausomybės, pajamų ir kt. Lietuvoje, kaip ir kitose Europos šalyse, yra įvairių šeimų – tiek branduolinių, kai šeimoje gyvena pora ir jų bendri vaikai, tiek išplėstinių, kai šeimoje gyvena kelios kartos ir/ar giminaičiai, ir sudėtinės šeimos, kai šeimoje taip pat yra vaikai iš ankstesnių partnerystėjų. Vienas iš žinomų teisininkų ir šeimos teisės specialistų, prof. dr. V. Mikelėnas, apibrėžia šeimą kaip „santykių bendruomenę, paremtą teisėtais santuokos ir/arba tėvystės ryšiais“ (Mikelėnas, 2002). Jo požiūris svarbus, nes jis pabrėžia šeimos santykių legalumą ir santuokos bei tėvystės ryšių svarbą. Todėl galėtume teigti, jog šeima – grupė asmenų, kuriuos sieja santuokos, giminystės ar įvaikinimo ryšiai, sudarančių vieną namų ūkį ir bendraujančių tarpusavyje, užimančių atitinkamą socialinę padėtį, paprastai sutuoktinių, tėvų, vaikų ir brolių bei seserų.

Kitas Lietuvos teisininkas Gintautas Vėlius akcentuoja, kad šeimos sąvoka yra dinamiška ir kinta kartu su visuomenės pokyčiais. Jis teigia: „Šeima yra ne tik biologinė, bet ir socialinė kategorija, reiškianti tam tikrą laisvų asmenų bendriją, apimančią sutuoktinius, tėvus ir vaikus, tačiau gali apimti ir kitus asmenis, pvz., senelius, palikuonis, globėjus ir pan.“ (Vėlius, 2012). Taip pat yra šeimų, pagrįstų santuoka, taip pat tokių, kuriose partneriai gyvena neregistruodami bendro gyvenimo arba kai vaikus auginą tik vienas iš tėvų. Taigi, „šeimos samprata remiasi istoriškai“ (Noronha ir Parron, 2020, p. 3) visuomenėje nusistovėjusiais emociniais, istoriniais, religiniais, tradiciniais, ekonominiais pagrindiniais principais ir nuostatomis, kurios neišvengiamai keitėsi ir prisitaikė prie konkretaus laikotarpio supratimo apie bendro gyvenimo formą, kaip ir dabartiniam visuomenės supratimui apie šeimos gyvenimą.

Šeimos institutas Europoje ir už jos ribų yra nuolat evoliucionuojantis, todėl išskirti vieną konkretų šeimos modelį tampa vis labiau sudėtinga. Kita vertus, Lietuvos Respublikos baudžiamojo proceso kodekso (Žin., 2002, Nr. 37-1341) 38 straipsnyje aiškinama, kad šeimos nariais plačiaja prasme yra laikomi ir kartu gyvenančių asmenų grupė, t. y. „kartu su tuo asmeniu gyvenantys tėvai (įtėviai), vaikai (įvaikiai), broliai, seserys ir jų sutuoktiniai, asmens sutuoktinis arba asmuo, su kuriuo asmuo bendrai gyvena neįregistravęs santuokos, arba asmuo, su kuriuo tas asmuo Lietuvos

Respublikos civilinio kodekso nustatyta tvarka susitarė sudaryti santuoką, taip pat sutuoktinio tėvai, išlaikytiniai ar buvę sutuoktiniai“. Lietuvos Respublikos baudžiamojo kodekso 248 straipsnio „Sąvokų išaiškinimas“ 2 dalyje, taip pat yra nustatyta: „Nusikaltimą padariusio asmens šeimos nariai yra kartu su juo gyvenantys tėvai (įtėviai), vaikai (įvaikiai), broliai, seserys ir jų sutuoktiniai, taip pat nusikaltimą padariusio asmens sutuoktinis arba asmuo, su kuriuo nusikaltimą padaręs asmuo bendrai gyvena neįregistravęs santuokos (partnerystė), sutuoktinio tėvai.“ Taigi baudžiamosios teisės reguliuojamų santykių srityje šeima laikomi ne tik sutuoktiniai ir jų vaikai (įvaikiai), bet ir kartu gyvenantys sutuoktinių tėvai (įtėviai), broliai, seserys ir jų sutuoktiniai, taip pat asmenys, bendrai gyvenantys neįregistravę santuokos. Todėl galima prežiuruoti, kad dabar vartojama šeimos sąvoka yra pernelyg siaura – asmenis, kuriuos sieja pastovus bendras gyvenimas, vaikai ir t. t., turi visus tuos pačius požymius kaip ir šeima, kurią sudaro sutuoktiniai, tačiau tik todėl, kad nėra santuokos (formalaus pagrindo), tokios kartu gyvenančios poros nepatenka į šeimos sąvoką kituose nacionalinės teisės aktuose. Todėl, tokia šeimos samprata nėra teisiškai išbaigta ir turi būti patikslinta.

Analizuojant minėtus šeimos apibrėžimus, galima daryti išvadą, kad Lietuvos Respublikos nacionaliniuose teisės aktuose vyrauja pernelyg skirtingi ir net vienas kitam prieštaraujantys šeimos sąvokos apibrėžimai. Šiuo metu nacionaliniai teisės aktai nenumato, kad neregistruotos partnerystės subjektai gali sudaryti šeimą. Lietuvos Respublikos Civilinio kodekso 3.7 straipsnyje šeima apibrėžiama kaip bendruomenė, sudaryta iš sutuoktinių, kurie turi teisės ir pareigas, numatytas teisės aktuose, bei kuri turi apibrėžtą teisinį statusą. Taip pat šio kodekso 3.27 straipsnyje numatyta, kad šeimos nariai privalo vienas kitam teikti paramą ir pagalbą, siekiant užtikrinti šeimos gerovę ir išlaikyti jos vienybę. Nors, kaip minėta Konstitucinis Teismas savo sprendime pažymėjo, kad šeimos sąvoka neapsiriboja vien santuoka grindžiamais santykiais, ji gali apimti ir kitus *de facto* šeimos ryšius, kai šalys gyvena kartu nesudariusios santuokos. Taip pat, Europos Žmogaus Teisių Teismas (EŽTT) kelis kartus pripažino plačią ir lanksčią šeimos sampratą savo sprendimuose, remdamasis nediskriminavimo principu, teise į lygybę, pagarba privačiam ir šeimos gyvenimui – kaip tai numatyta EŽTK 8 straipsnyje (EŽTK, 1950). Labai svarbu pabrėžti, kad šioje nuostatoje vartojama šeimos sąvoka reiškia ne tik santuoka sukurtus santykius. Ji gali apimti ir kitus *de facto* šeimos ryšius, tokius, kai asmenys gyvena kartu neregistruotoje partnerystėje. Todėl šią sąvoką reikėtų aiškinti plačiau, pabrėžiant, kad daug veiksnių gali turėti didelę įtaką tam, ar konkretūs santykiai laikytini „šeimos gyvenimu“, pavyzdžiui, tai, ar pora gyvena kartu, santykių trukmė, ar šalys yra įsipareigojusios viena kitai, ar turi bendrų vaikų ir pan. Europos žmogaus teisių konvencija nereikalauja, kad valstybės išplėstų teisę tuoktis tos pačios lyties poroms. Tačiau Europos Teismo praktikoje buvo nustatyta, kad valstybė yra įpareigota imtis priemonių homoseksualių porų santykiams įteisinti bet kokia forma. Tai reiškia, kad valstybė savo teisės aktuose turi numatyti nuostatas, kurios leistų tos pačios lyties poroms

turėti įstatymų pripažintus ir saugomus santykius. Konkreti forma, kuria ši teisė užtikrinama, yra valstybės nuožiūra. Todėl labai svarbu rasti veiksmingą priemonę, kuri padėtų kurti šeimos instituto stabilumą, nesvarbu, ar šeima prasideda nuo santuokos ceremonijos, registracijos fakto, ar faktinio asmenų bendro gyvenimo.

Dėl šios priežasties nei Europos Sąjunga, nei kitos tarptautinės organizacijos nėra įpareigosos laikytis vienintelio šeimos apibrėžimo, atsižvelgiant į tai, kad ši sąvoka yra dinamiška ir kintanti. Pagrindinis tikslas yra teisiškai užtikrinti visas šeimas ir jų santykius. Tarptautinio reguliavimo principus galima rasti Visuotinėje žmogaus teisių deklaracijoje, kurioje pabrėžiama teisė į santuoką, teisė sukurti šeimą ir lygios sutuoktinių teisės (EŽTT byla *Hämäläinen prieš Suomiją*, Nr. 37359/09. EŽTT 2014\50). Byloje nagrinėjamas Suomijos pilietės ieškinys prieš Suomijos Respubliką dėl to, kad ji negalėjo gauti visiško savo naujos lyties pripažinimo nekeisdama savo santuokos į civilinę sąjungą. Taigi, Jungtinių Tautų (JT) sistema yra atvira daugeliui netradicinių šeimos struktūrų, tarp kurių galima rasti vienišų tėvų šeimas, skirtingų kartų šeimas, įvaikintųjų šeimas, šeimas, kuriose tėvai gyvena skyrium ar išsiskyrę, ir šeimas siaurąja prasme (angl. *nuclear families*), nepriklausomai nuo to, ar jas sudaro tos pačios, ar skirtingos lyties asmenys, net ir tuo atveju, kai vienas iš santuokos partnerių pakeičia lytį. Be to, EŽTT Didžiosios kolegijos 2013-11-07 sprendimas byloje „*Vallianatos ir kt. v. Graikija*“, prašymas Nr. 29381/09 ir Nr. 32684/09, 70-74 punktas, įpareigoja valstybę ginti ir tos pačios lyties partnerių šeimas, nepaisant to, ar šalyje yra tos pačios lyties santykių teisinio pripažinimo mechanizmas. Šie teisės aktai buvo taikyti teismų, o jų aiškinimas keitėsi taikant Europos principus (Boele-Woelki, 2019). Paminėtina ir tai, kad Tarptautinio pilietinių ir politinių teisių pakto bendrajame komentare Nr. 19 teigiama, kad siekiant apsaugoti šeimą reikia pripažinti įvairius jos organizavimo tipus ar modelius, o į komentarą Nr. 23 įtrauktos nepilnos šeimos ir nesusituokusios poros (Sanz Caballero, 2006, p. 26). Vadovaudamasi lanksčia ir dinamiška koncepcija, ES pripažįsta teisę tuoktis ir teisę kurti šeimą, garantuojamą pagal šios teisės įgyvendinimą reguliuojančius nacionalinius įstatymus (Europos Sąjungos pagrindinių teisių chartijos 9 straipsnis), taip pat šeimos apsaugą teisinėje, ekonominėje ir socialinėje srityse (Europos Sąjungos pagrindinių teisių chartijos 33 straipsnio 1 dalis).

Kalbant apie tai, kas laikoma šeimos grupe, istorinis tyrimo metodas leidžia suvokti, kiek daug transformacijų patyrė ši institucija ir kaip tam ir toliau daro įtaką visuomenėje ir kultūroje vykstantys pokyčiai (stabilios sąjungos be santuokos, šeimos, kuriose yra daugiau nei vienas partneris, pasirinkimo šeimos ir kt.). Geriausiu atveju šeima atlieka įvairias vertingas funkcijas savo nariams. Bene svarbiausia iš jų yra emocinis ir psichologinis saugumas, ypač dėl šilumos, meilės ir draugystės, kurią sukuria sutuoktiniai, o kartu gyvenantys sutuoktiniai ir jų vaikai. Pavyzdžiui, teisininkas V. Nekrošius rašė: „Šeima yra visuomenės struktūra, kurioje žmonės jaučiasi saugūs,

mylimi ir palaikomi“ (Nekrošius, 2015). Todėl, galima teigti, jog šeimos santykių teisinis reguliavimas – tai šeimos narių asmeninių ir turtinių santykių reguliavimas, užtikrinantis šeimos apsaugos pagrindą, įskaitant teisę teisiškai stiprinti šeimos santykius. Jeigu asmenys, tarp kurių susiklostė šeimos santykiai, neturi teisės teisiškai įtvirtinti šių šeimos santykių, tai valstybė ir jos institucijos tokią šeimą gali paprasčiausiai ignoruoti, t. y. nesuteikiant nei visavertės teisinės, nei socialinės ir ekonominės apsaugos bei tam tikros paramos.

Apibendrinant, teisės normų aiškinimas ir jų įgyvendinimas praktikoje turi būti grindžiami ne tik teisiniais principais, bet ir socialinio teisingumo bei šeimos gerovės principais. Tai būtina norint sukurti tokią teisinę aplinką, kuri skatintų šeimos vertybes, gerbtų šeimos narių teises ir atsižvelgtų į individualius šeimos poreikius. Šeimos sąvoką reikėtų aiškinti plačiau, atsižvelgiant į įvairius veiksnius, tokius kaip bendras gyvenimas, santykių trukmė, partnerių įsipareigojimai vienas kitam, bendri vaikai ir kt. Lietuvos teisės aktuose dabar vyrauja pernelyg įvairūs, siauri ir kartais prieštaringi šeimos sąvokos apibrėžimai. Todėl atsižvelgiant į visuomenės struktūros ir šeimos koncepcijos kaitą, būtų pravartu išplėsti šeimos apibrėžimą ir partnerystėje susidariusią sąjungą laikyti šeima.

1.2. Šeimos institutas Lietuvos Respublikos Konstitucijoje ir civilinės teisės sistemoje

Šeima yra kiekvienos visuomenės pamatas ir kartu labai konservatyvus socialinis reiškinys. Daugelį dešimtmečių šeimos samprata ir šeimos teisės buvo tolerantiškai reguliuojamos valstybės, daug klausimų paliekant visuomenės rankose. Taip buvo daugelyje Europos šalių iki XIX amžiaus vidurio, kai vietiniai papročiai, tikėjimai, tradicijos, kultūra ir religija suvaidino didelį vaidmenį suprantant šeimą ir požiūrį į šeimos reiškinį kaip tokį.

Šiuo metu susidaro situacija, kad kai įstatymų leidėjas deda lygybės ženklą tarp santuokos ir šeimos, susidaro įspūdis, kad Lietuvos Respublikos Konstitucija skirta tik šeimoms, kuriose yra sutuoktiniai – vyras ir žmona, apsaugoti. Konstitucinis Teismas (toliau – KT) ne kartą nusprendė ir pripažino, kad šeimos institutas turi būti vertinamas plačiau nei tik sutuoktinių sąjunga. 2011-aisiais KT paskelbė išaiškinimą, kuriame teigiama, kad konstitucinė šeimos samprata negali būti kildinama tik iš santuokos instituto. KT teigimu, santuoka paremtas modelis turi išskirtinę reikšmę visuomenės gyvenime, tačiau turi būti saugomos ir ginamos kitokios nei santuokos pagrindu sudarytos šeimos, įskaitant santuokos nesudariusių vyro ir moters bendrą gyvenimą, kuris grindžiamas „pastoviais emocinio prierašumo, tarpusavio supratimo, atsakomybės, pagarbos, bendro vaikų auklėjimo ir panašiais ryšiais“. Ankstesniame poskyryje, išsiaiškinta, kad šeima yra socialinis institutas, grindžiamas artimais asmeniniais ryšiais, susiklosčiusiais socialinėje tikrovėje, pagrįstais supratimu ir pagarba. Net ir nesant biologinių ryšių ar teisiškai pripažintų vaiko ir vieno iš tėvų santykių, tarp vaiko ir globėjo gali būti faktiniai šeimos santykiai, priklausomai nuo to, ar jie gyvena kartu, nuo jų

santykių trukmės ir kokybės bei suaugusiojo vaidmens santykiuose su vaiku. Glaudūs asmeniniai ryšiai tarp asmenų atsiranda dėl jų santuokos arba giminystės fakto, tačiau socialinėje tikrovėje glaudūs asmeniniai ryšiai atsiranda ir kitais būdais, pavyzdžiui, dėl faktinio bendro gyvenimo. Lietuvos Respublikos Konstitucijos 38 straipsnio antrame sakinyje nustatyta pozityvi valstybės pareiga saugoti ir remti kiekvieną šeimą, įskaitant faktinę šeimą. To pačio Konstitucijos 38 straipsnio trečiame sakinyje apibrėžiama santuokos sąvoka – „Santuoka sudaroma laisvu vyro ir moters sutarimu“, tačiau toje pačioje nuostatoje vartojama šeimos sąvoka nekonkretizuojama ir nenustatoma lyties, kaip kriterijaus, pagal kurį nustatomi šeima pripažįstami asmenys. Kalbant apie konstitucinę šeimos sampratą, reikia pasakyti, kad Konstitucija numato, jog šeimos nariai turi tam tikras teises ir pareigas vienas kito atžvilgiu: (26 str. 5 d., 38 str. 6 d., 38 str. 7 d.); taip pat šeimos nariai turi teisę į bendro gyvenimo privatumą (22 str. 4 d.), jie turi teisę ir pareigą būti vienas kitam lojaliais ir neatskleisti tretiesiems asmenims jautrios privačios informacijos apie vienas kitą (31 str. 3 d.), pagaliau, pagal Konstituciją, šeimos nariai turi teisę į vienas kito teisių ir pareigų paveldėjimą (pgl. 146 str. 2 d.). Beje, čia svarbu paminėti, jog Konstitucijos 39 straipsnio 1 dalis ypatingai išskiria šeimas, auginančias ir auklėjančias vaikus (Vaičaitis, 2021). Taigi, iš to, kas pasakyta, aišku, jog Konstitucija šeimos institutą supranta ne tik žmogaus individualios teisės į privatų gyvenimą prasme, bet ir kaip bendrąjį gėrį arba *sui generis* konstitucinę vertybę.

Apibendrinant Konstitucijos nuostatų analizę, galima pasakyti, jog joje numatyta tik viena šeimos santykių sutarties forma – tai santuoka. Šioje vietoje, galima būtų pamėginti išskelti ir kartu atsakyti į kai kuriuos argumentus, paremiančius teiginį, jog Konstitucija, nors ir nenumato, tačiau, visgi, leidžia ir daugiau šeimos atsiradimo pagrindų nei tiesiogiai numatyta Konstitucijoje, įskaitant ir registruotos partnerystės institutą. Visgi, reikia pripažinti, kad Konstitucija ne visas bendro gyvenimo formas ar sutartis leidžia laikyti šeimomis, nes konstitucinė šeimos samprata, kaip jau buvo minėta, susijusi ne tik su individualaus žmogaus privataus gyvenimo teisėmis, bet ji laikoma ir visuomenės ir valstybės saugoma bendrojo gėrio konstitucine vertybe. Visuotinės žmogaus teisių deklaracijos 1 straipsnyje, teigiama, kad visi žmonės gimsta laisvi ir lygūs savo orumu ir teisėmis. Įsitikinimas, kad vieno asmens orumas gali būti mažiau vertingas už kito asmens orumą, yra nesuderinamas su žmogaus orumo principu. Žmogaus orumo principas neleidžia valstybei atsisakyti garantuoti tam tikro asmens ar asmenų grupės pagrindinių teisių. Visuomenėje egzistuojantys stereotipai negali būti konstituciškai pateisinamas pagrindas atimti ar apriboti tam tikro asmens ar asmenų grupės pagrindines žmogaus teises demokratinėje teisinėje valstybėje. Lietuvos Respublikos Konstitucija yra darni visuma, o joje įtvirtintos teisinės nuostatos yra neatsiejamai susijusios. Konstitucijos 22 straipsnio 1 dalyje nustatyta, kad žmogaus privatus gyvenimas neliečiamas. Konstitucinis Teismas ne kartą yra konstatavęs, kad ši teisė apima asmeninį, šeimos ir namų

gyvenimą, žmogaus fizinę ir psichinę neliečiamybę, garbę ir reputaciją, asmeninių faktų slaptumą, draudimą skelbti gautą ar surinktą konfidencialią informaciją ir kt. Ši Lietuvos Respublikos Konstitucijos nuostata saugo kiekvieno asmens teisę būti kitokiam, išsaugoti ir plėtoti asmens individualiai išskiriančias savybes ir gebėjimus. Šis Konstitucijos straipsnis taip pat apima kiekvieno asmens teisę į pagarbą šeimos gyvenimui. Vienas iš asmens privatumo elementų yra jo seksualinis elgesys. Asmens seksualinio elgesio laisvė yra saugoma nepriklausomai nuo to, kokia forma jis pasireiškia ir kokia yra asmens seksualinė orientacija. Privataus gyvenimo sistemoje asmeniui suteikiama galimybė užmegzti įvairaus pobūdžio santykius, įskaitant seksualinius. Seksualinio elgesio laisvė užtikrina asmens, kaip biologinės būtybės, saviraišką, taip pat natūralią žmogaus asmenybės raidą. Atitinkamai Lietuvos Respublikos Konstitucijos 21 straipsnio 2 dalies nuostatos kartu su žmogaus orumo principu ir Konstitucijos 22 straipsnio 1 dalis nurodo, kad asmens teisė į privatų gyvenimą įpareigoja valstybę saugoti. Šios nuostatos lygiai taip pat saugo ir tos pačios lyties asmenų šeimas, todėl turi būti saugomas, bet kuris asmuo, nepriklausomai nuo jo seksualinės orientacijos. Asmens privatumas yra neliečiamas, leidžiantis asmeniui turėti įvairaus pobūdžio santykius, įskaitant ir seksualinius. 2019 m. sausio 19 d. nutarime Konstitucinis Teismas pažymėjo, jog Konstitucijos 22 straipsnio 4 dalies nuostata yra viena iš svarbiausių asmens privataus gyvenimo neliečiamybės garantijų – joje įtvirtintas vienas iš šeimos sampratos aspektų, patvirtinančių šeimos, kaip saugomos ir puoselėjamos konstitucinės vertybės, reikšmę.

Remdamasi tuo, kas išdėstyta, galima daryti prielaidą, jog įstatymų leidėjo pareiga užtikrinti veiksmingą pagrindinių žmogaus teisių apsaugą, jų laikymosi ar garantavimu negali būti laikoma visiškai įvykdytu priėmus ir įsigaliojus atitinkamam teisiniam reguliavimui. Net ir įsigaliojus reguliavimo nuostatomis, įstatymų leidėjas *ex officio* turi kiek įmanoma stebėti, ar šios nuostatos iš tikrųjų veiksmingai atlieka savo užduotį taikant jas teisinėje praktikoje. Atitinkamai svarbu rasti sprendimą, kaip apsaugoti pagrindines asmenų teises. Autoriaus nuomone, situacija, kai dėl asmens statuso nesuteikiama teisė į socialinę ar ekonominę paramą, yra absurdiška. Įstatymų leidėjas, nustatydamas šeimos santykių reguliavimo sistemą ir socialinės bei ekonominės apsaugos ir paramos priemones, turi atsižvelgti į bendruosius teisės principus ir kitas Lietuvos Respublikos Konstitucijos, tarptautinės ir Europos Sąjungos teisės nuostatas, turi būti užtikrinta, kad atitinkamu reguliavimu būtų siekiama kurti darnią visuomenę. Pagal Lietuvos Respublikos Konstitucijos 29 straipsnyje įtvirtintą teisinės lygybės principą įstatymų leidėjas neturi teisės nustatyti tokio teisinio reguliavimo, kuris be pagrįsto pagrindo leistų skirtingai traktuoti asmenis, esančius tokiomis pačiomis ir pagal tam tikrus kriterijus panašiomis sąlygomis, arba vienodai traktuoti asmenis, esančius skirtingomis sąlygomis. Todėl Konstitucijos 38 straipsnio pirmasis sakinytis yra glaudžiai susijęs su asmens teise į privataus gyvenimo neliečiamybę, kadangi ši Lietuvos Respublikos Konstitucijos norma saugo kiekvieno

žmogaus teisę būti skirtingu, išsaugoti ir ugdyti savybes bei gebėjimus, kurie jį išskiria iš kitų ir individualizuoja. Lietuvos Respublikos Konstitucijos 22 straipsnis, be kita ko, apima kiekvieno asmens teisę į šeimos gyvenimo neliečiamybę. Vienas iš asmens privataus gyvenimo elementų yra jo seksualinis elgesys. Asmens seksualinio elgesio laisvė saugoma nepriklausomai nuo jos formos ar seksualinės orientacijos. Privataus gyvenimo rėmuose žmogui suteikiama galimybė užmegzti įvairaus pobūdžio santykius, taip pat ir seksualinius. Seksualinė laisvė užtikrina žmogaus kaip biologinės būtybės, taip pat ir asmens, raišką natūralų asmenybės vystymąsi. Atitinkamai Lietuvos Respublikos Konstitucijos 38 straipsnio pirmasis sakinyss, kad šeima yra visuomenės ir valstybės pagrindas yra susijęs ir su žmogaus orumo principu ir asmens teise į privataus gyvenimo neliečiamybę, todėl nustato valstybės pareigą saugoti ir ginti asmens teises į privataus gyvenimo neliečiamybę, vadinasi remti ir tos pačios lyties partnerių šeimas. Taigi, bet kuri šeima turi būti apsaugota, nepaisant to, kokia yra jos seksualinė orientacija. Asmens privatus gyvenimas neliečiamas, o tai leidžia užmegzti įvairaus pobūdžio santykius, taip pat ir seksualinius. Įstatymų leidėjas taip pat privalo laikytis Lietuvos Respublikos Konstitucijos 29 straipsnio 2 d. įtvirtinto nediskriminavimo principo, kurio tikslas – užkirsti kelią galimybei, kad demokratinėje teisinėje valstybėje asmens pagrindinės teisės būtų ribojamos remiantis neleistinu kriterijumi. Lietuvos Respublikos Konstitucijos 29 straipsnyje yra įtvirtintas bendras diskriminacijos draudimas, tačiau nėra išvardyti visi galimi kriterijai, kuriais remiantis draudžiama diskriminuoti. Konstitucijoje, *inter alia* jos 29 straipsnyje, įtvirtintas asmenų lygiateisiškumo principas neatsiejamas nuo konstitucinio teisinės valstybės principo, kuris yra universalus principas ir kuriuo grindžiama visa Lietuvos teisės sistema bei pati Konstitucija.

Taigi, galima pabrėžti, kad asmens seksualinio elgesio laisvė turi būti saugoma nepriklausomai nuo to, kokia forma ji pasireiškia ir kokia yra asmens seksualinė orientacija, tačiau šią laisvę riboja tai, kad Lietuvoje daug aktualių su šeima susijusių klausimų, pavyzdžiui, homoseksualių porų santykių registravimas partnerystės forma ir kt.

Reguluoti bendrą gyvenimą neįregistravus santuokos taip pat tikslinga atsižvelgiant į tai, kad faktiniai partnerystės santykiai egzistuoja, tačiau teismai, praktikoje spręsdami ginčus tarp partnerių, negali remtis CK įtvirtintomis trečiosios knygos XV skyriaus normomis dėl bendro gyvenimo neįregistravus santuokos, kadangi nepriimtas specialus įstatymas, reguliuojantis partnerystės įregistravimo tvarką. Pagal Civilinio įstatymo nuostatas santuoka yra dviejų priešingos lyties asmenų bendro gyvenimo sutartis. Tam, kad tokia sutartis įgytų juridinę galią, Civilinis įstatymas nustato jos sudarymo tvarką, viešąsias teises pasekmes ir tokios sutarties prasmę. Kita vertus, partnerystė (faktinis bendras gyvenimas), skirtingai nei santuoka, nėra pagrįsta įstatymų nustatyta tvarka sudaryta bendro gyvenimo sutartimi, kitaip tariant, toks bendras gyvenimas egzistuoja be jokio teisinio pagrindo. Kaip tik dėl to vedybų sutarties pasekmės netaikomos

partnerystei nei asmeninių teisių, nei turtinių santykių srityje. Taigi teisiniu požiūriu partnerystė vertintina tik kaip faktas, kuris pats savaime nesukuria jokių teisinių santykių. Pasak Vaičiaičio (2021) Civilinis Kodeksas partnerystės sąvokai suteikia dvejopą reikšmę, t. y., be vyro ir moters bendro gyvenimo, turint tikslą sukurti šeimos santykius (CK 3.229 str.), kuris kartais vadinamas „registruota partneryste“, čia kalbama ir apie partnerystę, kaip rašytinę sutartį dėl tam tikros jungtinės veiklos komercinių santykių įteisinimo (6.969 str.), kas, beje, ir galėtų būti termino „partneris“ pirminė reikšmė (angl. partner iš lot. pars – dalis, partarius – dalininkas). Taigi, jau pats Civilinis Kodeksas partnerystės sąvoką supranta tiek „Šeimos teisės“, tiek ir „Prievolių teisės“ prasme. Kaip žinia, Civilinio Kodekso minėtas 3.229 straipsnis („Šeimos teisės“ knygoje) šiuo metu nėra įsigaliojęs, nors blanketinių nuorodų į partnerystės institutą, siejant jį su šeimos santykiais, galima rasti ir kai kuriuose kituose įstatymuose. Pastebėtina, kad teismų praktika šiose bylose yra nenuosekli ir kelis kartus iš esmės keitėsi: pavyzdžiui, Lietuvos Aukščiausiojo Teismo išplėstinės teisėjų kolegijos 2006 m. birželio 13 d. nutartyje, priimtoje civilinėje byloje Nr. 3K-7-332/2006, sugyventinių tarpusavio santykiai buvo priskirti prie artimų šeiminiams santykiams. Šioje byloje teismas taip pat konstatavo, kad sugyventinių turtas, nors nuosavybės teise įregistruotas vieno iš jų vardu, gali būti pripažintas bendrąja daline nuosavybe, jeigu įrodoma, kad toks turtas buvo įgytas abiejų sugyventinių iš bendrų lėšų ir jų naudojamas. 2010 ir 2011 metais Lietuvos Aukščiausiojo Teismo praktika šioje srityje pasikeitė: savo 2010 m. lapkričio 30 d. nutartyje, priimtoje civilinėje byloje Nr. 3K-3-482/2010, taip pat 2011 m. spalio 24 d. nutartyje, priimtoje civilinėje byloje Nr. 3K-3-410/2011, bendras gyvenimas neįregistravus santuokos buvo kvalifikuotas kaip tokių asmenų susitarimas dėl jungtinės veiklos (partnerystės) sukuriant bendrąją dalinę nuosavybę, jam pritaikant CK šeštojoje knygoje įtvirtintą jungtinės veiklos (partnerystės) institutą. Įstatymų leidėjas *ex officio* net ir įsigaliojus teisės normoms privalo pagal galimybes sekti, ar šios normos tikrai veiksmingai atlieka savo užduotį teisės taikymo praktikoje. Atitinkamai, pagal teismų praktiką dėl sugyventinių teisių pripažinimo pagal faktinį bendrą gyvenimą, būtina rasti sprendimą dėl pagrindinių asmenų teisių apsaugos. Kadangi tokia situacija sukuria teisinį netikrumą dėl partnerių tarpusavio santykiams taikytinos teisės ir gali pažeisti partnerių teisėtus lūkesčius, taip pat mažina pasitikėjimą teismų sistema.

Iš Lietuvos Respublikos Konstitucijos 138 straipsnio išplaukia, kad „Tarptautinės sutartys, kurias ratifikavo Lietuvos Respublikos Seimas, yra sudedamoji Lietuvos Respublikos teisinės sistemos dalis“, todėl privalome vadovaujantis ne tik įstatymais, bet ir privalomais tarptautiniais susitarimais. Apibendrinamas tai, kas išdėstyta, būtinai turiu pabrėžti, kad dabartinis partnerystės teisinio reguliavimo trūkumas, taip pat nenuoseklus šeimos sampratos įgyvendinimas ir šeimos subjektų statuso nustatymas gerokai apriboja asmenų teises. Valstybė nepajėgi apginti asmens ir šeimos faktine prasme, tai patvirtina ir analizuojamos teismų nutartys. Todėl demokratinės ir socialiai

atsakingos valstybės uždavinys – skatinti įvairiapusį šeimų kūrimąsi, garantuoti jų gerovę ir stabilumą, teikti paramą.

1.3. Santuokos ir šeimos santykis teisėje

Iki aštuntojo dešimtmečio santuoka buvo pagrindinis šeimos gyvenimo organizavimo būdas. Europos valstybėse teisė reguliavo poras ir šeimas pirmiausia per santuokos institutą, suteikdamos tokias teises, kaip bendras apmokestinimas, našlių pensijos ir paveldėjimas tik susituokusioms poroms (Coontz, 2005). Be to, valstybės reguliavo tėvų ir jų vaikų santykius, pavyzdžiui, vaikų teises į išlaikymą ir paveldėjimą bei tėvų teises į vaiko globą ir pripažinimą. Iki XX amžiaus vidurio santuoka buvo vienintelis šeimos gyvenimo būdas, tačiau palaiptai buvo panaikinta ne santuokoje gimusių vaikų diskriminacija, o vienišoms motinoms buvo suteikta valstybės globa. Iki aštuntojo dešimtmečio vidurio dauguma Europos valstybių, taip pat buvo sukūrę teisinius santuokos nutraukimo mechanizmus, kurie reguliuotų turto ir finansinių santaupų padalijimą ir skyrybų atveju teiktų išlaikymą silpnesnei šaliai (Perelli-Harris ir kt., 2017a).

Šeimos sąvoka neturėtų būti painiojama su santuokos sąvoka. Šeima yra sudėtingesnė santykių sistema nei santuoka, nes ji vienija ne tik sutuoktinius, bet ir jų vaikus bei kitus giminaičius. Šeimos esmė atsispindi jos funkcijose, struktūroje ir jos narių vaidmenyje. Šeima gali būti sukurta santuokos, registruotos partnerystės ir *de facto* sąjungos pagrindu (Garetto, 2019). Šiuolaikinėje šeimos teisėje skiriamos kelios šeimos formos: santuokinė tradicinė (vyro ir moters) šeima, santuokinė netradicinė tos pačios lyties asmenų šeima, bendras šeimos gyvenimas nesusituokus (kohabitacija) – tiek tarp skirtingos lyties, tiek tarp tos pačios lyties asmenų, vieno tėvo šeima (Mizaras, 2010). Komisijos reglamente (EB) Nr. 1201/2009 yra apibrėžta civilinė santuoka, kurios partneriais laikomi du asmenys, jeigu jie priklauso vienam namų ūkiui ir turi vienas su kitu į santuoką panašius santykius ir nėra susituokę arba nėra registruotos partnerystės. Taigi, aiškinant „civilinės santuokos“ sąvoką, galima daryti išvadą, kad teisėta sąvokos paskirtis yra lygiavertė santuokos institutui, tai yra, egzistuoja aibė požymių, pagal kuriuos asmenys gali būti laikomi partneriais „civilinėje santuokoje“:

1. Asmenys priklauso tam pačiam namų ūkiui.
2. Asmenys tarpusavyje palaiko į santuoką panašius santykius.
3. Jie nėra susituokę ar registruoti vienas su kitu partneryste.

Kalbant apie „santuoką“, suprantama skirtinga semantika ir vartojama skirtinga terminija. Žodis „santuoka“ reiškia dviejų žmonių sąjungą, sudarytą per religinę ceremoniją ar viešąją įstaigą, kuri įteisina šeimą ir, kuri savo ruožtu suteikia jiems atitinkamas teises ir pareigas. Reikėtų pažymėti, kad ES teisėje nepateikiama „santuokos“ apibrėžtis, nes dėl šio instituto ES šalys nėra pasiekusios

bendro susitarimo (ypač dėl skirtingo valstybių narių požiūrio į tos pačios lyties asmenų santuokas). Todėl kiekviena valstybė narė taiko reglamentą „Briuselis II bis“, reglamentą „Roma III“ ir kitus instrumentus, interpretuodama sąvoką „santuoka“ taip, kaip ši sąvoka suprantama jos teisinėje sistemoje (Sörgjerd, 2016, p. 3–40).

Santuokos atžvilgiu terminologija ir pavadinimai turi įvairių skirtingų niuansų. Giddensas (2003, p. 69) nurodo: „nors statiškai santuoka vis dar yra normali būklė, daugumai žmonių jos reikšmė beveik visiškai pasikeitė. Santuoka reiškia, kad pora gyvena stabiliuose santykiuose, ir iš tikrųjų gali tą stabilumą skatinti, nes ji apima viešą įsipareigojimo pareiškimą. Tačiau santuoka nebėra pagrindinis sąjungą apibrėžiantis pagrindas.“ Kita vertus, kai kurie asmenys, pavyzdžiui, sudaro santuoką, kad gautų leidimą gyventi, tada ši santuoka laikoma fiktyvi. Europos Komisija (2014) išleido aiškinamąjį vadovą, kuriame visos santuokos suskirstytos į dvi grupes: tikrą santuoką ir fiktyvią santuoką. Pagal Civilinį kodeksą, santuoka, sudaryta be pagrindo sukurti šeimą, laikoma fiktyviaja.

Tuoktis dėl savanaudiškų priežasčių dar nereiškia, kad sutuoktiniai nenori kurti šeimos. Šiuo atveju šeimos kūrimas gali būti grindžiamas pavyzdžiui materialiniais sumetimais ir pan. Galima situacija, kai santuoka sudaryta grasinimų įtakoje. Tai jau yra vienas iš santuokos pripažinimo negaliojančia pagrindų. Pagal Civilinį įstatymą sutuoktinis gali ginčyti santuoką, jei ją sudarė grasinamas.

Šiandieniniame pasaulyje, iki apsisprendimo sudaryti santuoką, nemažai asmenų (porų) jau kurį laiką gyveno kartu neįregistruvę santykių. Nors poros santykiai beveik nesikeičia po santuokos sudarymo (bendras gyvenimas, vaikai, bendro biudžeto planavimas, ir t. t.), reikėtų atkreipti dėmesį į tai, kad teisinės pasekmės neregistruoto bendro gyvenimo ir santuokos (registruoto bendro gyvenimo) labai skiriasi. Lietuvoje neregistruotas bendras gyvenimas, kuris neturi aiškios ir išsamios sąvokos, visuomenėje, tai paprastai vadinamas sugyventinių gyvenimu, partneryste ir pan. Apskritai, bet kuris iš šių pavadinimų neregistruotam bendram gyvenimui laikomas teisingu, nes nėra jokio specialaus neregistruoto bendro gyvenimo reglamentavimo Lietuvoje, todėl įstatymų leidėjo pasiūlymas dėl neregistruoto bendro gyvenimo įvardijimo taip pat nėra aiškus. Ir nors, Lietuvos civiliniame kodekse nurodoma – registruota partnerystė, ji gali būti tik priešingos lyties porų sąjunga (Sagatys, 2010). Diskusijos dėl šeimos reikšmės, atsižvelgiant į tai, kad pripažįstamos skirtingos šeimos konfigūracijos, kelia ypatingai aštrias diskusijas įvairiose Lietuvos visuomenės srityse. Teisinė ir teisėkūros sritis, taip pat pilietinės ir religinės visuomenės veiksmai sutelkė nepalankias diskusijas, sudarydami kovą, kurią sudaro dvi antagonistinės pusės. Iš vienos pusės, visuomenės grupės, pasisakančios už šeimos sampratos išplėtimą, iš kitos pusės, grupės, pasisakančios prieš šį judėjimą. Šiandien galima identifikuoti, kai kuriuos teisinės sistemos veiksmus, susijusius su faktinės

šeimoms kūrimu ir reguliavimu bei visuomenės dalyvaujančios subjektyvumo konstravime, prisidedančios prie šeimos sąvokos išplėtimo.

Atsižvelgiant į tai, kad šeimos gyvavimo formos gali būti įvairios, įskaitant tiek heteroseksualias, tiek homoseksualias santuokas ar gyvenimo partnerystes, akivaizdu, kad šeimos sąvoka yra subjektyviai interpretuojama ir jos teisinė apsauga gali skirtis priklausomai nuo Europos Sąjungos valstybės nacionalinės teisės sistemos. Įregistruotos priešingos lyties asmenų poros turtinius santykius reglamentuoja Lietuvos Respublikos civilinio kodekso straipsniai 3.229–3.235. Registruotos partnerystės atsiradimo sąlygos yra labai panašios į santuokos atsiradimo sąlygas, įskaitant partnerių pilnamečių ir priešingos lyties būties ir nesusijungimą giminytės ryšiais. Tačiau, nors ir įsigaliojus CK III knygos „Šeimos teisė“ VI dalies XV skyriaus normoms, Lietuvoje, kaip ir kai kuriose kitose šalyse, partnerystės registruoti galėtų tik pilnamečiai priešingos lyties asmenys, o nepilnamečių asmenų ar tos pačios lyties partnerystės registruoti būtų neleidžiama. Be to, partnerystė turi būti patvirtinta, pvz., gyvenimu kartu bent vienerius metus. Nepaisant to, praktiškai partnerystės negali būti registruojamos, nes trūksta atitinkamų įgyvendinamųjų teisės aktų (Michailovienė, 2012).

Pažymėtina, kad XXI amžiuje aktuali problema yra ne santuokos registravimo vieta, o būtent santuokos subjektai. 2019 m. sausio 11 d. Konstitucinis Teismas (Nr. KT3-N1/2019) nusprendė, kad Lietuva turi suteikti leidimą gyventi užsieniečiui vyrui, kitoje valstybėje sudariusiam santuoką su tos pačios lyties lietuviu, nors Lietuva pati ir neleidžia homoseksualių santuokų. Šių asmenų santykiai vertinami netaikant šeimos teisės reguliavimo, nes asmens teisė tuoktis yra tarptautiniu mastu pripažinta pagrindinė žmogaus teisė, taigi „kitaip nei konstitucinė santuokos samprata, konstitucinė šeimos samprata yra neutrali lyties požiūri.“

Santuokai Lietuvos teisinėje sistemoje skiriama ypatinga vieta, pirmiausia santuoka yra konkrečiai reglamentuota Civilinio kodekso Šeimos teisės antros dalies 3.7 straipsnyje, kur įtvirtinta santuokos samprata: „Santuoka yra įstatymų nustatyta tvarka įformintas savanoriškas vyro ir moters susitarimas sukurti šeimos teisinius santykius“, 3.12 straipsnyje aiškiai pasakyta, kad „santuoką leidžiama sudaryti tik su skirtingos lyties asmeniu“, o 3.28 straipsnis, kaip ir užbaigia šią doktriną: „sudarę santuoką sutuoktiniai kuria šeimos santykius kaip bendro gyvenimo pagrindą.“ (Šedbaras, 2014).

Be to, daugelis kitų norminių aktų suteikia sutuoktiniui ypatingą statusą, palyginti su partneriu. Įstatymų leidėjas, siekdamas apginti abiejų sutuoktinių teises, numatė galimas registruoto bendro gyvenimo (santuokos) problemas ir jas jau reglamentavo norminiuose aktuose. Todėl nors neregistruotas bendras gyvenimas ir santuoka faktiškai nesiskiria, tačiau teisiniu požiūriu labai skiriasi – sutuoktinių teises ir pareigas reglamentuoja įstatymų leidėjas, o partnerių teisės ir pareigos nėra konkrečiai reglamentuotos, t. y. santuoka yra specialiai saugoma įstatymo, o neregistruotas

bendras gyvenimas, ne. Taigi asmenų santuokos sudarymo tikslas yra ypatingas - reguliuoti buitinius ir emocinius santykius ir teisiškai.

Kaip teigia, Sörgjerd, (2016), trys temos – lygybė, privatumas ir pliuralizmas – yra svarbūs raktai norint suprasti, kaip santuoka veikia Europoje XXI amžiuje. Santuoka yra teisinis institutas, pagrįstas poros lygybe. Jis taip pat pagrįstas pagarbos asmens privatumui idėja - poroms patikima pačioms priimti racionalius sprendimus dėl savo santykių be nereikalingo valdžios kišimosi. Pabrėžus šalių ir asmens autonomiją, buvo, pavyzdžiui, teisės reformos, kuriomis siekiama sumažinti kaltės poveikį skyrybų procesuose ir įvestos santuokos nutraukimą abipusiu sutikimu ar net „pagal pareikalavimą“.

Dėmesys lygybei ir privatumui padėjo atverti kelią trečiajai temai – pliuralizmui. Jei visi iš tikrųjų yra lygūs pagal įstatymus ir jei gyvenimo būdo pasirinkimas priklauso asmens „privačiai sferai“, žmonių skirtumai šiuo atžvilgiu turi būti priimti, gerbtini ir netgi tam tikru mastu apsaugoti teisės aktais. Ilgainiui tai atvėrė teisinį tos pačios lyties porų pripažinimą, pradžioje kelių Europos šalių, o vėliau ir daugelyje valstybių vidaus įstatymuose. Buvo priimti specialūs teisės aktai, kurie skiriasi savo esme ir forma, tačiau turi bendrą tikslą – pagerinti tos pačios lyties porų teisinį statusą ir kovoti su diskriminacija. Žmogaus teisių diskursas Europoje paskatino šį vystymąsi, pabrėždamas lygybę ir nediskriminavimą. Kai kuriose šalyse institucijos, sukurtos atsižvelgiant į tos pačios lyties poras, yra atviros ir nesusituokusioms priešingos lyties poroms.

Kaip ir kitur Europoje, Lietuvoje šeimos teisė taip pat apima ne tik šeimos narių teisinius santykius, bet ir platesnį klausimų spektrą. Šeimos teisė, kaip objektyvi teisė, reglamentuoja santuokos sudarymą ir nutraukimą, sutuoktinių turtines ir asmenines neturtines teises ir tėvų ir vaikų tarpusavio teises ir pareigas, apibrėžia giminystę, taip pat reglamentuoja globą ir rūpybą - asmenų, kurie pagal įstatymą negali prisiimti teisinės atsakomybės už savo veiksmus. Iš teisinių santykių, atsirandančių šeimoje ir susijusių su šeima, išplaukia subjektinės šių santykių dalyvių teisės ir pareigos. Santuokos instituto atitiktis socialinei tikrovei, demografinės padėties gerinimo, reikalaujantis konstruktyvių ir kaupiamųjų įstatymų leidėjo veiksmų, kad šiuolaikinės visuomenės poreikiams būtų patobulintas santuokos ir šeimos teisės reglamentavimas. Remiantis lygiateisiškumo principu, šeima gali egzistuoti tiek sudarant santuoką, tiek kuriant partnerystę. Be to ir vieno asmens „šeimos“ sąvokos supratimo stoka, tarp skirtingų sričių specialistų, apsunkina vienodų, tačiau skirtingai interpretuojamų norminių aktų taikymą ir susidaro absurdiška situacija tik todėl, kad Lietuvos teisinėje sistemoje nepripažįstamos kitos šeimos formos, išskyrus vyro ir moters santuoką. *De facto* santuokos nesudariusios poros Lietuvoje nėra aiškiai reglamentuotos įstatymais, tačiau teismų praktika rodo, kad jos yra kažkiek saugomos. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo

jurisprudencijoje pabrėžiama, kad porų, vedančių panašų į sutuoktinių gyvenimo būdą, atveju „jų turtiniai santykiai vertinami kaip jungtinės veiklos sutartis“ (Aukščiausiojo Teismo 2011 m. kovo 28 d. nutartis Nr. 3K-3-1343). Kalbant apie tos pačios lyties asmenų poras, Lietuvos Respublikos šeimos teisė nepripažįsta tos pačios lyties asmenų gyvenimo bendrystės, todėl Lietuva priklauso Europos teisinių sistemų, nesuteikiančių teisinės apsaugos tos pačios lyties asmenų poroms, mažumai.

Tiek santykiai, pagrįsti santuoka, tiek tie, kai asmenys nesusituokę, laikomi šeima. Šiuo metu nėra teisinio pagrindo nepripažinti tokių oficialiai neįregistruotų santykių, kurių tikslas – šeima. Valstybė negali atskirti šeimų pagal jų lytį (pavyzdžiui, tos pačios lyties ar skirtingos lyties asmenų šeimos), kas šiuo metu aktualu, todėl valstybė turi sukurti galimybę skirtingų šeimos santykių teisiniui pripažinimui. Autoriaus nuomone, svarbu išsiaiškinti, ar asmenų pasirinktas šeimos modelis, pavyzdžiui, priešingos lyties, tos pačios lyties asmenų, partnerystės įtraukimas į nacionalines teisės normas, turėtų įtakos visai visuomenei. Būtina atkreipti dėmesį į tai, kad bandant nacionalinėse teisės normose įteisinti netradicinių santykių institutą, visuomenėje pasigirdo nuomonės, kodėl tokios institucijos įvedimas neturėtų būti įgyvendinamas, kadangi kyla grėsmė visuomenės pamatinėms vertybėms, t. y. pagarbai artimiesiems, religijai, „tradicinei“ šeimai ar net valstybės išlikimui. Iš to išplaukia, kad tos pačios lyties asmenų partnerystės įgyvendinimas kuria, kai kurios visuomenės dalies, neigiamą požiūrį į valstybės teisinę sistemą ir leistinumą, kaip tokį. Taigi, siekiant kuo teisingiau ir skrupulingiau apibūdinti partnerystės instituto būtinumą Lietuvos teisės normose, būtina išanalizuoti ne tik asmenų santykių modelio transformaciją ir santykių interpretacijų įvairovę, bet ir kitus aspektus, kuriuos nagrinėsiu tolesniuose skyriuose.

2. PARTNERYSTĖS ESMĖ IR TEISINIO REGULIAVIMO YPATUMAI

Šeimos ir partnerystės sąvokų interpretacija yra universali ir apima visą pasaulį, neatsižvelgiant į tai, ar šalys jau yra įteisinusios nesantuokinį gyvenimą ar ne. Kai kuriose šalyse susiklosto situacijos, kai dviejų asmenų, vienaip ar kitaip sukūrusių šeimą, nesantuokinė sąjunga nėra teisiškai nustatyta. Dar daugiau diskutuotinas yra tos pačios lyties asmenų partnerystės įteisinimo nacionalinėse teisės normose klausimas.

Partnerystės santykių teisinis reguliavimas tose šalyse, kuriose jis apskritai priimtas, nėra vienodas ir skirtingose teisės sistemose matomi reikšmingi skirtumai. Šiandien vakarietiškos visuomenės požiūris pasikeitė ir kai kurios poros nesiryžta ar tiesiog nenori teisiškai įregistruoti savo santykių statuso, nepaisant to, kad yra teisinės sistemos algoritmas, kuris apsaugotų sugyventinių interesus. Nepriklausomai nuo to, ar partnerystė yra reglamentuota ar ne, pastaraisiais metais tiek Lietuvoje, tiek kitose pasaulio šalyse pastebimas daug liberalesnis požiūris į partnerystėje gyvenančias poras.

Taigi požiūris į porų gyvenimą kartu yra liberalus, tačiau neaiški partnerystės sampratos esmė, taip pat ir susijusių terminų vertimas – „gyvenimas kartu, bandomoji santuoka, civilinė santuoka, bendras gyvenimas ir kt.“ (Permanent Bureau of the Hague Conference on private international law, 2015), tačiau neabejotina, kad šiuolaikinio gyvenimo tendencijos veikia nacionalines teisės normas. Kiekvienos šalies teisės aktuose ir kasdienėje šnekamojoje kalboje, atsižvelgiant į partnerystės santykių istorinės raidos, pripažinimo ir išplitimo nacionaliniu mastu aspektus, taip pat norminės bazės egzistavimą ir paskirtį, yra skirtingas požiūris į partnerystės santykių apibrėžimą ir praktinį pripažinimą. Suprasti partnerystės instituto problematikos esmę Lietuvoje, padeda šiandieniniai socialiniai veiksniai, įskaitant ekonominį racionalumą ir emocinį sudėtingumą.

Norint vieningai suprasti partnerystės sąvoką ir jos teisinį statusą tarptautinėje erdvėje, būtų logiška nustatyti vieną bendrą apibrėžimą ir įtvirtinti jį teisės aktuose, bet šis procesas gali būti sudėtingas dėl skirtingų kultūrų, istorijos ir įpročių kiekvienoje šalyje. Todėl svarbu atsižvelgti į šiuos faktorius siekiant sukurti visuotinai priimtina partnerystės sąvoką ir teisinį jos statusą.

2.1. Partnerystės samprata ir istorinė raida

Bendro gyvenimo teisės klausimas iškilo septintajame dešimtmetyje, kartu su nesantuokinio sekso ir bendro gyvenimo dekriminalizavimu, t. y. teismai pirmą kartą naudojo bendrąsias teisinės sąvokas, tokias, kaip sutarčių teoriją, nagrinėdami partnerių problemas. Kohabitacija įgavo naują reikšmę 1973 m., Švedijoje priėmus Nesusituokusių sugyventinių bendro būsto įstatymą – gyvenimas

neįregistravus santuokos tapo reguliuojamas teisiškai. (<https://www.vle.lt/straipsnis/partneryste/>). Palaipsniui daugelis jurisdikcijų pajuto, kad šis įstatymas yra netinkamas nagrinėti ieškinius dėl bendro asmenų gyvenimo. Jie sukūrė konkrečias sugyventiniams skirtas teisinės schemas, iš pradžių atidalytas, o vėliau dažnai kaip visapusio teisinio režimo dalį ir tai pasakytina apie daugumą Vakarų Europos jurisdikcijų (Bowman, 2010, 12).

Iki XX amžiaus pabaigos sąvoka „partnerystė“ paprastai reiškė heteroseksualias poras, kurios gyveno tokiuose santykiuose, kaip susituokusios poros, bet nusprendė kol kas nesusituokti. Praėjus tam tikram šių santykių laikotarpiui (dažnai per metus), jų teisinės teisės ir pareigos paprastai buvo apibrėžiamos bendrosios santuokos įstatuose, kaip sužadėtuvių (CK 3.8 straipsnis). Šis laiko terminas taip pat buvo taikomas, bet kuriai nesusituokusiai porai, gyvenančiai kartu įsipareigojusiuose santykiuose, nepaisant įstatyminių teisių ar pareigų. Nėra konkretaus teisinio gyvenimo kartu apibrėžimo, tačiau paprastai, tai reiškia gyvenimą kartu, kaip pora, nesusijusi su registruota partneryste ar nesusituokusi. Gyvenimas kartu su kuo nors kartais vadinamas sugyvenimu. Įvairiose teisės srityse tai reiškia skirtingus dalykus ir suteikia skirtingas teises. Partnerystė yra dviejų asmenų (partnerių) bendro gyvenimo faktas, įregistruotas teisės aktų nustatyta tvarka, su tikslu sukurti ar (ir) plėtoti, apsaugoti partnerių santykius, grindžiamus pastoviais emocinio prierašumo, tarpusavio supratimo, atsakomybės, pagalbos, pagarbos ir (ar) panašiais ryšiais bei savanorišku apsisprendimu prisiimti tam tikras teises ir pareigas. (LR Partnerystės įstatymo projektas, 2021). Civilinė partnerystė – dviejų tos pačios lyties asmenų teisiniai santykiai suteikia jiems iš esmės tokias pačias teises, kurias turi tuoktis nusprendusios heteroseksualios poros. (<https://www.lexisnexis.co.uk/legal/glossary/civil-partnership>). Sąvoka „šeiminė partnerystė“ apibrėžiama, kaip įsipareigoję santykiai tarp dviejų suaugusių priešingos lyties arba tos pačios lyties asmenų (<https://www.opm.gov/frequently-asked-questions/domestic-partner-benefits-faq/same-sex-domestic-partner-benefits/what-is-the-definition-of-a-domestic-partner/>). Kitaip tariant, partnerystė gali būti tiek teisinis, tiek ir asmeninis įsipareigojimas turėti tokius santykius.

XX amžiaus pabaigoje daugelyje jurisdikcijų pradėjus kodifikuoti tos pačios lyties santykiuose gyvenančių asmenų teises ir pareigas, partnerystės terminas pradėtas taikyti ir tiems, kuriems įstatymai neleido tuoktis. Daugelyje jurisdikcijų tos pačios lyties poroms (o kai kuriais atvejais ir heteroseksualioms poroms) buvo leista registruotis, kaip namų partneriais arba sudaryti civilines sąjungas, kurios paprastai suteikdavo teisinę naudą, artimą santuokai arba jai lygiavertę, pavyzdžiui: paveldėjimo teises, medicininių sprendimų priėmimą, diferencijuotas apmokestinimas, įvaikinimas ir dirbtinis apvaisinimas, išmokos darbuotojo sutuoktiniui ir išlaikytiniams bei kt. Nagrinėjant partnerystės sąvoką reikėtų pabrėžti, kad kiekvienoje šalyje yra partnerių, kurie pasirinko nuolat gyventi kartu nesudarę santuokos, nors nėra jokių teisinių ar faktinių kliūčių jiems sudaryti

santuoką. Kaip rodo Europos teismų praktika (Petrov prieš Bulgariją EŽTT, 2008 m. gegužės 22 d.), šeimyninis gyvenimas gali egzistuoti ir partnerystėje, todėl labai svarbu į nacionalines teisės normas įtraukti neregistruotų partnerių teisinę atsakomybę, pripažįstant šeimos institutą, kaip vertybę tradicine prasme, nediskriminuojant šeimos instituto, sukurto ne santuokoje, t. y. partnerystėje.

Lietuvoje partnerystės (kohabitacijos) reiškinyms atsirado revoliuciniais 1990 m. Nenuostabu, kad sutapo pačios valstybės Nepriklausomybės atkūrimas ir tradicinės šeimos kaita į modernią šeimą – vienu ar kitu atveju vyko revoliucinė kaita (Burvytė, Ralys, Ilgūnienė, 2012, p. 70). Šiuo metu, bendras gyvenimas, kai partneriai gyvena kartu, kaip pora nesusituokę ar nesudarant civilinės partnerystės, Lietuvoje tampa vis dažnesnis ir yra greičiausiai augantis šeimos susitarimo tipas. Lietuvos Respublikos civilinio kodekso (toliau – CK) trečiosios knygos XV skyriuje numatytoms teisės normoms, reguliuojančioms bendrai gyvenančių asmenų, nesudariusių santuokos (partnerių), teisinius santykius. CK III knygos „Šeimos teisė“ VI dalies XV skyriaus „Bendras gyvenimas neįregistravus santuokos“ 3.229 straipsnyje numatoma, jog šio skyriaus nuostatos nustato turtinius santykius tarp vyro ir moters, kurie, įregistruodami savo nesantuokinį gyvenimą pagal įstatymus, gyvena kartu ne mažiau kaip vienerius metus ir neįvedę santuokos, siekdami sukurti šeimos santykius. Partnerių, gyvenančių sugyventiniais, tam tikrą apibrėžimą galima rasti ir kituose CK straipsniuose. Pavyzdžiui, CK III knygos „Šeimos teisė“ VI dalies XV skyriaus 3.231 straipsnyje „Sugyventinių bendrai naudojamo turto teisinis režimas“ numatyta, kad jeigu „nekilnojamieji daiktai ar teisės į juos įregistruoti vieno sugyventinio vardu, abu sugyventiniai bendru prašymu gali nurodyti atitinkamam viešam registruui įrašyti reikiamą įrašą apie tai, kad šiuos daiktus ar teises į juos abu sugyventiniai bendrai naudoja“. Remiantis CK normomis, sugyventiniai turi teisę sudaryti notarine sutartį, kurioje nustatomi bendrai įgyto ir naudojamo turto padalijimo klausimai, jeigu jų bendras gyvenimas baigiasi.

Pastaraisiais metais daug diskutuojama apie tai, ar Lietuva turėtų pakeisti savo įstatymus, susijusius su asmenų bendru gyvenimu. Teigiama, kad vienas reikšmingiausių bendro gyvenimo įstatymų pakeitimo privalumų yra tai, kad jis galėtų užtikrinti aiškesnę ir sustiprintą kartu gyvenančių porų teisinę apsaugą. Todėl valstybė turi pareigą ne tik „nustatyti teisinį reguliavimą, kuriuo *inter alia* būtų sudarytos prielaidos šeimai tinkamai funkcionuoti, būtų stiprinami šeimos santykiai, ginamos šeimos narių teisės ir teisėti interesai“, bet ir pareigą „įstatymais ir kitais teisės aktais taip sureguliuoti šeimos santykius, kad nebūtų sudaroma prielaidų diskriminuoti šeimos santykių dalyvių (kaip antai santuokos neįregistravusių bendrai gyvenančių vyro ir moters, jų vaikų (įvaikių), vieno iš tėvų, auginančio vaiką (įvaikį) ir kt.). (LRKT nutarimas, 2011, Nr. X-1569 „Dėl Valstybinės šeimos politikos koncepcijos patvirtinimo“). Tai pabrėžta ir Lietuvos Aukščiausiojo Teismo nutartyje, kadangi „reikalavimas, jog kartu gyvenantys nesusituokę asmenys (sugyventiniai), bendrai įgydami

turtą, visus klausimus vienas su kitu derintų tik rašytiniais susitarimais, neatitinka sąžiningumo ir protingumo principų (CK 1.5 straipsnis). Taigi, nepaisant CK 6.969 straipsnio 4 dalies, nustatančios privalomą rašytinę jungtinės veiklos sutarties formą, imperatyvumo, teismų praktikoje nesusituokusių asmenų tarpusavio santykiai yra vertinami kaip jungtinės veiklos (partnerystės) sutartiniai santykiai, nepaisant to, ar santuokos nesudarę asmenys buvo sudarę tokią rašytinę sutartį. Nerašytinis susitarimas dėl jungtinės veiklos (partnerystės) sutartinių teisinių santykių, kuriais siekiama sukurti bendrąją dalinę nuosavybę, įrodinėjamas tokiomis aplinkybėmis, kaip šalių bendras gyvenimas (ypač jei jis ne epizodinis, bet trunka ilgą laiką, yra nuolatinis ir pastovus), ūkio tvarkymas kartu, bendro turto kūrimas asmeninėmis lėšomis ir (ar) savo darbu ir kt. Nesusituokusių asmenų (sugyventinių) gyvenimas drauge, bendro ūkio tvarkymas, bendro turto kūrimas asmeninėmis lėšomis ir bendru jų pačių darbu gali būti įrodinėjamas visais įmanomais įrodymais“. (LAT 2019 m. balandžio 11 d. nutartis civilinėje byloje Nr. e3K-3-133-421/2019, 18 punktas).

Apibendrinant galima teigti, jog Lietuvoje, nėra aiškaus visuotinai priimtino teisinio partnerystės apibrėžimo, tai dažniausiai suprantama, kaip gyvenimas kartu, kaip pora, nepriklausomai nuo jų teisinio statuso, ar tai būtų registruota partnerystė ar santuoka. Tačiau tai nereiškia, kad valstybė neturi pareigos užtikrinti tokį teisinį reguliavimą, kad būtų apsaugoti bendrai gyvenančių ir santuokos nesudariusių vyro ir moters, vienodos lyties asmenų bei jų vaikų teisės ir teisėti interesai. Be to, įstatymų tikslas yra reguliuoti šeiminius santykius taip, kad nebūtų diskriminuojami santuokos neįregistravę bendrai gyvenantys asmenys bei jų vaikai. Partnerystėje poros turi didelę laisvę, tačiau neturi tų pačių teisių, kaip susituokusios poros arba registruotos partnerystės poros. Dėl šios priežasties tebevyksta diskusijos, kurios, atrodo, ir toliau bus įtrauktos į socialines ir politines darbotvarkes. Juolab, kad konkrečią mūsų valstybės poziciją dėl neregistruotų partnerysčių subjektų lyčių kriterijų ypač įtakoja visuomenėje egzistuojančios išankstinės nuostatos ir baimės. Žvelgiant iš perspektyvos, aiški teisinė apsauga ir valstybės suteiktas saugumas kartu gyvenančioms poroms ir jų vaikams suteiktų didelių pranašumų. Partnerystės saugumas būtų siejamas ne vien pasitikėjimu kitu partneriu ir partnerio parama, kai tarp jų santuokos įregistravimo faktas neturi esminės reikšmės, bet ir valstybės teikiama apsaugos forma, t. y. automatinę tėvystę, globos teises ir pareigą išlaikyti vaiką, paveldėjimo teises, turtinių konfliktų sprendimą ir kt. Kitas aktualus klausimas, kad visada visuomenei reikės ekonominio ir socialinio stabilumo, todėl partnerystėje gyvenantys asmenys turi būti apsaugoti sukuriant teisinį partnerystės pripažinimo ir reguliavimo instrumentą.

2.2. Partnerystę apibūdinantys kriterijai

Didžiojoje daugumoje Europos šalių sprendamos, kaip sutvarkyti ar paženklinti savo santykius, poros dabar turi daugiau lankstumo ir pasirinkimo nei bet kada anksčiau. Jos gali pasirinkti

tuoktis, sudaryti civilinę ar kitokios formos partnerystę, ar tiesiog gyventi kartu neįformindami santykių arba gali sudaryti bendro gyvenimo sutartį, neatsižvelgiant į tai, ar esate tos pačios lyties, ar priešingos lyties poros dalis.

Kai kurių šalių (pvz., Nyderlandų, Vengrijos ir kt.) teisės aktuose nėra partnerystės apibrėžimo, tačiau juose nustatyti tam tikri kriterijai, kuriais remiantis galima nustatyti partnerystės buvimą, ir, jei egzistuoja tam tikras kriterijų rinkinys, tokia sąjunga pripažįstama partneryste. Partneriai gali būti skirtingų lyčių ar tos pačios lyties asmenys, kurie gyvena su kuo nors kitu romantiškuose santykiuose, tarsi jie būtų sutuoktiniai, bet nėra teisėtai susituokę:

- santykiai trunka tam tikrą (ilgą) laikotarpį ir yra nuolatinio pobūdžio. Nors, minimalios partnerystės trukmės čia negalima aiškinti vienareikšmiškai;

- partneriai turi bendrą vaiką;
- nė vienas iš partnerių nėra susituokęs;
- partneriai yra sulaukę minimalaus santuokinio amžiaus;
- nėra kitų kliūčių, kurios trukdytų partneriams galiausiai sudaryti santuoką.

Tie, kurie neturėjo partnerystės santykių, gali supainioti gyvenimo partnerius su sutuoktiniais, kadangi jie palaiko rimtus, įsipareigojusius santykius ir nusprendė sujungti savo gyvenimus, tačiau jie nesiėmė papildomo žingsnio, kad susituoktų. Pavyzdžiui, pasak Glosson (2023), Jungtinės Amerikos valstijose buitinės partnerystės registravimo reikalavimuose dažniausiai būna numatyta, jog pora turi kreiptis į savo apskrities ar miesto tarnautoją ir sumokėti nedidelį registracijos mokestį, kad buitinė partnerystė taptų „oficiali“. Paprastai partneriai, norintys registruoti buitinę partnerystę, turi laikytis šių reikalavimų:

- Jie turi būti ne jaunesni kaip 18 metų.
- Jie negali būti susituokę su kieno nors kito partneriu.
- Jie turi gyventi kartu ir ketina tai daryti nuolat.
- Jie neturi būti glaudžiai susiję kraujo ryšiais, panašiai, kaip toje valstybėje reikalaujama santuokos sudarymui.

- Jie turi būti protiškai kompetentingi, kad sutiktų su partneryste.
- Jie turi atitikti visus gyvenamosios vietos registracijos reikalavimus .
- Jie turi abipusiai susitarti būti atsakingi už vienas kito išlaidas ir bendrą gerovę.

Lietuvoje Civilinio kodekso (CK) III knygos „Šeimos teisė“ VI dalies XV skyriuje galima išskirti keturis reikalavimus, kurie turi atitikti, siekiant pripažinti partnerių statusą:

- partneriais (sugyventiniais) gali būti tik vyras ir moteris;
- turi įregistruoti partnerystę pagal įstatymus;

- partneriai turi gyventi kartu ne mažiau kaip vienerius metus;
- jų bendras tikslas – sukurti šeimos santykius (galimai su tikslu ateityje įregistruoti santuoką).

Taigi, pagrindinė priežastis, dėl kurios daugelyje šalių buvo įvestas *de facto* bendro gyvenimo teisinis reguliavimas, yra pagrįsta asmenų noru siekti stabilumo. Santykių stabilumas grindžiamas jų patvarumu arba trukme. Partnerystės trukmės kriterijus yra vienas iš labiausiai paplitusių partnerystės nustatymo ir pripažinimo kriterijų. Dauguma šalių nustato minimalią tokių santykių trukmę, kuri paprastai svyruoja nuo vienerių iki penkerių metų. Pavyzdžiui, Norvegijos įstatymų leidėjas numatė, kad neregistruotos partnerystės teisinis pagrindas taikomas asmenims, kurie kartu gyvena ne trumpiau kaip dvejus metus. (Nordic legal research group on family law, 2020). Slovėnijos nacionalinėje teisėje reglamentuojama, kad nesantuokinė sąjunga turi „trukti ilgesnį laiką“, taip paliekant teismams laisvę vertinti kiekvieną atvejį individualiai, neapsiribojant konkrečia santykių trukme (Novak, 2014). Kita vertus, Prancūzijos nacionalinėje teisėje numatyta, kad neregistruotomis partnerystėmis pripažįstamos tik stabilios ir ilgalaikės *de facto* sąjungos, nenurodant konkrečios trukmės (https://psfes.euro-family.eu/atlas_scheda-fr). Kitaip tariant, nacionalinis teismas turi nustatyti neregistruotos partnerystės statusą nebūtinai remdamasis vien tik trukmės kriterijumi. Spręsdamas dėl partnerystės trukmės, teismas taip pat turi įvertinti partnerių santykių panašumą į sutuoktinių santykius. Šiuo atveju turėtų būti taikomi teisiniai sutuoktinių santykių kriterijai. Todėl, būtina nustatyti minimalią santykių trukmę, be to svarbu nustatyti, kad santykiai yra nuolatinio pobūdžio.

Vaiko buvimas santykiuose turi esminę reikšmę, nes pagrindinė problema nustatant partnerystės statusą yra partnerystės buvimo fakto nustatymas. Manytina, kad tam tikrais atvejais santykių laikas, reikalingas nesantuokinės sąjungos trukmei nustatyti, gali būti sutrumpintas, jeigu asmenys turi bendrą vaiką. Reikalavimas nustatyti papildomus kriterijus atrodo natūralus, nes gali būti, kad vyras ir moteris gali gyventi kartu be jokio noro užmegzti į santuoką panašius santykius arba kad santykiai yra pasikartojančio pobūdžio. Tačiau, tam, kad partnerystė būtų pripažinta, negali būti reikalaujama tik tam tikro laikotarpio arba tik vaiko buvimo. Vaikas gali atsirasti ir atsitiktinai, tačiau jis galėtų būti kriterijus, kuris sutrumpintų neregistruotos partnerystės nustatymo trukmę. Pavyzdžiui, Norvegijoje įstatymu reglamentuojama galimybė vyro ir moters santykius pripažinti neregistruota partneryste, jei jie kartu turi vaiką arba laukiasi vaiko (<https://www.regjeringen.no/en/topics/families-and-children/innsiktsartikler/marriage-and-cohabitation1/id670495/>). Čia pagrindinis aspektas yra vaiko buvimas, o santykių tęstinumas ir stabilumas yra antraeilis. Asmenys, turintys bendrą vaiką, kurį laiką gali gyventi atskirai. Tačiau vaiko buvimas uždeda papildomų pareigų ne tik tėvams, bet ir valstybei, nustatydamas papildomą

apsaugą. Todėl, jei yra pirmiau minėtų aplinkybių visuma, partnerystės trukmė turėtų būti antraeilis kriterijus. Pavyzdžiui, jeigu asmenys, pradėdami gyventi kartu, jau laukiasi palikuonio, partnerystę reikėtų pripažinti jau nuo vaiko gimimo momento, nenustatant minimalios santykių trukmės.

Partnerystei taip pat svarbus amžiaus kriterijus. Kalbant apie amžiaus kriterijų neregistruotai partnerystei sudaryti, minimalus amžius, nuo kurio asmuo gali sudaryti partnerystę, reglamentuojamas šalyse, kuriose partnerystė įgijo teisinį statusą. Pavyzdžiui, Kroatijoje, Norvegijoje asmuo turi būti sulaukęs 18 metų, o Portugalijoje nustatytas minimalus amžius – 16 metų. Estijos Respublikos 1994 m. spalio 12 d. Šeimos įstatymo 3 straipsnio 2 dalyje nustatyta, kad nepilnametis asmuo, norėdamas sudaryti santuoką, turi būti ne jaunesnis kaip 15 metų ir turėti tėvų arba globėjų sutikimą. Tačiau jeigu sutikimo nėra, teismas gali duoti leidimą nepilnamečiui sudaryti santuoką, jeigu santuoka atitinka nepilnamečio interesus. Kadangi Lietuvoje nėra partnerystės teisinio reglamentavimo, Civilinio kodekso 3.14 straipsnyje nustatyta santuokos sudarymo amžiaus riba iki 18 metų. Išimtiniais atvejais „teismas supaprastinto proceso tvarka turi teisę sumažinti tokio asmens santuokinį amžių, bet ne daugiau kaip dvejais metais“ (CK 3.14 str. 2 d.), o nėštumo atveju teismas gali leisti tuoktis asmeniui, nesulaukusiam šešiolikos metų (CK 3.14 str. 3 d.). Apribojimo tikslas – įteisinti santuoką asmens, kuris yra pilnametis ir todėl turi veiksnumą – asmens, galinčio savarankiškai atlikti reikšmingus veiksmus ir prisiimti atsakomybę už jų pasekmes. Dėl šių priežasčių partnerystės reguliavime su amžiaus apribojimu susijęs kriterijus būtų teigiamas. Pasitenkinimas poros santykiais apibūdinamas, kaip santykių kokybės sąvoka, kurioje svarbus veiksnys yra tarpusavio prisitaikymas. Abipusis prisitaikymas – tai gebėjimas priimti vienas kitą, prisitaikyti prie kito partnerio norų ir požiūrių, susitarti dėl bendro ir abiem priimtino gyvenimo modelio. Kad galėtų įvertinti santykių poreikį, asmuo turi būti sukaupęs tam tikrą gyvenimo patirtį, todėl autoriaus nuomone, partnerystės amžiaus minimali riba turėtų būti 18 metų.

Yra šalių, kuriose civilinei partnerystei taikomos skirtingos taisyklės, numatančios, kad civilinė partnerystė galima tarp skirtingos lyties porų, tos pačios lyties porų ir kt. (Knox, Schacht, 2014, p. 82–105). Kitų šalių nacionalinė praktika, susijusi su partnerystės registravimu ir pripažinimu, skiriasi, todėl galima rasti tris partnerystės modelius:

- registruojamos priešingos ir tos pačios lyties poros;
- registruojamos tik priešingos lyties poros;
- registruojamos tik tos pačios lyties poros.

Kadangi Lietuvoje partnerystė neregistruojama, todėl šiuo metu teisės aktai nesuteikia asmenims pilnavertiškų teisių – paveldėjimo teisių, pacientų teisių, socialinių teisių ir kt. (Labanauskas, 2021). Todėl partnerystės nustatymo sąlygos turi būti aiškiai numatytos teisės aktuose, kad partnerystė būtų pripažinta – santykių trukmė, amžiaus kriterijus ir kt. Vaiko egzistavimo ir lyties

klausimas partnerystėje tebėra diskutuotinas, nes įtraukus šiuos partnerystės nustatymo kriterijus būtų diskriminuojamos tos pačios lyties poros, taip pat nebūtų skatinama tolerancija LGBT atstovams. Nors partnerystės modelis visuomenėje nėra jokia naujiena ir visuomenės požiūris į ne santuokoje gimusius vaikus nebėra neigiamas, teisiniu požiūriu pasitaiko situacijų, kai asmenų teisės yra ribojamos dėl teisinio reguliavimo nebuvimo. Būtina adekvačiai reaguoti į šeimos formos pertvarkos iššūkius, nustatant partnerystei reikalingus kriterijus ir pasirenkant funkcinį požiūrį pritaikant teisinį reguliavimą valstybės piliečių poreikiams. Atsižvelgiant į tai, kas išdėstyta, galima daryti išvadą, kad pagrindinė partnerystės klasifikavimo esmė padeda išsiaiškinti jos teisėtą paskirtį ir ar tokio pobūdžio santykiai prilyginami sutuoktinių santykiams, ar ne.

2.3. Registruotos ir neregistruotos partnerystės formos

Visuomenėje egzistuoja neregistruotos ir registruotos partnerystės, todėl būtina nustatyti pirminius skirtumus, leidžiančius atskirti ir suprasti šių dviejų institutų teisinę prigimtį. Atitinkamai abu nesantuokinės sąjungos tipai gali būti vadinami partneryste, tačiau pagrindinis skirtumas yra įregistravimo faktas. Taigi, neregistruota partnerystė nuo registruotos partnerystės ir santuokos instituto skiriasi tuo, kad jos gali būti nustatomos tik įvertinus faktines aplinkybes. Būtent, asmenų sąjungos, esančios partnerystėje, negalima patvirtinti pateikiant civilinės teisės pagrindu sudarytą sąjungą patvirtinantį dokumentą, kaip tai daroma sudarant santuoką (Baraldi, 2008, 182). Todėl, imant, kaip pavyzdį kitų šalių patirtį, būtina parengti ir priimti naujus teisės aktus, kurių teisėtas tikslas – iš esmės užtikrinti faktines sąjungas sudariusių asmenų teisinę apsaugą.

Kaip minėta anksčiau, partnerystės atsiradimui būtina galimybė nustatyti kelis partnerystės požymius, todėl būtina pateikti teisiškai korektišką partnerystės apibrėžimą ir inicijuoti nacionaliniuose teisės aktuose kriterijus, kurie palengvintų neregistruotos partnerystės egzistavimo nustatymą esant ginčų atvejais tarp partnerių.

Registruotos ir neregistruotos partnerystės problemos yra gana panašios ir, tikėtina, su jomis bus susiduriama ir registruotų partnerių sąjungoje, pavyzdžiui, ginčai dėl partnerių bendro ar dalytino turto, bendrų vaikų globos teisių įgyvendinimo ir kiti socialiniai-ekonominiai klausimai, kurie išsamiau bus aptarti kitame darbo skyriuje.

Galima teigti, jog registruota partnerystė yra artima santuokos institutui, kurį taip pat galima įrodyti, pavyzdžiui, pateikiant partnerystės įregistravimo pažymėjimą (dokumentą). Santuoka arba civilinė partnerystė yra ypatingi santykiai, įregistruoti laisva valia ir sąmoningai, siekiant sukurti į sutartį panašias teises ir pareigas. Tačiau didesnė įrodinėjimo našta tenka tiems, kurių partnerystė neįregistruota, t. y. kilus ginčams arba susidariusiose partneriams svarbiose situacijose, jie turi įrodyti

faktines partnerystės aplinkybes, pavyzdžiui, partnerystės trukmę, bendro gyvenimo faktą ir pan. Todėl toliau nagrinėsime registruotos ir neregistruotos partnerystės teisinius aspektus.

Šeimos forma, kai tarp priešingos lyties asmenų egzistuoja nesantuokinė sąjunga, šiuo metu yra tik teisinė abstrakcija pagal Lietuvos Respublikos Konstitucijos 38 straipsnį, nes partnerystės institutas iki šiol neturėjo jokios teisinės apsaugos nacionaliniu lygmeniu ir yra už santuokos sąjungos ribų. Nors Lietuvos Respublika yra demokratinė valstybė, nuo 2004 m., įstojus į Europos Sąjungą, Lietuvai privaloma tapo ir Europos Sąjungos teisė, tačiau partnerystės institutas nacionaliniu lygmeniu nebuvo reglamentuotas. Tuo tarpu nesantuokinių sąjungų, t. y. partnerysčių, skaičius turi tendenciją didėti. Įdomus pastebėjimas, kad daugelyje šalių galima registruoti tik tos pačios lyties asmenų partnerystę, tačiau, kad ir kaip utopiškai tai atrodytų, tokia teisė neegzistuoja priešingos lyties asmenims. (EK, COM(2011) 125 final).

Mokslinės literatūros apie šeimos institucijos kūrimą analizė atskleidžia, kad santuoka yra šeimos institucijos kūrimo pagrindas. Ją puoselėjo tiek visuomenės daugumos priimtoms ir praktikuojamos tradicijos, tiek teisėkūros veiksmai, pirmiausia tais atvejais, kai asmenys kartu susilaukia vaikų. Tačiau ilginiui pastebima tendencija, kad santuokos ir bendro gyvenimo, t. y. partnerystės, institutas tampa lygiavertis pagrindinėmis laikomoms šeimos gyvenimo formoms. (The Max Planck Encyclopedia of European Private Law, 2012, 230). Partnerystės instituto raida pastebima beveik visose ES jurisdikcijose. Pavyzdžiui, partnerystės instituto pripažinimas ypatingai pastebimas Šiaurės Europos šalyse, t. y. Škotijoje, Prancūzijoje, taip pat kai kuriose Rytų Europos šalyse, pavyzdžiui, Kroatijoje ir Slovėnijoje. Vis dėlto Vakarų Europos šalių įstatymų leidėjų požiūris ir požiūris yra kitoks, t. y. nustatant tinkamą bendro gyvenimo, t. y. partnerystės, teisinį statusą. Dauguma šalių randa alternatyvų, kaip gerbti partnerystę sudariusių porų teises, pavyzdžiui, taikyti socialinę paramą ir nustatyti bendrosios nuosavybės teises. (Bradley, 2001, 15, 23). Siekiant geriau suprasti partnerystę vienijančius elementus ir kriterijus, daugiausia dėmesio skirsime partnerystės apibrėžimo analizei.

Partnerystės sąvokos prigimtis nėra aiški, kaip ir su ja susijusių terminų – kohabitacija, buitinė partnerystė, santuoka pagal bendrąją teisę, sugyventiniai ir t. t. – vertimas, tačiau neabejotina, kad šiuolaikinės gyvenimo tendencijos verčia keisti nacionalines teisės normas. Nei Lietuvoje, nei kitose šalyse nėra vieningo nesantuokinio bendro gyvenimo apibrėžimo. Kiekvienos šalies teisės aktuose ir kasdienėje kalboje egzistuoja skirtingi požiūriai į partnerystės apibrėžimą ir praktinį pripažinimą, atsižvelgiant į partnerystės istorinės raidos, pripažinimo ir paplitimo šalyje aspektus, taip pat į teisinio reguliavimo sistemos egzistavimą ir paskirtį. Tarptautinėje erdvėje praktiškai neįmanoma nustatyti vieningą partnerystės apibrėžtį, kuri būtų taikoma visose šalyse, ir įtvirtinti jos

vienodą teisinį statusą visuose teisės aktuose. Taip yra dėl kiekvienos šalies istorinės raidos, kultūrinių ir paprotinių ypatumų.

Šiuolaikinėje visuomenėje sąvokos „bendras gyvenimas“, „buitinė partnerystė“ užima svarbią vietą santuokos instituto prasme, nes santuokos sudarymas susijęs su tam tikra skyrybų rizika ir sudarius santuoką jau atsiranda teisinių pasekmių. Pagrindinė priežastis, dėl kurios partneriai nenori sudaryti santuokos, yra ta, kad santuoka apriboja laisvę ir uždeda vienas kitam papildomų materialinių ir moralinių (asmeninių) įsipareigojimų. Tačiau pastebėta, kad net ir nesusituokusios poros nutraukus partnerystę taip pat turi ginčų dėl klausimų, kylančių iš šeimos teisinių santykių. Pastebėta, kad dažnos partnerių santykių iširimo priežastys yra asmenybių nesuderinamumas, gyvenimo tikslai, religiniai įsitikinimai ir pan. Todėl, partnerystės sudarymo būdas, t. y. registruojant ar neregistruojant partnerystę, yra kiekvienos šalies, norinčios įvesti ar pripažinti partnerystės institutą, įstatymų leidėjų reikalas, nustatant jos teisinį statusą nacionalinėje teisėje ir pagrindinis uždavinys – padaryti registracijos procedūrą, kuo paprastesnę ir prieinamesnę. Procedūra turėtų būti labai elementari, pavyzdžiui, du asmenys, norintys sudaryti arba jau sudarę partnerystę, įskaitant ir bendrą gyvenimą, turi teisę kreiptis į registravimo įstaigą dėl partnerystės statuso suteikimo. Savo ruožtu registro įstaiga, per trumpą laiką išnaginėjusi prašymą ir įvertinusi partnerystės kriterijus, įregistruoja asmenų partnerystę.

Analizuojant neregistruotos partnerystės pobūdį, akivaizdu, kad ši partnerystė yra laisvai steigiama ir nereikalauja papildomų formalumų. Todėl būtina teisės aktuose numatyti ir šio instituto teisinį pripažinimą, kad būtų užtikrinta pusiausvyra tarp asmenų teisių ir interesų apsaugos. Teisės aktuose turi būti nustatyti formalūs kriterijai, pagal kuriuos asmenų sąjunga būtų pripažįstama, kaip juridinis faktas, sukeltis pasekmes jų tarpusavio santykiams. Šiuo atveju skiriasi procedūra, ar bendras gyvenimas teisiškai pripažįstamas jo pradžioje, jo egzistavimo metu, ar jam pasibaigus, jeigu jos turinys atitinka tam tikrus kriterijus.

Neregistruotos partnerystės subjektais laikomi du priešingos arba tos pačios lyties partneriai, gyvenantys kartu tame pačiame namų ūkyje, kurių santykiai yra analogiški vyro ir žmonos santykiams. (Diduck, 2006, 66). Iš šio apibrėžimo matyti, kad neregistruotos partnerystės subjektai yra: heteroseksualūs ar homoseksualūs partneriai. Autoriaus nuomone, apibrėžimas įteisina šeimos instituto požymių visumą, nes akcentuojamas bendro gyvenimo buvimas ir analogiškas partnerių elgesys vienas kito atžvilgiu, kaip sutuoktinių poros. Europos Sąjungos sutarties 6 straipsnio 2 dalyje reikalaujama, kad valstybės narės, taikydamos ES teisę, gerbtų pagrindines teises, įskaitant draudimą diskriminuoti dėl seksualinės orientacijos. Todėl, nors ES teisė neįpareigoja valstybių narių leisti ar pripažinti tos pačios lyties asmenų partnerystę ar santuoką, ji įpareigoja valstybes nares taikant ES

teisę (įskaitant laisvo judėjimo, migracijos ir prieglobsčio teisę) tos pačios lyties poras vertinti vienodai su priešingos lyties poromis. (Europos Sąjungos pagrindinių teisių agentūra, 2012).

Reikia pastebėti, jog santuokų atidėjimas ar jų atsisakymas visiškai, dar nereiškia, kad žmonės kartu atsisako ir partnerystės, t. y. gyvenimo poroje. Šiuolaikinėje visuomenėje išskiriamas naujas terminas kohabitacija (angl. k. *cohabitation*), kuris būtent reiškia gyvenimą kartu poroje nesusituokus.

Nustatyta, kad kohabitacija egzistuoja ir kaip pirma partnerystė, ir sudaroma, kaip šeimos atkūrimo būdas po skyrybų ar partnerio mirties. Atsižvelgę į kohabitacijos tipą galime kalbėti apie skirtingus ir paraleliai vykstančius šių partnerystės formų raidos procesus. Kohabitacija, kaip pirma partnerystė atkartoja pradinius kohabitacijos visuomeninės raidos etapus, tačiau ilgėjanti perėjimo iš kohabitacijos į santuoką trukmė rodo, kad vyksta slinkimas link paskesnių raidos etapų, kai kohabitacija vis mažiau skiriasi nuo santuokiniu pasižadėjimu sukurtos šeimos (Socialinių tyrimų institutas, 2009). Kohabitacija – ikivedybinio gyvenimo forma, ilgainiui virtusi alternatyva vedyboms ar net gyvenimo norma. „Teisiškai neregistruota moters ir vyro partnerystės forma, kai pora gyvena kartu viename namų ūkyje“ (Ralys, 2009). Trumpai tariant, kohabitacija – šeiminiai santykiai, neregistruoti santuoka.

Lietuvoje neregistruotoje partnerystėje gyvenantys asmenys turi minimalią apsaugą. Reikšmingos pasekmės atsiranda, kai neregistruotų santykių partneriai sudaro civilinės teisės sandorius, pavyzdžiui, testamentus, turto dalybų sutartis ir pan. Įstatymų leidėjas sukūrė tokių ginčų sprendimo tvarką, kai šalys yra susituokusios, tačiau ši tvarka negali būti taikoma partnerystės atveju. Galima teigti, jog santuokos institutas nepraras savo aktualumo net ir įvedus partnerystės institutą Lietuvoje, nes santuokos institutas susijęs ne tik su teisiniais formalumais ir teisinėmis pasekmėmis, bet ir su ilgaamžė paprotine teise, kuri išliks dar ilgą laiką. Todėl pagrindinis partnerystės instituto tikslas turi būti ne suvienodinti santuokos institutą, o užtikrinti, kad asmenų teisės ir interesai būtų ginami, kiek įmanoma vienodai, nepriklausomai nuo šeimos sukūrimo formos ir su ja susijusių formalumų.

Kaip teigia Morano-Foadi, (2007), kita problema, su kuria susiduriama diegiant partnerystės teisinę sistemą nacionaliniu lygmeniu, yra teisiškai teisingo apibrėžimo, kuris atskleistų partnerystės pobūdį ir neprieštarautų užsienio apibrėžimams, parengimas. Labai svarbu nustatyti partnerystės steigimo procedūrą ir galimus partnerystės modelius. Partnerystės apibrėžtis neturi prieštarauti kitų ES šalių partnerystės apibrėžtims, nes ES šalys laikosi atvirų sienų politikos (p. 21, 17). Taip pat dėl didėjančio judumo ir migracijos rodiklių daugėja tarpvalstybinių partnerystės sąjungų, kurias sudaro asmenys iš skirtingų jurisdikcijų. Pavyzdžiui, vyro ir moters sąjunga apibrėžiama, kaip „partnerystė“ (Liuksemburgas), „neregistruota partnerystė“ (Vengrija), „priešingos lyties asmenų partnerystė“

(Ispanija), „neregistruota priešingos lyties asmenų partnerystė“ (Belgija) ir pan. Iš dalies tai lemia ir iki šiol visuomenėje vyraujantys stereotipai ir prietariai, taip pat fragmentiškas teisinis reglamentavimas, kai reguliuojami tik partnerių turtiniai santykiai ir paveldėjimo teisės.

Teisinėje literatūroje atsispindi, kad bendras gyvenimas yra faktas arba būseną, kai partneriai gyvena kartu, kaip sutuoktiniai, siekdami įteisinti savo faktinio gyvenimo santykius. Taigi vienas iš esminių bendro gyvenimo aspektų gali būti faktiniai partnerių santykiai, kurie leidžia nustatyti partnerystės faktą. Žinoma, klausimas, kaip įrodyti tokius santykius, yra ginčytinas. Dar labiau ginčytinas klausimas dėl tos pačios lyties asmenų tokių santykių įteisinimo nacionalinėje teisėje. Pasak, Clarke (2017), civilinių partnerystės kūrimas yra santuokos sampratos pakeitimo, į ją įtraukiant vienos lyties porų santuokas, strategijos dalis. Beveik visose valstybėse, taip pakeitusiose santuokos sampratą, prieš tai buvo įteisintos partnerystės. Net ir neapibrėžtai ateičiai tokią galimybę sukurti teisės aktai yra dalis strategijos, kuria siekiama paveikti viešąją nuomonę būsimoms sąjungoms suteikiant legitimumą, kol viešoji nuomonė dar nepalanki staigiam jų įteisinimui. Ankstesniame darbo skyriuje, nagrinėjant priešingos lyties asmenų partnerystės teisinio reglamentavimo nacionalinėje teisėje poreikį, atkreiptas dėmesys, jog nors požiūris į homoseksualius asmenis Lietuvoje tapo lojalesnis, didžioji visuomenės dalis nėra pasirengusi pritarti tos pačios lyties asmenų partnerystės, neva keliančios grėsmę pamatinėms šeimos vertybėms ar net nacionaliniam identitetui, įteisinimui.

Kalbant apie registruotos partnerystės modelį, galima teigti, kad tai toks modelis, kuris galėtų būti numatytas nacionalinio lygmens teisės aktuose, t. y. teisė registruoti dviejų priešingos lyties partnerių, o tam tikrais atvejais – ir dviejų tos pačios lyties partnerių santykius. Registruota partnerystė būtų apibrėžiama, kaip „bendrą dviejų asmenų gyvenimą reglamentuojantis teisinis režimas, numatytas teisinėje sistemoje, kurio registravimas yra privalomas pagal tą teisę ir kuris atitinka formalius teisinius reikalavimus, kurie pagal tą teisę taikomi jo sukūrimui“. (Rodriguez, 2020, p. 38–39). Tokia registruotos partnerystės forma šeimos teisėje egzistuočių greta santuokos instituto, kaip plėtinys. Iš tikrųjų tai būtų specialiai sukurtas teisinis institutas, kuriuo būtų siekiama apsaugoti santuokos institutą tradicine prasme (tarp vyro ir moters) ir teisiškai įtvirtinti stabilius, nuolatinius ir ilgalaikius faktiškai egzistuojančius tos pačios ir priešingos lyties asmenų santykius. Tokiam teisiniui institutui mažiausiai prieštarautų tie visuomenės nariai, kurie priešinasi tos pačios lyties asmenų santuokoms, nors pagal savo pobūdį ši paralelinė konstrukcija daugelyje sričių suteikia lygiai tokias pačias teises ir nustato tokias pačias pareigas, kaip ir susituokusioms poroms, išskyrus tik kelias išimtis.

Vilniaus universiteto Teisės fakulteto mokslininkų V. Mikelėno, V. Mizaro ir S. Avižos, 2008 m. balandžio 15 d., rašte „Dėl partnerystės teisinių santykių reguliavimo“, skirtame Lietuvos

Respublikos teisingumo ministerijai, pabrėžta, jog registruota partnerystė daugelyje Europos šalių pirmiausia skirta tos pačios lyties asmenų bendro gyvenimo įteisėjimui. Valstybėse, kuriose yra teisinis reguliavimas dėl registruotos partnerystės, dažniausiai remiamasi lygybės ir nediskriminavimo principais, todėl santuokos ir partnerystės institutai tapo artimesni vienas kitam. Kaip teigia rašto autoriai, Europos šalyse partnerystės institutas buvo įsteigtas siekiant apsaugoti emocinius santykius, todėl lyties kategorija buvo ignoruojama. Panašus siekis yra pastebimas ir Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo nutarime (2011), kuriame ypač pabrėžiama emocinių santykių, ryšio stiprumo, pagarbos ir supratimo svarba.

Turtinių pasekmių registruotoms partnerystėms nustatymo reglamente aptariami trys partnerystės sąvokos elementai. Tai apima:

- bendro dviejų asmenų gyvenimo faktą;
- pareigą užregistruoti partnerystę;
- teisinius formalumus, kurių reikalauja ta teisė, pagal kurią partnerystė yra užregistruojama, laikymosi.

EŽTT praktikoje pripažįstama, kad partnerystė gali būti šeimos gyvenimas EŽTK 8 straipsnio prasme, tačiau tai nereiškia, kad šis teismas privalo numatyti galimybę registruoti partnerystę: „Pora, kuri daug metų gyvena kartu, sudaro šeimą Konvencijos 8 straipsnio 1 dalies prasme ir turi teisę į jos (Konvencijos) apsaugą nepaisant to, kad jų santykiai egzistuoja ne santuokoje.“ (Petrov prieš Bulgariją EŽTT, 2008 m. gegužės 22 d.). EŽTT taip pat pažymi, kad tradicinės šeimos apsaugos tikslas yra gana abstraktus ir jį galima įgyvendinti įvairiais būdais, t. y. apsaugoti šeimos ir privatų gyvenimą. Taigi EŽTK yra gyvas dokumentas, kurį reikia aiškinti atsižvelgiant į šiuolaikines aplinkybes. Vadinasi, saugodamos šeimos gyvenimą pagal EŽTK 8 straipsnį, valstybės turi atsižvelgti į visuomenės raidą ir asmenų suvokimo pokyčius įvairiais su asmeniniais santykiais susijusiais klausimais. (<https://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-83256#%20>).

Apibendrinant galima daryti išvadą, kad, kalbant apie šeimos gyvenimo sąvoką, buvo išaiškinti keli aspektai, kurie jau atsispindi EŽTT praktikoje, t. y. kad šeimos gyvenimas gali egzistuoti asmenims, kurie nėra susituokę, tačiau atitinkamai turi tikrą ketinimą saugoti ir rūpintis šia jų sąjunga. Teisinė santuokos sąvoka sukelia pernelyg daug prieštaravimų ir interpretacinių klišių, kurios neprisideda prie teisėto partnerystės teisinio instituto tikslo, t. y. sukurti teisinę apsaugą asmenims, kurie palaiko santykius, veda bendrą ūkį ir bendrai rūpinasi vaikais. Tai patvirtina faktas, kad istorinis partnerystės aiškinimas siejamas su registracijos faktu, t. y. santuoka, oficialiai sudaryta civilinės metrikacijos įstaigoje ir įregistruota civilinės būklės aktų registre. Autoriaus nuomone, kad tos pačios lyties asmenų partnerystės teisinės sistemos sukūrimas nekeltų papildomos grėsmės šeimos gyvenimui tradicine prasme, nepaisant to, kad teisėtas šeimos gyvenimo tikslas yra susilaukti

palikuonių, t. y. tęsti šeimą. Be to, įteisinus tos pačios lyties asmenų partnerystę Lietuvoje, įstatymų leidėjui, reikėtų keisti daugybę nacionalinių teisės normų; visų pirma tos pačios lyties asmenų partnerystės įteisinimas jau dabar prieštarauja Lietuvos Respublikos Konstitucijos 38 straipsniui. Bet atkreiptinas dėmesys į tai, kad seksualinė orientacija yra vienas iš diskriminacijos draudimo kriterijų, t. y. Lietuvos Respublikos Konstitucijos 29 straipsnyje įtvirtintas nediskriminavimo principas, t. y. visi žmonės Lietuvoje yra lygūs prieš įstatymą ir teismą. Žmogaus teisės turi būti įgyvendinamos be jokios diskriminacijos. Iš to, kas išdėstyta pirmiau, matyti, kad teisiškai neįmanoma paneigti netradicinės orientacijos asmenų sąjungos, tačiau kartu kol kas nėra jokio instrumento šiems asmenims taikyti teisės normas tos pačios lyties asmenų partnerystei.

Kadangi egzistuoja neregistruota ir registruota partnerystė, todėl svarbu nustatyti pagrindinius skirtumus, kurie leidžia atskirti ir suprasti šių dviejų institutų teisinę prigimtį. Abi nesantuokinės sąjungos rūšys gali būti vadinamos partneryste, tačiau pagrindinis skirtumas yra registracijos faktas. Registruota ir neregistruota partnerystė yra ypatingi santykiai, kurie sudaromi laisva valia ir sąmoningai, siekiant sukurti teises ir pareigas, panašias į sutartinių santykių teises ir pareigas. Visų pirma, asmenų neregistruotos partnerystės sąjunga negali būti nustatyta pateikus civilinės sąjungos dokumentą, kaip yra santuokos atveju ir asmenims, kurių partnerystė neregistruota, tenka įrodinėjimo pareiga (našta), t. y. kilus ginčams ar partneriams atsidūrus svarbiose situacijose būtina įrodyti faktines partnerystės aplinkybes. Tai, pavyzdžiui, partnerystės trukmė, bendro gyvenimo buvimas ir pan. Taigi neregistruota partnerystė nuo registruotos partnerystės ir santuokos instituto skiriasi tuo, kad ją galima nustatyti tik įvertinus faktus. Iš to seka, kad sudarydama galimybę registruoti partnerystę (nepriklausomai nuo lyties), valstybė užtikrintų visų šeimų socialines ir ekonomines teises. Todėl, remiantis kitų šalių patirtimi ir atliktais tyrimais, Lietuvos Respublikoje būtina priimti naują teisės aktą (Partnerystės įstatymą), kurio teisėtas tikslas iš esmės yra užtikrinti faktinę sąjungą sudariusių asmenų teisinę apsaugą.

3. PARTNERIŲ TEISĖS IR PAREIGAS REGLAMENTUOJANČIOS TEISĖS NORMOS

Pirmuosiuose darbo skyriuose buvo pabrėžta, jog kiekviena šalis turi teisę nustatyti, kokia asmenų sąjunga bus santuokos turiniu. Reikšminga tai, kad šiuo metu Lietuvos Respublikos Konstitucijos 38 straipsnis aiškiai apibrėžia santuokos sąvokos turinį, t. y. tai yra vyro ir moters sąjunga. Be to, tarptautinė teisė nenumato privalomo šeimos ir santuokos institutų apibrėžimo Lietuvai, o tai reiškia, kad partnerystės instituto apibrėžimas ir jo esmė priklauso tik nuo Lietuvos žmonių suverenios valios.

Tačiau, kaip rodo Lietuvos teisės praktika, vis svarbesniu klausimu tampa asmenų, gyvenančių nesantuokinėje sąjungoje, t. y. partnerystėje, apsauga. Kasdien asmenys susiduria su didelėmis problemomis vien dėl to, kad savo santykių neįteisino Lietuvos Respublikos įstatymų nustatyta tvarka, t. y. santuoka. Iki šiol partnerystę sudariusių porų teises gynė tarptautinė teisė, o Lietuvoje įstatymų leidėjas partnerystę sudariusių asmenų teisinio statuso nustatymą įtraukė tik į kai kuriuos specialius teisės aktus, pavyzdžiui, Baudžiamąjį įstatymą ir Baudžiamojo proceso įstatymą ir kt.

Atsižvelgiant į visuomenėje egzistuojantį socialinį šeimos modelį, į teisinę sistemą būtina įtraukti partnerystės teisinio saugumo principą kartu su lygybės principu ir teise į privatą ir šeimos gyvenimą. Todėl manytina jog svarbiausias Lietuvos įstatymų leidėjo uždavinys – sukurti tokį teisinį reguliavimą, kuris galėtų suteikti teisinę apsaugą partnerystę sudariusiems asmenims, bet neperžengtų šiuo metu sutuoktiniams numatyto teisinio reguliavimo ribų – išplečiant Civiliniame kodekse pateiktą šeimos sąvoką, įtraukiant ir partnerystės sąvoką. Būtina išplėsti asmenų, kurie laikomi giminaičiais, ratą įvairiose gyvenimo srityse, pavyzdžiui, pacientų apsaugos (leidžiant priimti sprendimą dėl sunkiai sergančio partnerio gydymo), civilinio proceso teises (leidžiant neduoti parodymų teisme prieš partnerį) siekiant išvengti interesų konfliktų ateityje.

Svarbu, kad Lietuvoje įvedant partnerystės santykių teisinį reguliavimą, minėti aspektai būtų ne vieninteliai klausimai, į kuriuos reikėtų atkreipti dėmesį. Taip pat būtina išanalizuoti kitus norminius aktus, galinčius turėti įtakos poroms, gyvenančioms partnerystėje, ir jų teisei į privataus gyvenimo neliečiamybę. Norminių aktų pakeitimų teisinės pasekmės turėtų sukurti vienodesnį reguliavimą tarp partnerystėje esančių asmenų ir susituokusių porų. Todėl priėmus partnerystės santykių teisinį reguliavimą Lietuvoje, būtų užtikrintas vieningas, darnus ir sinchronizuotas šeimos teisės srities norminių aktų reguliavimas, išspręstų probleminius klausimus, kurie šiuo metu kelia norminių aktų aiškinimo praktikoje ir galimai dviprasmiška teismų praktika, taip pat sukurtų teisinį aiškumą situacijoms, kurios šiuo metu nėra reglamentuotos.

3.1. Probleminiai partnerystės klausimai tam tikrose teisės šakose

Nacionaliniai teisės aktai reglamentuoja daugybę klausimų, tačiau, siekiant darbo tikslo, šiame skyriuje ypatingas dėmesys bus skiriamas tam tikrų teisės šakų probleminių klausimų supratimui – dėl asmenų bendro gyvenimo neįregistravus santuokos (faktinė santuoka) metu įgyto turto padalijimo tarp sugyventinių, dėl paveldėjimo teisės, dėl pacientų teisių ir žalos atlyginimo bei kt. klausimai.

Glaudūs asmeniniai ryšiai tarp asmenų atsiranda dėl jų santuokos ar giminystės fakto, tačiau socialinėje realybėje artimi asmeniniai ryšiai atsiranda ir kitais būdais, pavyzdžiui, dėl faktinio bendro gyvenimo. Lietuvos Respublikos Konstitucijos 38 straipsnio pirmas sakinytis apibrėžia valstybės pozityvią pareigą saugoti ir remti kiekvieną šeimą, taip pat ir faktinę šeimą.

Civilinio įstatymo 3.7 straipsnyje nurodyta, kad šeima siaurąja prasme priklauso sutuoktiniams, jiems valdant šeimos turtą CK 3.84 straipsnis. Iki šio laiko, bet kuriame civiliniame teisiniame ginče, taikant Civilinio įstatymo nuostatas, apie šeimą ar šeimos gyvenimą galima kalbėti tik šias sąvokas aiškinant siaurąja prasme, kad yra šeimos suvokimas, kaip juridinis faktas, vertintinas subjektas tik tuo atveju, jei tarp dviejų asmenų yra sudaryta ir įregistruota santuoka įstatymų nustatyta tvarka. Bet koks ginčas dėl turtinių santykių Lietuvos Respublikoje gali būti sprendžiamas civilinės teisės tvarka ir pagal Civilinio kodekso teisės normas. Todėl siauras CK šeimos sampratos aiškinimas, atsižvelgiant į skirtingus realiai egzistuojančius šeimos modelius, riboja asmenų galimybes užkirsti kelią teisių pažeidimui turtinių santykių srityje. Jeigu dviejų partnerių gyvenimas būtų traktuojamas, kaip tam tikra sutartis, kurioje abi šalys įsipareigoja savo investicijomis ir darbu dalyvauti bendrame ūkyje, nepaisant partnerystės modelio egzistavimo, tuomet natūralu būtų taikyti atitinkamą teisinį reguliavimą tokiems sutartiniams santykiams, taip pat. Tačiau neregistruotiems partneriams, gyvenantiems faktinėje sąjungoje ir dėl to santykinai panašiomis aplinkybėmis, kaip ir registruotos santuokos asmenims, šiuo metu taikomos bendrosios teisės normos ir psichologinis, socialinis ir biologinis ryšys neturi reikšmės reguliuojant partnerystėje gyvenančių asmenų turtinius santykius.

Vis dėlto Lietuvos Aukščiausiasis Teismas, sprenddamas tokiu atveju kylančius ginčus, laikosi nuoseklios pozicijos, kad nesusituokusių asmenų gyvenimas drauge, ūkio tvarkymas kartu, bendro turto kūrimas asmeninėmis lėšomis ir bendru jų pačių darbu teismui gali būti pakankamu pagrindu pripažinti buvus asmenų susitarimą dėl jungtinės veiklos sukuriant bendrąją dalinę nuosavybę (pvz., Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2010 m. gruodžio 21 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-553/2010, 2011 m. kovo 28 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-134/2011). Bendrosios jungtinės veiklos pradžia tokiu atveju yra siejama su laiku, kai šalys pradėjo kartu gyventi ir vesti bendrą ūkį, o asmenų turtinių santykių į bendrai įgytą turtą apsaugai taikytinos CK ketvirtosios

knygos normos, kuriose nustatyta bendroji dalinė nuosavybės teisė bendraturčiams (Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2019 m. balandžio 11 d. nutartis civilinėje byloje Nr. e3K-3-133-421/2019).

Nuosavybės teisių apsauga numatyta ir asmenims, kurie yra susižadėję, t. y. davę vienas kitam įžadus susituokti. Įstatymas numato abipusę restituciją, t. y., kiekvienas sužadėtinis grąžina kitam arba turtą padovanojusiam asmeniui, atitinkamai, visą turtą, kurį gavo dovanų (CK 3.9 straipsnis). Toks teisinis instrumentas ir galimybė reikalauti numatytas turto grąžinimas teismo tvarka, nepaisant tikėtino ir neprivalomo sužadėtuvių fakto pobūdžio, t. y., sužadėtuvės nėra būtina santuokos sąlyga, ir atvirkščiai – santuoka negali būti sudaryta dėl sužadėtuvių.

Civiliniame kodekse apibrėžiamas ratas asmenų, kurie įstatymo prasme laikomi giminaičiais, tai yra CK 3.130 straipsnyje nustatyta, kad giminystės santykiai tarp dviejų ar daugiau asmenų vadinami giminystės ryšiais, t. y. kraujo ryšys. Giminystė, kaip teisinis šeimos požymis yra apribojama artimaisiais giminaičiais – tiesiosios linijos giminaičiais iki antrojo laipsnio imtinai (tėvai ir vaikai, seneliai ir vaikaičiai) ir šoninės linijos antrojo laipsnio giminaičiais (broliai ir seserys). (CK 3.135 straipsnis). Ir vėlgi skirtinguose įstatymuose šeimos nariams priskiriamas skirtingas artimųjų giminaičių ratas. Tačiau partnerystės atveju susidaro prieštaringa situacija dėl asmenų, kurie gali būti interpretuojami, kaip giminaičiai ir kurie yra giminaičiai, rato. Todėl tose šalyse, kur sparčiai keičiasi socialiniai ir kultūriniai šeimos gyvenimo modeliai, kiekvienas toks atvejis yra vertinamas individualiai, šeimos gyvenimo įrodymu pripažįstant ne tik teisėtai sudarytą santuoką, bet ir realų šeimos gyvenimą, atsirandantį dėl abipusių finansinių ar emocinių ryšių, gyvenant kartu tame pačiame ūkyje ir sukuriant bendrus palikuonis.

Žmogaus teisės reguliuoja santykius tarp valstybės ir individo (asmenų grupių), jos nustato, koks turi būti valstybės požiūris į asmenį, taip pat apsaugo nuo valstybės, jos institucijų ir pareigūnų daromų pažeidimų, taigi viena iš sričių, padedančių realizuoti asmens apsaugą šiuolaikiniame pasaulyje yra partnerių turtinių santykių reguliavimas. Lietuvoje neregistruotų partnerių, gyvenančių faktinėje sąjungoje ir dėl to santykinai panašiomis aplinkybėmis, kaip ir registruotos santuokos asmenų atžvilgiu, šiuo metu taikomos bendrosios teisės normos. Lietuvos teisinėje sistemoje aktualus diskusijų klausimas yra ne tik partnerystės teisinio reguliavimo poreikis ir įgyvendinimo galimybės, bet ir tai, ar pergyvenęs partneris gali būti laikomas mirusio partnerio įpėdiniu. Šalyse, kuriose buvo įvestas neregistruotos partnerystės teisinis reguliavimas, šio klausimo kontekste taip pat neišsikristalizavo vienareikšmiška praktika. Yra šalių, kuriose įstatymų leidėjai nepripažįsta pergyvenusio partnerio mirusio partnerio įpėdiniu pagal įstatymą, o tokiais atvejais pirmasis gali paveldėti tik tuo atveju, jei pastarasis (miręs partneris) prieš mirtį paliko testamentą, kuriame įpėdiniu įvardijo savo partnerį, kaip pavyzdžiui, Prancūzijoje ([38](https://e-</p></div><div data-bbox=)

justice.europa.eu/36687/EN/property_consequences_of_registered_partnerships?FRANCE&clang=en).

Kaip ir Lietuvoje dėl sutuoktinių paveldėjimo, taip ir kitose šalyse yra nustatyti keli apribojimai paveldėjimui pagal testamentą, siekiant apsaugoti vaikų ir kitų įpėdinių teisėtus interesus. Galiausiai, netipiškai, pavyzdžiui, Ispanijoje paveldėjimas reguliuojamas skirtingai tos pačios lyties ir priešingos lyties partnerių partnerystei. Atsižvelgiant į tai, kad partneriai turi galimybę sudaryti santuoką, pergyvenęs priešingos lyties partneris turi teisę naudotis partnerystės metu įgytu turtu ir vienus metus po partnerio mirties gyventi ir naudotis mirusiojo nekilnojamuoju turtu, kuriame partneriai gyveno. Pergyvenęs priešingos lyties partneris nėra ir negali būti vienas iš įpėdinių, skirtingai nei tos pačios lyties partneriai, kuriems tokios teisės yra suteiktos. (Garcimartin, 2013, 451-454).

Kaip rodo praktika, Lietuvoje kyla ginčų dėl partnerystės instituto pripažinimo tokiu būdu, sukuriant jam ypatingą statusą, panašų į santuoką. Teismai ir įstatymų leidėjai sąmoningai palaiko atotrūkį tarp santuokos ir bendro gyvenimo – partnerystės. Specialaus statuso neužtikrinimas partnerystei gali neatitikti tų asmenų, kurie sąmoningai nusprendė jos nesudaryti, kuriant bendrą gyvenimą, nuomonės.

Tais atvejais, kai miręs turto palikėjas nebuvo sudaręs testamentą, yra laikoma, jog jo įpėdiniai paliktą turtą paveldės pagal įstatymą. Paveldint pagal įstatymą įpėdiniais gali būti – fiziniai asmenys, esantys gyvi palikėjo mirties momentu, taip pat palikėjo vaikai, gimę po jo mirties bei Lietuvos valstybė. Pretenduojant į palikimą yra svarbu žinoti įpėdinių pagal įstatymą eilę. Palikimą pagal įstatymą įpėdiniai priima LR CK 5.11 str. numatyta tvarka. Todėl Lietuvoje paveldėjimo teisė, kai yra paveldimas turtas yra pripažįstamas tik susituokusių porų ir, tai yra pagrindinis skirtumas nuo partnerystės santykių instituto, kadangi partnerystės santykius siejanti pora gali paveldėti tik palikimo gavėjui surašius testamentą ar sudarius kitą sutartį. Partneriai pagal dabartinius Lietuvos įstatymus nėra šeimos nariai ir įstatyminiai įpėdiniai. Todėl jeigu paveldėjimas vyksta pagal įstatymą, partneris (sugyventinis) visiškai nieko nepaveldi. Pagal įstatymą žmogus savo partnerio turto negali paveldėti ir kitu, teisėtiems įstatyminiams įpėdiniais populiariu būdu – faktiniu valdymu, t. y. net jei jį valdė, juo rūpinosi, kaip savo turtu. Vadinasi, jeigu partnerių pora gyveno vieno iš partnerių bute, o vienas partneris turėjo vaikų iš ankstesnių santykių, tai pagal įstatymą po jo mirties viskas, įskaitant ir butą, atitenka mirusio partnerio vaikams.

Būna situacijų, kai asmenys esantys partnerystėje, taip pat perka turtą, ir kartu investuoja į savo šeimos plėtrą, todėl būtina apžvelgti ir nuosavybės rūšis. Įstatymas, remdamasis turto atskyrimo principu, pirmiausia nustato, koks turtas priklauso kiekvienam sutuoktiniui atskirai (CK 3.89 str.), tada nustato sąlygas, kurioms esant turtas priklauso bendrosios jungtinės nuosavybės teise (CK 3.88

str.). Kitaip tariant, atsižvelgiant į turto asmeninę ar bendrąją nuosavybę, išskiriamas kiekvieno sutuoktinio „atskiras turtas“ ir abiejų sutuoktinių „bendra jungtinė nuosavybė“. Be to, iš teisės normos netiesiogiai išplaukia, kad be „atskiro turto“ kiekvienam sutuoktiniui priklauso ir „atskirai įgytas turtas“ santuokos metu (individualiai). Šia prasme sutuoktinio atskiras turtas ir atskirai įgytas turtas taip pat gali būti įvardijamas, kaip „sutuoktiniams atskirai priklausantis turtas“ arba, kaip jų turtas platesne prasme, ko tarp partnerių (sugyventinių) nėra. Tai patvirtina, kad visas jungtinės veiklos sutarties galiojimo laikotarpiu įgytas turtas savaimė pripažintinas bendrąja daline nuosavybe, pažeistų sutarčių laisvės principą, nes taip būtų paneigta šalių laisva valia susitarti dėl savo būsimų teisių ir pareigų, be to, nepagrįstai ir neteisėtai apribotų asmenų subjektyvias teises, visų pirma, nuosavybės teisę (Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2016 m. balandžio 20 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-181-969/2016).

Taigi partnerystės santykių teisiniame reglamentavime dėl turtinių santykių reikėtų išskirti tris asmenų, esančių partnerystėje, turto rūšis:

- atskiras kiekvieno partnerio turtas;
- kiekvieno partnerio atskirai įgytas turtas;
- abiejų partnerių bendroji jungtinė nuosavybė.

Turto nuosavybė yra glaudžiai susijusi su nuostatomis dėl turto paskirstymo tarp partnerių, po turtinių santykių pasibaigimo ir atsiradusių teisinių padarinių. Turto nuosavybė nustato partnerių pareigas ir pareigas tretiesiems asmenims, tarp jų ir valstybei. Šiuo atžvilgiu svarbu nustatyti, kas yra bendra partnerių nuosavybė. Civiliniame kodekse įstatymų leidėjas nepateikia abstrakčios turto sampratos. Kartu „nuosavybė“ yra pagrindinė sąvoka, vartojama turtinių santykių teisiniame reguliavime. Privatinėje teisėje nuosavybės sąvoka tikrąja jos prasme suprantama, kaip visų turtinių teisių, priklausančių konkrečioms teisės subjektams, visuma. Pagal Civilinio kodekso 3.88 straipsnio 1 dalį bendroji sutuoktinių nuosavybė yra „turtas, įgytas po santuokos sudarymo abiejų sutuoktinių ar vieno jų vardu“. Ši norma reglamentuoja bendrosios jungtinės sutuoktinių nuosavybės atsiradimo (įgijimo) prielaidas, taip pat jos paskirstymą ar nuosavybės proporciją tarp sutuoktinių. Lietuvoje įteisinus partnerystės santykių teisinį reguliavimą, svarbu išspręsti prielaidas dėl partnerių įgyto bendro turto, kurios palengvintų turtinės nuosavybės pusiausvyrą tarp partnerių, nutraukus partnerystės santykius. Be to ir prievolės gali reikšmingai paveikti abiejų partnerių materialinę būklę, todėl svarbu išspręsti partnerių prisiimtų turtinių įsipareigojimų klausimą.

Apibendrinant, galima teigti, jog įsteigus partnerystės institutą Lietuvoje, reglamentavimo bazėje turėtų būti numatytas partnerių bendro turto paskirstymas registruotose partnerystėse. Nustatant bendro turto padalijimą, reiktų atsižvelgti tiek į abiejų partnerių investicijas įsigijus bendrą turtą, tiek į investicijas į bendrą turtą po jo įsigijimo. O neregistruotų partnerystės atveju turėtų būti

taikomos bendrosios Civilinio kodekso nuostatos dėl bendrosios nuosavybės. Partneriai savo bendrą turtą gali pasidalyti patys, tačiau kilus ginčui, teismas, turėtų taikyti atitinkamas Civilinio kodekso straipsnių nuostatas, t. y. padalyti natūra arba nustatyti piniginio kompensavimo tvarką.

Sutuoktinių turtiniai teisiniai santykiai numato, kad viskas, ką sutuoktiniai įgyja bendrai arba vieno iš jų santuokos metu, bet abiejų sutuoktinių lėšomis ar kito sutuoktinio veiksmais, yra bendroji jungtinė abiejų sutuoktinių nuosavybė, kuri abiem priklauso lygiomis dalimis. Civilinio kodekso 3.101 str. nustato, kad vedybų sutartis yra sutuoktinių susitarimas, nustatantis jų turtines teises ir pareigas santuokos metu, taip pat po santuokos nutraukimo ar gyvenant skyrium (separacija). Vedybų sutartis gali būti sudaroma tiek dėl viso sutuoktinių turto atidalijimo, tiek dėl atskiro sutuoktinių turto. Viso sutuoktinių turto atskyrimas reiškia, kad kiekvienas sutuoktinis pasilieka turtą, kurį turėjo iki santuokos, ir turtą, kurį įgijo santuokos metu. Sutuoktinis gali elgtis su savo turtu taip, kaip jam atrodo tinkama, nepriklausomai nuo kito sutuoktinio. Partnerystėje teisiniu reguliavimu, turtas, priklausęs partneriui iki partnerystės įregistravimo, o neregistruotų partnerysčių atveju – iki juridinio fakto (partnerystės) nustatymo, neturėtų būti dalijamas tarp partnerių automatiškai, net jei partnerystė baigiasi. Pavyzdžiui, Slovėnijoje kiekvienas partneris visu savo atskiru turtu atsako už partnerio įsipareigojimus, prisiimtus dar iki bendro gyvenimo. Kita vertus, tais atvejais, kai atsiradusios prievolės yra susijusios su bendru partnerių turtu arba vieno partnerio prisiimtais įsipareigojimais dėl šeimos poreikių, tai abu partneriai solidariai atsako tiek už bendrą turtą, tiek už atskirąjį turtą. Slovėnijoje vieno partnerio kreditorius gali prašyti teismo nustatyti kiekvieno partnerio dalį bendrojoje nuosavybėje ir reikalauti ją išieškoti. Tačiau kreditoriui nusprendus parduoti išieškojimo būdu gautą turtą, pirmumo teisę įgyti išieškomą turtą turi kitas partneris. (Geč-Korošec, Kraljič, 2016, 388). Lietuvoje naudinga į partnerių teisinį reguliavimą būtų įtraukti nuostatą, kad vieno partnerio registruotoje partnerystėje sudarytas sandoris be kito partnerio sutikimo įsigalioja tik po tam tikro laiko (pvz., iki pusės metų) nuo kito partnerio sutikimo per nustatytą terminą. Negavus kito partnerio sutikimo, sudarytas sandoris būtų laikomas negaliojančiu. Tai būtų vienas iš sprendimų drausminti bankus ir kitas kredito įstaigas, išduodant pinigines paskolas, taip pat sudarant abejotinus sandorius vienam iš partnerių, taip atskiras partnerių turtas būtų apsaugotas nuo priverstinio vykdymo galimybės.

Pirmosios kartos žmogaus teisės, arba vadinamąsias statuso negatyvias teises, turi kiekvienas žmogus. Žmogaus teisių rėmuose valstybė įpareigota nesikišti ir gerbti vidinę asmenį, kaip asmenį ir visuomenės nario, laisvę. Valstybė taip pat turi pozityvią pareigą, ji turi imtis aktyvių veiksmų ginant asmens gyvybės interesus, o asmenys turi subjektinę teisę reikalauti iš valstybės tokios pareigos įvykdymo. (Limantė, 2020). Taigi, viena iš tokių sričių, padedančių realizuoti asmens apsaugą šiuolaikiniame pasaulyje yra partnerių teisinės padėties sveikatos priežiūros srityje

reguliuojamas. Ne tik užsienio, bet ir Lietuvos teisinėje praktikoje pastebima tendencija skirti ypatingą dėmesį pacientų teisių paaiskinimui gydymo procese. Lietuvos Respublikos Konstitucinis Teismas 2024 m. sausio 24 d. nutarime Nr. KT10-N1/2024 „Dėl Lietuvos Respublikos pacientų teisių ir žalos sveikatai atlyginimo įstatymo 13 straipsnio (2019 m. gruodžio 17 d. redakcija) atitikties Lietuvos Respublikos Konstitucijai“ pažymėjo, jog „įstatymų leidėjas, nustatydamas specialų žalos, padarytos paciento sveikatai, atlyginimo teisinį reguliavimą, t. y. įgyvendindamas turimą diskreciją reguliuoti teikiant medicininės paslaugas asmens patirtos žalos, *inter alia* moralinės žalos, atlyginimo procedūras, ginčijamu Žalos sveikatai atlyginimo įstatymo 13 straipsniu (2019 m. gruodžio 17 d. redakcija), pagal kurį ne visi asmenys, dėl paciento mirties patyrę neturtinę žalą, turi teisę į tokios žalos atlyginimą šio įstatymo nustatyta tvarka, nepaisė iš konstitucinio žalos atlyginimo principo kylančių imperatyvų, *inter alia* draudimo įstatymais nustatyti kokias nors išimtis, pagal kurias asmeniui padaryta moralinė žala neatlyginama, nepaisė iš konstitucinių teisingumo, teisinės valstybės principų kylančio reikalavimo įstatymais sudaryti visas reikiamas teises prielaidas padarytą žalą patyrusiems asmenims atlyginti teisingai.“

Svarbų vaidmenį atlieka ir partnerystėje gyvenančių asmenų socialinės teisės. Socialinės teisės srityje partnerystės teisinis reguliavimas yra fragmentiškas, nors partnerystės institutas nepripažįstamas ir vis dar nėra tapatinamas su santuokos institutu, Lietuvos Respublikoje tam tikra pažanga link jo jau yra. Europos Žmogaus Teisių Teismas atkreipia dėmesį, kad aiškinant „šeimą gyvenimą“ sąvoką prioritetas, palyginti su teisine prielaida, teikiamas biologinei ir socialinei tikrovei. Tokia situacija vertintina kritiškai, kadangi tik partnerystėje esantys asmenys ir santuoka nėra absoliutus kriterijus įgyvendinant teisę į privatų, šeimą gyvenimą ir socialines pašalpas. Atkreiptinas dėmesys į tai, kad minėto skyriaus kontekste, analizuojant partnerystę ir partnerių teisinius santykius, darytina išvada, kad partnerių statusas nėra charakterizuojamas vienareikšmiškai. Socialinių teisių srityje būtina atlikti norminių aktų pakeitimus. Pavyzdžiui, Lietuvos Respublikos socialinio draudimo pensijų įstatymo 35 straipsnio 1 d. nustato, jog „Teisę gauti našlių ir našlaičių pensiją turi šio įstatymo 36 ir 38 straipsniuose nurodyti mirusio (paskelbto mirusiu) asmens sutuoktinis ir vaikai (įvaikiai), jeigu asmuo mirties (paskelbimo mirusiu) dieną atitiko šias sąlygas: <...>“. Todėl darytina išvada, kad Socialinio draudimo pensijų įstatymo 35 straipsnio 1 d. nuostatos tokių teisių partnerystėje gyvenančiai porai nenumato. Taigi siūlyčiau būtinai papildyti, Lietuvos Respublikos socialinio draudimo pensijų įstatymo 35 straipsnio 1 d. ir išreikšti ją tokia formuluote: „Teisę gauti našlių ir našlaičių pensiją turi šio įstatymo 36 ir 38 straipsniuose nurodyti mirusio (paskelbto mirusiu) asmens sutuoktinis (**partneris**) ir vaikai (įvaikiai), jeigu asmuo mirties (paskelbimo mirusiu) dieną atitiko šias sąlygas:<...>“. Tokių pakeitimų poreikis kyla ir dėl praktikoje aptinkamų situacijų, iš kurių viena apibrėžta ir Lietuvos Respublikos socialinio draudimo pensijų įstatyme.

Partnerystėje esantiems asmenims taip pat gali būti taikoma Civilinio proceso tvarka. Civilinio proceso kodekso 191 straipsnio Liudytojo teisės ir pareigos 2 dalis numato išimtis, kada leidžiama atsisakyti duoti parodymus. Pareigos duoti parodymus galima atsisakyti, jeigu liudytojo parodymai reikštų parodymus prieš save, savo šeimos narius arba artimuosius giminaičius. Iš paminėto straipsnio apimties darytina išvada, kad partneris, su kuriuo jis turi bendrą ūkį, kuris baudžiamojo proceso įstatyme jau yra apibrėžiamas, kaip šeimos narys (BPK 38 str.) ir tarp kurio sieja šeimyniniai santykiai, neturi teisės atsisakyti duoti parodymus civilinio proceso įstatymo ribose. Taigi, civilinio proceso teisės normos reikšmingai apriboja asmenų, kurie yra partnerystės dalis ir kurių esminis santykių modelis prilyginamas santuokinės šeimos modeliui, teises. Iš to, kas išdėstyta, darytina išvada, kad sutuoktinio sąvoka šio įstatymo rėmuose prilyginama kraujo giminaičiui, o tai savo ruožtu rodo teisės normos spragą, o būtent, kad partnerystėje esantys asmenys neturi teisės atsisakyti duoti parodymus, todėl šią įstatymo spragą būtina pašalinti. Todėl siūlytina būtinai papildyti Civilinio proceso įstatymo 191 straipsnio Liudytojo teisės ir pareigos 2 dalies pastraipą, išreiškiant tokia redakcija: **191 str. Liudytojo teisės ir pareigos.** 1. Šaukiamas liudytoju asmuo privalo atvykti į teismą ir duoti teisingus parodymus. Už liudytojo pareigų nevykdymą šaukiamas liudytoju asmuo atsako įstatymų nustatyta tvarka. Už nepagrįstą atsisakymą liudyti teismas gali skirti baudą iki trijų šimtų eurų.

2. Atsisakyti duoti parodymus leidžiama, jeigu liudytojo parodymai reikštų parodymus prieš save, savo šeimos narius, **partnerį** arba artimuosius giminaičius.

Santykius kuria ir tos pačios lyties poros, be to, reikia paminėti, kad net ir tokio tipo santykiuose yra vaikų ir šeimų, kuriems reikalinga valstybės apsauga. Vertinant užsienio šalių praktiką įteisinant tos pačios lyties asmenų partnerystę, pagaliau nustatant teisę sudaryti santuoką, reikia žvelgti į tos pačios lyties asmenų partnerystės įteisinimo institutą per žmogaus teisių prizmę.

Lietuvos Respublikos Konstitucija, kuri dar vadinama pagrindiniu šalies įstatymu, apibrėžia visuomenės vertybes, prioritetus, principus, taip pat ir visuomenės raidos kryptis. Konstitucijoje įtvirtintos pagrindinės teisės neturi būti tik deklaratyvios, tai yra, valstybės uždavinys yra užtikrinti jų įgyvendinimą ir apsaugą bei užtikrinti, kad piliečiai galėtų jomis naudotis ir jų laikytis savo gyvenime.

Svarbu tai, kad Europos Žmogaus Teisių Teismas pripažino, kad tos pačios lyties asmenų santykiai gali formuoti ir „šeimyninį gyvenimą“, tačiau Konvencija nenustato valstybėms formalios pareigos leisti tos pačios lyties asmenų santuokas. (Schalk ir Kopf prieš Austrija EŽTT 2010 m. birželio 24 d.). Iš to išplaukia, kad teisė į šeimos gyvenimo neliečiamybę nėra absoliuti – ji gali būti ribojama siekiant apsaugoti valstybės ekonominės gerovės, viešosios tvarkos, saugumo ir kitus interesus, jei apribojimas yra proporcingas siekiamam tikslui. Taigi užtikrinamas diskriminacijos dėl

seksualinės orientacijos draudimas, o šeimos institucija tradicine prasme nėra niveliuojama. Tiek teoriškai, tiek praktiškai seksualinė orientacija yra vienas iš diskriminacijos draudimo kriterijų, tai yra Lietuvos Respublikos Konstitucijos 29 straipsnio 2 d. įtvirtinto nediskriminavimo principo, kurio tikslas, kad žmogaus teisės būtų įgyvendinamos laikantis lygybės. Iš to, kas išdėstyta, išplaukia, kad netradicinės orientacijos asmenų sąjungos teisiškai paneigti neįmanoma, tačiau kartu nėra ir instrumento, kaip šie asmenys galėtų realizuoti savo teises. Europos Sąjungoje seksualinė orientacija yra įtraukta į diskriminacijos požymių sąrašą, pavyzdžiui, Europos bendrijos steigimo sutarties 13 straipsnio nuostata (Lisabonos sutartis, 2007, OJ C 306), taip pat Europos Sąjungos pagrindinių teisių chartijos 21 straipsnio 1 dalies straipsnio dispozicija (OL C 202, 2016 6 7, p. 389–405). Lietuvoje teisė tuoktis galėtų būti suteikta ir homoseksualiems asmenims, kadangi santuokos teisės ir privalumai daugumoje ES šalių galioja ir priešingos lyties ir tos pačios lyties sutuoktiniams. Europos Sąjungos sutarties 6 straipsnio 2 dalyje nustatyta, kad valstybės narės, taikydamos Europos Sąjungos teisės aktus, turi gerbti pagrindines teises, įskaitant diskriminacijos dėl seksualinės orientacijos draudimą. Todėl, nors ES teisė nereikalauja, kad valstybės narės įteisintų tos pačios lyties asmenų partnerystę arba santuokas, taikydamos ES teisę (įskaitant laisvo judėjimo įstatymą), valstybės narės tos pačios lyties poras turi traktuoti vienodai su skirtingos lyties poromis vykdant migracijos ir prieglobsčio politiką.

Europos Sąjungos pagrindinių teisių agentūra (toliau – FRA) paskelbė dvi ataskaitas „Homofobija ir diskriminacija dėl seksualinės orientacijos ir lytinės tapatybės“ (2014), kurių pasiūlymų dalyje teigiama, kad Europos ir nacionalinės teisės aktai nesprendžia klausimų, susijusių su lytinės orientacijos ir lytinės tapatybės pagrindu, ir kad trūksta žinių šioje srityje bei tyrimų. Ataskaitoje valstybės narės raginamos užtikrinti LGBT asmenų apsaugą nuo homofobinių neapykantą kurstančių kalbų, smurto ir užtikrinti, kad su tos pačios lyties partneriais būtų elgiamasi pagarbiai, kaip ir su likusia visuomenės dalimi ir suteikti jiems tokio paties lygio apsaugą.

2011 m. lapkričio 17 d. Jungtinių Tautų vyriausiasis žmogaus teisių komisaras savo ataskaitoje (A/HRC/19/41) pabrėžė, kad valstybės turi pareigą užkirsti kelią smurtui ir diskriminacijai dėl seksualinės orientacijos, tai yra, tokia pareiga kyla iš įvairių priemonių ir apima teisę į privatų gyvenimą. Autorius akcentuoja 1994 m. Toonen v. Australija bylą, kurioje buvo paskelbta, kad teisės aktai, kuriais baudžiama už suaugusiųjų tos pačios lyties asmenų tarpusavio santykius, prieštarauja teisei į privatų gyvenimą ir nediskriminavimo principui. Būtent Žmogaus teisių komitetas atkreipė dėmesį, kad tos pačios lyties asmenų santykių kriminalizavimas ir diskriminacija nėra proporcinga ir teisėta priemonė visuomenės sveikatos ir moralės apsaugai užtikrinti. Todėl valstybės privalo užtikrinti, kad nesusituokusios tos pačios lyties poros būtų traktuojamos taip pat, kaip ir nesusituokusios skirtingos lyties poros, įskaitant galimybę gauti tas pačias teises bei išmokas, tokias

kaip pensijos, paveldėjimas, nuomos teisės, leidimai kartu gyventi partneriams iš kitos šalies ir mokesčių lengvatos.

2010 m. kovo 31 d. Europos Taryboje Ministrų Komitetas priėmė rekomendaciją CM/Rec (2010) valstybėms narėms dėl kovos su diskriminacija dėl seksualinės orientacijos ar lytinės tapatybės priemonių. Taigi vyrauja tai, kad kultūros, tradicijų ar kitų vertybių pozicionavimas negali būti pateisinamas neapykantos kurstymo ar bet kokios kitos formos diskriminacijos pagrindas. Valstybėms narėms rekomenduojama patikrinti galiojančius teisės aktus, siekiant stebėti ir užkirsti kelią, bet kokiai tiesioginei ar netiesioginei diskriminacijai dėl seksualinės orientacijos ir lytinės tapatybės. Pavyzdžiui, rekomendacijos 24 punkte nustatyta, kad tais atvejais, kai nacionalinės teisės aktai pripažįsta registruotą partnerystę tarp tos pačios lyties asmenų, jų teisinis statusas, teisės ir pareigos turi būti lygiavertės heteroseksualių porų teisėms nuoseklioje situacijoje. Kita vertus, jeigu nacionaliniai teisės aktai nereglamentuoja nei vienos lyties registruotos partnerystės, nei neregistruotos partnerystės, tuomet, remiantis rekomendacijos 25 punkto apimtimi, valstybės narės raginamos apvarstyti galimybę suteikti tos pačios lyties poroms, teisinėmis priemonėmis, kad būtų galima be jokios diskriminacijos išspręsti praktines problemas, pvz., susijusias su socialine tikrove, su kuria susiduria asmenys tam tikroje valstybėje narėje. Dar daugiau, kaip pavyzdį, galima paminėti JAV Vindzoro bylą, kuri turėjo didelės įtakos JAV teisei situacijai dėl tos pačios lyties porų diskriminacijos draudimo, remdamasi tuo, kad Niujorko Aukščiausiasis Teismas savo sprendime nusprendė, jog federalinė vyriausybė negali atsisakyti federalinio įstatymo teikiamų lengvatų tos pačios lyties porų sutuoktiniams, kurių santuokas valstybė pripažino ir kad tos pačios lyties sutuoktinių poros taip pat turi teisę į išmokas, kurias įstatymas siūlo priešingos lyties sutuoktinių poroms.

Kita vertus, Europoje turėtume atkreipti dėmesį į Prancūzijos praktiką, kur Pacte civil de solidarité (PACS) – pilietinio solidarumo paktas (PACS) – sutartis, sudaryta tarp dviejų suaugusių priešingos lyties porų ar tos pačios lyties asmenų, siekdami organizuoti bendrą gyvenimą sudaro tokias sutartis pagal Civilinio kodekso 2010 m. redakcijos nuostatas 515-1 straipsnį. Partnerystės santykių trukmės kriterijaus PACS sudarymui nustatyti nebūtina. PACS yra privačių ir civilinių teisių sandoris, bet ne šeimos teisės institutas. Tai patvirtina faktas, kad asmenys, sudarę PACS, nėra teisiškai pripažinti susituokusiais. Partneriai negali būti artimi giminaičiai. Nė vienas iš partnerių negali būti susituokęs ar sudaręs kitą partnerystės sutartį, taip pat negali tuoktis po partnerystės sutarties sudarymo. Lietuvai nebūtų naudinga perimti Prancūzijos partnerystės santykių teisinį reguliavimą, nes PACS pagal savo prigimtį yra teisinė sutartis, kuri sudaroma abipusiu susitarimu sprendžiant organizacinius bendro gyvenimo klausimus. Atsižvelgiant į tai, kad tarpusavio susitarimų

santykių turinys yra platus, šie susitarimai yra daugialypiai, o tai gali sukelti problemų šių susitarimų nesilaikymo atveju.

Pabrėžtina, kad ir SESV 19 straipsnio taikymo sritis nustato, kad, nepažeisdama kitų sutarčių nuostatų ir neviršydama sutartimis Sąjungai suteiktų įgaliojimų, Taryba, laikydamasi specialios teisėkūros procedūros, 2010 m. gavo Europos Parlamento sutikimą, vieningu sprendimu numatyti atitinkamas priemones kovai su diskriminacija dėl lyties, rasės ar etninės priklausomybės dėl kilmės, religijos ar tikėjimo, negalios, amžiaus ar seksualinės orientacijos.

Iš to, kas išdėstyta, išplaukia, kad ir Lietuvoje, kaip Europos valstybės, tos pačios lyties asmenų partnerystės institutas yra aktualus, nes praktika rodo, kad vis aktualesnis tampa kovos su asmenų diskriminacija dėl seksualinės orientacijos, lyčių lygybės skatinimo klausimas. Kadangi nepaisant bendros tendencijos, kai *de facto* homoseksualių asmenų partnerystė yra teisiškai pripažįstama daugelyje Europos šalių, Konvencijos valstybės narės, įskaitant Lietuvą, turi plačias apsisprendimo ribas, t. y nacionalinis įstatymų leidėjas turi galimybę spręsti klausimą, ar stabiliai *de facto* partnerystėms suteikti nuoseklias teises, kaip ir registruotiems santykiams. Todėl partnerystės instituto Lietuvoje įvedimo atveju būtų būtina atsižvelgti į partnerystės teisinės bazės atskyrimą nuo santuokos instituto, suvokiant tam tikrų teisinių pasekmių atsiradimą registruojant ar neregistruojant partnerystę. Svarbiausias įstatymų leidėjo uždavinys – nustatyti konkretų registruotos ir neregistruotos partnerystės apibrėžimą bei šių santykių nustatymo kriterijus. Todėl yra būtina priimti partnerystės santykių teisinį reglamentavimą Lietuvoje.

3.2. Teismų praktika įgyvendinant partnerystės asmenų teises analizė

Teismams, o ypač Konstituciniam Teismui, tenka ypatingas vaidmuo formuojant visuomenės supratimą apie laisvę ir pagrindinių žmogaus teisių standartus. Nagrinėdami kitų subjektų (valstybės institucijų) prašymus dėl teisės aktų konstitucingumo, konstituciniai teismai iš teisės sistemos šalina konstitucines žmogaus teises pažeidžiančius teisės aktus; formuoja oficialiąją konstitucinę doktriną žmogaus teisių srityje (Pūraitė-Andriekienė, 2023). Valstybė, garantuojanti lyčių lygybę civilinėse ir šeimos teisėse, niekada nėra iš karto įgyvendinama teisinėje realybėje. Daugelį metų visuomenė ir toliau gyvena pagal tradicijas, įtikėjimus ir papročius, net baimės išsaknijusius iš kartos į kartą. Kokia yra teismo vieta šeimos teisės reguliavime, tiksliau, Konstitucinio Teismo, kai valstybė stengiasi detalčiai reglamentuoti šeimos narių teises, pareigas ir santykius apskritai? Paprastai taikinyis yra pagrindinės asmens teisės. Šiuo metu formuojasi situacija, kai, pavyzdžiui, garantuodama pagrindines asmens teises, valstybė kišasi į tarpasmeninius santykius, į asmens teisę į privatų gyvenimą, tad dalis tokių bylų atsiduria Konstituciniame Teisme. Konstitucinis Teismas nagrinėdamas įvairių subjektų prašymus priėmė ne vieną baigiamąjį aktą, kuriais keitė Lietuvos

piliečių gyvenimą tiek šalindamas konstitucines žmogaus teises pažeidžiančius teisės aktus iš teisės sistemos, tiek formuluodamas oficialiąją doktriną žmogaus teisių srityje. Pavyzdžiui, savo nutarimais Konstitucinis Teismas teisiškai sulygino bažnytinę ir civilinę santuoką (Pūraitė-Andrikiienė, 2023, 13).

Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2019 m. sausio 11 d. nutarimu Dėl leidimo laikinai gyventi Lietuvoje užsieniečiui šeimos susijungimo pagrindu išnagrinėjo bylą pagal Lietuvos vyriausiojo administracinio teismo prašymą ir pripažino neprieštaraujančiu Konstitucijai įstatymo „Dėl užsieniečių teisinės padėties“ 43 straipsnio (2006 m. lapkričio 28 d. reakcija) dalies 5 punktą, pagal kurį leidimas laikinai gyventi Lietuvoje užsieniečiui gali būti išduodamas šeimos susijungimo atveju, kai Lietuvoje gyvena jo sutuoktinis arba asmuo, su kuriuo sudaryta registruotos partnerystės sutartis, turintis Lietuvos Respublikos pilietybę arba leidimą gyventi Lietuvoje.

Pareiškėjas manė, kad užsieniečiui, kitoje valstybėje sudariusiam santuoką arba registruotos partnerystės sutartį su tos pačios lyties asmeniu, leidimas laikinai gyventi Lietuvoje pagal ginčytą nuostatą negali būti išduodamas, todėl pareiškėjui kilo abejonių dėl šios nuostatos atitikties Konstitucijos 22 straipsnio 1, 4 dalims, 29 straipsniui, 38 straipsnio 1, 2 dalims, konstituciniam teisinės valstybės principui.

Konstitucinio Teismo nutarime pažymėta, kad Lietuvos Respublikos visateisė narystė Europos Sąjungoje yra konstitucinė vertybė; visateisis Lietuvos Respublikos, kaip Europos Sąjungos narės, dalyvavimas joje yra Tautos suverenios valios pareiškimu grindžiamas konstitucinis imperatyvas, suponuojantis ir konstitucinį Lietuvos Respublikos įsipareigojimą tinkamai įgyvendinti Europos Sąjungos teisės reikalavimus. Europos Sąjungos teisė yra Lietuvos Respublikos teisės, be kita ko ir Konstitucijos, aiškinimo šaltinis tose srityse, kuriose pagal Konstitucinio akto „Dėl Lietuvos Respublikos narystės Europos Sąjungoje“ 1 straipsnį Lietuva dalijasi ar patiki Europos Sąjungai valstybės institucijų kompetenciją. Todėl Konstitucijos nuostatos, susijusios su Europos Sąjungos, taip pat ir Lietuvos Respublikos, piliečių laisvu judėjimu Europos Sąjungoje, be kita ko ir Lietuvos Respublikoje, turi būti aiškinamos atsižvelgiant ir į atitinkamas Europos Sąjungos teisės nuostatas.

Aiškindamas Konstitucijos 21 straipsnio 2, 3 dalių nuostatas, kuriose įtvirtinta valstybės pareiga užtikrinti žmogaus orumo apsaugą ir gynimą, Konstitucinis Teismas pabrėžė, kad valstybės institucijos ir pareigūnai turi pareigą gerbti žmogaus orumą kaip ypatingą vertybę.

Konstitucinis Teismas taip pat priminė, kad Konstitucijos 22 straipsnio 1, 4 dalyse yra įtvirtintas privataus gyvenimo neliečiamumas, iš kurio kylanti asmens teisė į privatumą apima privatų, šeimos ir namų gyvenimą, asmens fizinę ir psichinę neliečiamybę, garbę ir reputaciją, asmeninių faktų slaptumą, draudimą skelbti gautą ar surinktą konfidencialią informaciją ir kt.

Konstitucijos 22 straipsnio 4 dalies nuostata yra viena svarbiausių asmens privataus gyvenimo neliečiamybės garantijų: ja asmens privatus gyvenimas saugomas nuo valstybės, kitų institucijų, jų pareigūnų, kitų asmenų neteisėto kišimosi, joje įtvirtintas vienas iš šeimos sampratos aspektų, patvirtinančių šeimos, kaip saugomos ir puoselėjamos konstitucinės vertybės, reikšmę. Pagal Konstituciją asmens teisė į privatumą, kaip ir teisė į šeimos gyvenimo apsaugą, nėra absoliučios, jos gali būti ribojamos laikantis bendrųjų asmens teisių ir laisvių ribojimo sąlygų (tai turi būti daroma įstatymu; apribojimai turi būti būtini demokratinėje visuomenėje siekiant apsaugoti kitų asmenų teises bei laisves ir Konstitucijoje įtvirtintas vertybes, taip pat konstituciškai svarbius tikslus; turi būti laikomasi konstitucinio proporcingumo principo; bendrų interesų apsauga demokratinėje teisinėje valstybėje negali paneigti konkrečios žmogaus teisės ar laisvės apskritai). Konstitucinis Teismas pabrėžė, kad įstatymu nustatant tam tikrus naudojimosi asmens teise į privatų ir šeimos gyvenimą apribojimus, kurie būtini demokratinėje visuomenėje ir kuriais siekiama konstituciškai svarbių tikslų, taip pat turi būti laikomasi konstitucinių asmenų lygiateisiškumo, proporcingumo principų; priešingu atveju būtų pažeistas ir pagal Konstitucijos 21 straipsnio 2, 3 dalis ginamas žmogaus orumas, t. y. būtų sudarytos prielaidos žeminti žmogaus orumą paneigiant jo laisvą asmenybę ir prigimtine lygybę savo orumu lyginant su kitais žmonėmis.

Aiškindamas Konstitucijos 29 straipsnio nuostatas Konstitucinis Teismas pažymėjo, kad konstitucinio asmenų lygiateisiškumo principo turinys gali būti atskleistas tik aiškinant abi šio straipsnio dalis kartu. Todėl Konstitucijos 29 straipsnio 2 dalis negali būti suprantama kaip įtvirtinanti baigtinį nediskriminavimo pagrindų sąrašą; priešingu atveju būtų sudarytos prielaidos paneigti šio straipsnio 1 dalyje laiduojamą visų asmenų lygybę įstatymui, teismui ir kitoms valstybės institucijoms, t. y. pačią konstitucinio asmenų lygiateisiškumo principo esmę.

Kitoje byloje Šiaulių apygardos teismas priėmė sprendimą Civilinėje byloje Nr. e2A-50-856/2024, „jog pripažinus, kad kartu gyvenusios ir tvarkiusios bendrą ūkį šalys bendrai veikė siekdamos vienodo tikslo, turėtų būti vertinamos bendros sutarties dalyvių turto sukūrimo sąlygos, įtvirtintos CK 6.970 straipsnio 1 dalyje – įnašai pinigais, dalyvavimas savo darbu ir kt. Šiuo atveju byloje nėra tiesioginių įrodymų, kokia konkrečia asmeninių lėšų suma prie nekilnojamojo turto pirkimo prisidėjo J. K.. Sutiktina su apeliante, kad iš byloje pateiktų Valstybinio socialinio draudimo fondo valdybos duomenų apie ieškovės ir J. K. pajamas jų bendro gyvenimo metu akivaizdu, jog J. K. nebuvo vienas pats pajėgus savo lėšomis įsigyti nekilnojamąjį turtą, pagerinti jo būklę ir tinkamai prižiūrėti.“

Panevėžio apygardos teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegija svarstydami civilinę bylą (e2A-69-739/2024) dėl jungtinės veiklos, susijusios su ginču dėl turto, nutarė, jog „byloje esant nustatytoms aplinkybėms, kad ieškovas ir atsakovė ilgus metus kartu dirbo atsakovės ūkyje, ką iš

esmės patvirtino beveik visi byloje apklausti liudytojai, kuriais netikėti ar nesiremti jų duotais parodymais nėra pagrindo, spręstina, kad šalys kūrė bendrą ūkį asmeniniu indėliu ir bendromis pastangomis, jų ūkinė veikla buvo nulemta siekio užtikrinti bendrus šeimos poreikius, kas reiškia, kad jie sudarė bendro pobūdžio susitarimą dėl jungtinės veiklos įsigyti bendrąja daline nuosavybe ginčo žemės ūkio techniką bei padargus. Todėl ūkio reikmėms šalių įsigyta technika – traktorius, bei padargai - purkštuvas, plūgas, kultivatorius ir sėjamoji, pripažintini šalių bendrąja daline nuosavybe, įgyta vykdant jungtinę veiklą ir šalims priklausančia po lygai, t. y. po ½ dalį šio turto.“

Lietuvos Respublikos teismų praktikos taikant įstatymus, reglamentuojančius tėvų pareigą materialiai išlaikyti savo vaikus, apibendrinimo apžvalgoje, galima pastebėti, jog dauguma bylų sudaro bylos dėl vaiko išlaikymo nustatymo. Europos konvencijos dėl nesantuokinių vaikų teisinio statuso 6 straipsnyje numatyta, kad nesantuokinio vaiko tėvas ir motina turi tokias pačias pareigas išlaikyti vaiką, kaip ir jei jis būtų gimęs santuokoje. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegija nutartyje civilinėje byloje Nr. e3K-3-133-823/2020, sprendė dėl teisės normų, reglamentuojančių kartu gyvenančių nesusituokusių asmenų turto teisinį statusą, aiškinimo ir taikymo. Kai pareiga išlaikyti santuokinį vaiką priklauso tam tikriems tėvo arba motinos šeimos nariams, ši pareiga taip pat taikoma ir dėl nesantuokinio vaiko. Tėvų lygiateisiškumo principas (Konstitucijos 38 straipsnio 5 dalis, Europos žmogaus teisių ir pagrindinių laisvių apsaugos konvencijos protokolo Nr. 7, iš dalies pakeisto protokolu Nr. 11, 5 straipsnis, CK 3.3 straipsnio 1 dalis, 3.26 straipsnis) reiškiantis, kad tėvo ir motinos teisės ir pareigos savo vaikams yra lygios nepriklausomai nuo to, ar jie yra susituokę, ar nesusituokę, jiems santuoką nutraukus, teismui pripažinus ją negaliojančia ar tėvams gyvenant skyrium, todėl jie turi lygias teises ir pareigas savo vaikams ir konstitucinės išlaikymo teisės ir pareigos atžvilgiu (Europos konvencijos dėl nesantuokinių vaikų teisinio statuso 6 straipsnis, CK 3.156 straipsnis, 3.192 straipsnio 3 dalis, Vaiko teisių apsaugos pagrindų įstatymo 21 straipsnio 2 dalis).

Gyvenamasis namas ar butas, priklausęs nuosavybės teise vienam sugyventiniui prieš pradėdamas jį bendrą gyvenimą, esant CK 3.234 straipsnyje 5 dalyje nustatytiems pagrindams, gali būti paliktas uzufrukto teise kitam, jeigu sugyventiniai turi bendrą nepilnamečių vaikų. Kai sprendžiamas ginčas dėl sugyventinių turtinių santykių teisinių padarinių, turi būti nustatytas konkretus turtas, dėl kurio sukūrimo ar įgijimo bendrosios nuosavybės teise sugyventiniai buvo sudarę jungtinės veiklos susitarimą (Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2016 m. balandžio 20 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-181-969/2016).

Palikimas teisės naudotis gyvenamąja patalpa uzufrukto teise gali būti taikomas ir tėvo (motinos) gyvenamajam būstui, kai vaikas yra gimęs nesusituokusiems tėvams (Europos konvencijos dėl nesantuokinių vaikų teisinio statuso 6 straipsnio 1 dalis, CK 3.4 straipsnis, 3.71 straipsnis, 3.156

straipsnio 2 dalis). Uzufrukto nustatymas tėvo (motinos) būstui neatleidžia tėvo (motinos) nuo pareigos teikti išlaikymą vaikui pagal CK 3.192 straipsnio 2, 3 dalyse įtvirtintus principus, tačiau į tai atsižvelgiama paskirstant konkrečią išlaikymo pareigą. Uzufruktas gali būti nustatytas suinteresuoto asmens prašymu ar teismo iniciatyva (CK 3.71 straipsnio 1 dalis, CPK 376 straipsnis). Uzufruktas, atsižvelgiant į gyvenamosios patalpos dydį, vaikų skaičių, jų amžių ir lytį, gali būti nustatytas tiek į visą gyvenamąją patalpą, tiek į jos dalį. Uzufruktas nustatomas apibrėžtam terminui: iki vaikas (vaikai) sulauks pilnametystės; gyvenimo trukmei, jeigu vaikas yra neįgalus (CK 3.71 straipsnis). Kasaciniam teismui civilinėje byloje Nr. 3K-3-403-611/2017 konstatavus, jog ieškovas ir atsakovė ne santuokoje gyveno nuo 2003 m. ir sudarė susitarimą dėl jungtinės veiklos sukuriant bendrąją dalinę nuosavybę, t. y. 2006 m. vasario 8 d. nekilnojamojo turto pirkimo–pardavimo sutartimi J. D. vardu įsigyjant nekilnojamąjį turtą (duomenys neskelbtini), šie faktai byloje dalyvavusiems asmenims tapo prejudiciniais faktais, kurių kitoje byloje tarp tų pačių šalių įrodinėti nebereikia, jie negali būti ginčo objektas kitoje civilinėje byloje (CPK 182 straipsnio 2 punktas).

Apibendrinant, galima pastebėti, jog teismų sprendimuose vyrauja tendencija pagarba žmonių pasirinkimui ir jų teisėms. Bet teisminė instancija nėra įstatymų leidėjas, ji nekuria įstatymų partnerių problemoms spręsti. Teisminiuose procesuose iškristalizavosi probleminiai socialinių ir ekonominių teisių klausimai, siekiant subalansuoti skirtingų lyčių ir seksualinės orientacijos žmogaus teisių interesus bei užtikrinti lygiavertį teisinį pripažinimą, todėl yra būtinas norminis aktas, kuriame būtų aiškiai teisiškai pripažintas ir sureguliuotas partnerystės institutas. Tai svarbu ne tik dėl teisės į santuoką ir šeimos gyvenimą, bet ir siekiant užtikrinti, kad visi asmenys, nepriklausomai nuo jų lyties ar seksualinės orientacijos, turėtų vienodas teises ir galimybes sukurti ir apsaugoti savo šeimą. Šis norminis aktas turėtų apimti išsamų partnerystės instituto reglamentavimą, kuris atspindėtų šiuolaikines šeimos struktūras ir poreikius, ir užtikrintų visų partnerystėje gyvenančių asmenų teises bei pareigas. Tai būtų žingsnis link teisinės ir socialinės lygybės visose šeimose, o taip pat padėtų kurti tolerantiškesnę ir įtraukiančią visuomenę.

IŠVADOS IR PASIŪLYMAI

1. Šeimos sampratos teisinė apimtis Lietuvoje yra nepakankamai apibrėžta dėl esamų teisės aktų spragų. Lietuvos nacionaliniai teisės aktai iš dalies apibrėžia teises ir pareigas porų gyvenančių partnerystėje, tačiau partnerystės registravimo tvarka nėra apibrėžta ir partnerystė nėra teisiškai pripažinta. Nors šeimos samprata apima ir kitus faktinius šeimos ryšius tais atvejais, kai asmenys kartu gyvena ne santuokoje.

2. Atskleisti partnerystės turinį, istorinę raidą ir partnerystei būdingus kriterijus. Partnerystė paprastai apima ilgalaikius gyvenimo santykius, kurie nėra formali santuoka. Tai gali būti dviejų asmenų pora, kurie gyvena kartu, dalindamiesi bendrais gyvenimo aspektais, tačiau nėra oficialiai susituokę. Emocinis, finansinis ir kt. aspektai gali sudaryti partnerystės turinį, kuris yra svarbus partnerių tarpusavio santykių ir bendradarbiavimo pagrindas. Tačiau reikia atsižvelgti, kad kiekviena partnerystė gali būti unikali ir turėti savo specifinius bruožus, priklausomai nuo partnerių poreikių ir siekių. Istorinėje raidoje partnerystės sąvoka nebuvo tokia plačiai pripažinta ar reglamentuota, kaip santuoka. Tradiciškai daugelyje kultūrų dominavo santuokos institucija, kaip pagrindinis ir oficialus šeimos formavimo būdas. Tačiau su laiku ir visuomenės pokyčiais, partnerystė pradėjo gauti didesnę pripažinimą, kaip alternatyvi šeimos formavimo galimybė, atspindinti individualius asmenų poreikius ir gyvenimo būdus.

Vis dėlto svarbu pabrėžti, jog norint tinkamai suprasti partnerystės institutą reikia atsižvelgti į jos turinį, istorinę raidą ir atitinkamus kriterijus bei skirtingą partnerystės suvokimą skirtingose kultūrose ir kontekstuose.

3. Partnerystės santykių reglamentavimo problematika Lietuvoje apima kelis svarbius aspektus. Pirmiausia, šalies nacionaliniai teisės aktai nepakankamai reglamentuoja partnerystės sąvoką, jos registracijos tvarką bei teisinį statusą. Dėl to atsiranda poreikis įvesti atskirą įstatymą - Lietuvos Respublikos Partnerystės įstatymą, siekiant užtikrinti nediskriminaciją ir lygiavertes teises asmenims, gyvenantiems partnerystėje. Problema dar susijusi su partnerystėje gyvenančių partnerių teisinio pobūdžio sudėtingumu, kurį sukelia trūkumai ir spragos teisinių santykių aiškinime bei jų vykdyme, dažnai reikalaujantis didelių valstybės išteklių. Be to, esama teisinio vakumo, dėl kurio partnerystėje gyvenantiems asmenims nėra suteikta tinkama valstybės teisinė apsauga ir tam tikros teisės. Šią problemą akcentuoja tai, kad santuokos ir partnerystės sąvokos yra susiejamos su skirtingomis teisinėmis ir socialinėmis teisėmis, kylančiomis iš Lietuvos Respublikos Konstitucijos, Civilinio kodekso bei kt. teisės aktų. Be to, svarbu pastebėti, kad partnerystės instituto reglamentavimas Europoje taip pat nėra vientisas, o šiuo metu Lietuvoje partnerystės registracija

apskritai nėra numatyta, todėl teisės aktai nesuteikia tinkamos apsaugos ir teisių asmenims, gyvenantiems neregistruotai partnerystėje skirtingose šalyse, kur procesas nustatyti partnerystės faktą yra taip pat pakankamai sudėtingas. Todėl, nepaprastai svarbu įvesti aiškias partnerystės teisinių santykių reglamentavimo normas, kad būtų užtikrinta teisinė apsauga ir teisių lygybė visiems asmenims, nepriklausomai nuo jų santykių statuso.

4. Lietuvoje CK III knygos „Šeimos teisė“ VI dalies XV skyriaus nuostatos siaurai reglamentuoja socialinį ir ekonominį šeimos supratimą, o galiojančios teisės normos neatspindi socialinės tikrovės dėl šeimos teisinės apsaugos. Darbe atliktas tyrimas akivaizdžiai įrodo, kad Lietuvoje būtina įvesti partnerystės santykių teisinį reguliavimą, taip pat būtina atlikti eilę norminių aktų pakeitimų. Nepriklausomai nuo santykių statuso (santuoka, partnerystė), taip pat nepriklausomai nuo lyties (priešingos lyties, tos pačios lyties), valstybė privalo užtikrinti vienodą teisinę socialinę ir ekonominę šeimų apsaugą.

1. Pasiūlymas

Projektas

LIETUVOS RESPUBLIKOS SOCIALINIO DRAUDIMO PENSIJŲ PAKEITIMO ĮSTATYMAS

2024 m. d. Nr. X...-

1 straipsnis. 35 straipsnio 1 dalies pakeitimas

Pakeisti 35 straipsnio 1 dalį ir ją išdėstyti taip:

„35. Teisę gauti našlių ir našlaičių pensiją turi šio įstatymo 36 ir 38 straipsniuose nurodyti mirusio (paskelbto mirusiu) asmens sutuoktinis (**partneris**) ir vaikai (įvaikiai), jeigu asmuo mirties (paskelbimo mirusiu) dieną atitiko šias sąlygas:

1) buvo įgijęs teisę gauti negalios, netekto darbingumo, invalidumo ar senatvės pensiją (atsižvelgiant į mirusio (paskelbto mirusiu) asmens amžių) arba gavo vieną iš šių pensijų;

2) minimalųjį stažą atitinkamos rūšies pensijai gauti miręs (paskelbtas mirusiu) asmuo įgijo dirbdamas Lietuvos, Europos Sąjungos ar Europos ekonominės erdvės susitarimą pasirašiusių valstybių narių įmonėse, įstaigose ar organizacijose (išskyrus asmenis, iki mirties (paskelbimo mirusiu) dienos gavusius negalios, netekto darbingumo, invalidumo ar senatvės pensiją, paskirtą ir (ar) mokėtą pagal Pensijų įstatymą ar pagal pensijų įstatymus, galiojusius Lietuvos Respublikoje iki 1994 m. gruodžio 31 d., bei reabilituotus politinius kalinius ir tremtinius, kurie dalį stažo įgijo kalinimo metu ar tremtyje ir kuriems sąlyga įgyti minimalųjį stažą dirbant Lietuvos, Europos

Sjungos ar Europos ekonominės erdvės susitarimą pasirašiusių valstybių narių įmonėse, įstaigose ar organizacijose netaikoma).“

2. Pasiūlymas

Projektas

LIETUVOS RESPUBLIKOS CIVILINIO PROCESO KODEKSO PAKEITIMO ĮSTATYMAS

2024 m. d. Nr. X...-

Vilnius

2 straipsnis. 191 straipsnio 2 dalies pakeitimas

Pakeisti 191 straipsnio 2 dalį ir ją išdėstyti taip:

„2. Atsisakyti duoti parodymus leidžiama, jeigu liudytojo parodymai reikštų parodymus prieš save, savo šeimos narius, **partnerį** arba artimuosius giminaičius.“

ŠALTINIŲ SĄRAŠAS

Teisės aktai

1. Lietuvos Respublikos Konstitucija (1992). *Valstybės žinios*, 33-1014.
2. Lietuvos Respublikos civilinis kodeksas (2000). *Valstybės žinios*, 74-2262.
3. Lisabonos sutartis, iš dalies keičianti Europos Sąjungos sutartį ir Europos bendrijos steigimo sutartį pasirašyta Lisabonoje, 2007 m. gruodžio 13 d. OJ C 306, 17.12.2007, p. 1–271.
4. Europos Parlamento ir Tarybos 2003 m. rugsėjo 22 d. direktyva 2003/86/EB dėl teisės į šeimos susijungimą. *OJ L 251*.
5. Europos žmogaus teisių ir pagrindinių laisvių apsaugos konvencija (1950). *Valstybės žinios*, 1995-05-16, 40-987.
6. Europos Sąjungos sutartis: ES teisės aktai. Europos Sąjungos oficialusis leidinys. 2010 03 30, C83, 53 tomas.
7. Komisijos komunikatas Europos Parlamentui, Tarybai, Europos ekonomikos ir socialinių reikalų komitetui ir Regionų komitetui išsklaidyti tarptautinių porų netikrumą dėl turtinių teisių (COM(2011) 125 final).
8. Tarptautinis pilietinių ir politinių teisių paktas (1966). *Valstybės žinios*, 2002, 77-3288.
9. Code civil.

https://www.legifrance.gouv.fr/codes/texte_lc/LEGITEXT000006070721/.

Teismų jurisprudencija

1. Lietuvos Respublikos Konstitucinis Teismas. [Dėl Valstybinės šeimos politikos koncepcijos](#). Byla Nr. 21/2008. 2011 m. rugsėjo 28 d.
2. Lietuvos Respublikos Konstitucinis Teismas. [Dėl leidimo laikinai gyventi Lietuvoje užsieniečiui šeimos susijungimo pagrindu](#). Nutarimas Nr. KT3-N1/2019. 2019 m. sausio 11 d.
3. Lietuvos Respublikos Konstitucinis Teismas. [Dėl Lietuvos Respublikos pacientų teisių ir žalos sveikatai atlyginimo įstatymo 13 straipsnio \(2019 m. gruodžio 17 d. redakcija\) atitikties Lietuvos Respublikos Konstitucijai](#). 2024 m. sausio 24 d. nutarime Nr. KT10-N1/2024
4. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2019 m. balandžio 11 d. nutartis civilinėje byloje Nr. e3K-3-133-421/2019.
5. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegija nutartis civilinėje byloje Nr. e3K-3-133-823/2020.
6. European Court of Human Rights. 2010. Case of Schalk and Kopf v. Austria, No 30141/04. Retrieved from: <http://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-99605>.

7. [Jungtinių Valstijų Aukščiausiasis Teismas. JAV v. Vindzoras. Dokumentas Nr. 12-307, argumentuota 2013 m. kovo 27 d. https://supreme.justia.com/cases/federal/us/570/744/.](https://supreme.justia.com/cases/federal/us/570/744/)
8. European Court of Human Rights. 2013. Case of Vallianatos and Others v. Greece, No 29381/09; No 32684/09, <http://hudoc.echr.coe.int/eng?i=002-9224>.
9. [Petrov prieš Bulgarija](#) Europos Žmogaus Teisių Teismas 2008 m. gegužės 22 d.
10. Schalk ir Kopf prieš Austrija Europos Žmogaus Teisių Teismas 2010 m. birželio 24 d.

Kiti šaltiniai

1. Ambrazevičiūtė, K.; Kavoliūnaitė-Ragauskienė, E.; Mizaras, V. (2012). Šeimos kaip teisės kategorijos turinys Lietuvos Respublikos įstatymuose. Teisės problemos. Nr. 4 (78).
2. Baraldi, M. B. (2008). Family vs solidarity. Recent epiphanies of the Italian reductionist anomaly in the debate on de facto couples. *Utrecht Law Review*, Vol. 4, No. 2, 182.
3. Barker, N. (2018). The Evolution of Marriage and Relationship Recognition in Western Jurisdictions. UN Women Discussion Paper Series No. 25. New York: UN Women.
4. Bowman, C. G. (2010) *Unmarried Couples, Law, and Public Policy*. Oxford University Press.
5. Bradley, D. 2001. Regulation of unmarried cohabitation in West – European jurisdictions – determinants of legal policy. *International Journal of Law, Policy and the Family*.
6. Burvytė, S., Ralys, K., Ilgūnienė, R. (2012). Ugdymo šiuolaikinėje šeimoje konceptas: mokslo studija. Vilnius: leidykla „Edukologija“.
7. Clarke, R. (2017). Ar civilinės partnerystės institutas prisideda prie santuokos sampratos pakeitimo? Pranešimas konferencijoje.
8. Coontz, S. (2005). *Marriage, A History: From Obedience to Intimacy, or How Love Conquered Marriage*. New York: Viking.
9. Diduck, A. (2006). *Family law, gender and the state: text, cases and materials*. Oxford: Hart Publishing.
1. Garcimartin, C. (2013). The Spanish Law on Same-Sex Marriage: Constitutional Arguments. *Brigham Young University Journal of Public Law*.
2. Garetto, R. (2019) The Impact of Multicultural Issues on the Notion of „Family Member Zbornik znanstvenih razprav LXXIX letnik, 7.
3. Glosson, M. (2023) What Is a Domestic Partnership, and How Does It Differ from Marriage? <https://hellodivorce.com/ready-for-divorce/what-is-a-domestic-partnership>.
4. Geoffrey, S. (2015). National report: Republic of Ireland, , p. 2: <http://ceflonline.net/wp-content/uploads/Ireland-IR.pdf>.

5. Geč-Korošec, M., Kraljič, S. (2016). The influence of validity established prohibition on legal relations between cohabitants in Slovene law. The international survey of family law [b.i.], United Kingdom.
6. Isaac, L., Braithwaite, S. Hungary passes anti-LGBTQ law effectively barring same-sex couples from adopting. CNN, 2020-12-15: <https://edition.cnn.com/2020/12/15/europe/hungary-lgbtq-adoption-ban-intl/index.htm>
7. Knox, D., Schacht, C. (2014). Choices in Relationships: An Introduction to Marriage and the Family. Cengage Learning, 82–105.
8. Kudinavičiūtė-Michailovienė, I. (2006). Santuokos sąlygos ir jų vykdymas. Vilnius: Justitia,.
9. Labanauskas, L. (2021). Lyčiai neutralios partnerystės įteisinimo galimybių analizė ir kokybinis tyrimas apie LGBTQIA+ asmenų poreikius. Lietuvos socialinių mokslų centras.
10. Limantė, A. (2020). „Ateities kartų teisės“ – besiformuojančios ketvirtosios kartos žmogaus teisės?. <https://www.teise.pro/index.php/2020/01/14/a-limante-ateities-kartu-teises-besiformuojancios-ketvirtosios-kartos-zmogaus-teises/>.
11. Mikelėnas, V., Mizaras, V., Aviža, S. Dėl partnerystės teisinių santykių reguliavimo. Akademine išvada. Vilnius: Vilniaus universiteto Teisės fakultetas, 2008, p. 2. http://www.tm.lt/dok/tyrimai/2011-03-31/Del_Partn_teisiniu_sant_reg.pdf.
12. Mizaras, V. (2010). Dar kartą apie (gėjų) santuokas, arba kas yra šeima. <https://www.delfi.lt/news/ringas/lit/vmizaras-dar-karta-apie-geju-santuokas-arba-kas-yra-seima-39216101>.
13. Morano-Foadi, S. 2007. Problems and challenges in researching bi-national migrant families within the European Union. International Journal of Law, Policy and the Family.
14. Nordic legal research group on family law. (2020). The division of property between unmarried cohabitants- a Nordic perspective on living together. chrome-extension://efaidnbmnnnibpcajpcglclefindmkaj/https://files.elsa.org/AA/National_LRGs/Nordic_LRG.pdf.
15. Novak, B. (2014). National report: Slovenia. chrome-extension://efaidnbmnnnibpcajpcglclefindmkaj/https://ceflonline.net/wp-content/uploads/Slovenia-IR.pdf.
16. Perelli-Harris, B., Berrington, A., Gassen, N. Sánchez, Galezewska, P., Holland, J. A. (2017a.) “The Rise in Divorce and Cohabitation: Is There a Link?” Population and Development Review 43(2): 303–329.

17. Pūraitė-Andrikienė. (2023). Žmogaus teisių apsauga ir gynimas Lietuvos Respublikos Konstituciniame Teisme.
18. Ralys, K. Rengimo šeimai pagrindai. Vilnius: Vilniaus pedagoginio universiteto leidykla, 2009. 108 p.
19. Rodriguez Benot, A. „Definitions“ in I. VIARENGO, P. FRANZINA (eds.), *The EU Regulations on the Property Regimes of International Couples, A Commentary*, Edward Elgar, Cheltenham 2020, p. 38–39.
20. Sörgjerd, C. (2016). „Marriage in a European perspective“ in J. M. SCHERPE, *European Family Law Volume III*, Elgar, , p. 3–40.
21. Stankūnienė, V.; Jonkarytė, A.; Mitrikas, A. A. Šeimos transformacija Lietuvoje: požymiai ir veiksniai. *Filosofija. Sociologija*, 2003, Nr. 2, p. 51–59.
22. Šedbaras. S. (2014) Kas yra ir kas nėra šeima Konstitucijoje ir argumentuose: <https://www.delfi.lt/news/ringas/politics/s-sedbaras-kas-yra-ir-kas-nera-seima-konstitucijoje-ir-argumentuose-65092419>.
23. Tamašauskienė, V. (2012). Partnerystės instituto teisinė problematika. *Ekonomikos, teisės ir studijų aktualijos: tarptautinė mokslinė praktinė konferencija, 2012 m. kovo 6 d*, Kaunas: Kauno kolegijos Leidybos centras, 2012, p. 254-259. *The Max Planck Encyclopedia of European Private Law. Volume I. 2012*. Oxford: University Press.

Internetinis puslapis

1. Beliūnienė, L., Lankauskas, M., Pajaujįs, V., Baltrimas, J. Partnerystės instituto reglamentavimas Europos valstybėse. Teisinės galimybės Lietuvoje. Teisės e-aktualijos, 2016 m. Nr. 2. chrome-extension://efaidnbnmnnibpcajpcglclefindmkaj/https://teise.org/wp-content/uploads/2017/01/aktualijos-16_2_Nr11.pdf.
2. Bull, L. (2020). What Is A Cohabitation Agreement? Penningtons Manches Cooper. <https://www.penningtonslaw.com/expertise/individuals/family-law/faqs-cohabitation-agreements>.
3. [Europos Sąjungos pagrindinių teisių agentūros ataskaita dėl ES kovos su homofobija ir diskriminacija, susijusios su seksualine orientacija ir lytine tapatybe, veiksmų plano. 2014 m. sausio 8 d. https://www.europarl.europa.eu/sides/getDoc.do?pubRef=-//EP//TEXT+REPORT+A7-2014-0009+0+DOC+XML+V0//LV-](https://www.europarl.europa.eu/sides/getDoc.do?pubRef=-//EP//TEXT+REPORT+A7-2014-0009+0+DOC+XML+V0//LV-).
4. European Commission’s information on the property of international couples (marriages and registered partnerships): https://ec.europa.eu/info/policies/justice-and-fundamental-rights/civil-justice/family-law/property-international-couplesmarriages-and-registered-partnerships_en 2 Rosamund Shreeves. The rights of LGBTI people in the European Union. European parliamentary research service, November 2020:

[https://www.europarl.europa.eu/RegData/etudes/BRIE/2020/651911/EPRS_BRI\(2020\)651911_EN.pdf](https://www.europarl.europa.eu/RegData/etudes/BRIE/2020/651911/EPRS_BRI(2020)651911_EN.pdf)

5. European Commission's information on the property of international couples (marriages and registered partnerships): https://ec.europa.eu/info/policies/justice-and-fundamental-rights/civil-justice/family-law/property-international-couplesmarriages-and-registered-partnerships_en.

6. Europos Sąjungos pagrindinių teisių agentūra. (2012). Tos pačios lyties poros, laisvas ES piliečių judėjimas, migracija ir prieglobstis. <http://fra.europa.eu/fraWebsite/attachments/Factsheet-homophobia-couples-migration>.

7. Europos Komisija. (2023). Skyrybos ir gyvenimas skyrium. file:///C:/Users/paulauske.m/Downloads/27032024_lt.pdf.

8. European Commission. (2014). The Handbook accompanies as a Staff Working Document the Communication “Helping national authorities fight abuses of the right to free movement: Handbook on addressing the issue of alleged marriages of convenience between EU citizens and non-EU nationals in the context of EU law on free movement of EU citizens”.

9. Įregistruotos partnerystės turiniai santykiai (Prancūzija). https://e-justice.europa.eu/36687/EN/property_consequences_of_registered_partnerships?FRANCE&clang=en.

10. Little, W. (2023). Introduction to Sociology – 2nd Canadian Edition. <https://opentextbc.ca/introductiontosociology2ndedition/chapter/chapter-14-marriage-and-family/>.

11. Lucia Ruggeri, Ivana Kunda. Family property and succession in eu member states – National reports on the collected data. University of Rijeka, 2019, p. 343: https://www.euro-family.eu/documenti/news/psefs_e_book_compressed.pdf.

12. Permanent Bureau of the Hague Conference on private international law (2015). Update on the Developments in Internal Law and Private International Law Concerning Cohabitation Outside Marriage, Including Registered Partnerships, p. 4. <https://assets.hcch.net/upload/wop/gap2015pd05en.pdf>.

13. Teismas atmetė prašymą dėl tos pačios lyties asmenų partnerystės registravimo 2023-04-21 12:09:00 BNS <https://kauno.diena.lt/naujienos/lietuva/salies-pulsas/teismas-skelbs-sprendima-del-vienos-lyties-partnerystes-registravimo-1122310>.

14. Vaičaitis. V. A. Šeima, partnerystė ir Civilinis Kodeksas. Teise.Pro. 2021. <https://www.teise.pro/index.php/2021/06/09/v-a-vaicaitis-seima-partneryste-ir-civilinis-kodeksas/>.

SANTRAUKA

Partnerystės instituto teisinė problematika Lietuvoje

Žilvinas Ūdra

Pastaraisiais dešimtmečiais pastebima ryški šeimos struktūros ir formų kaita dėl socialinių, ekonominių ir technologinių pokyčių bei komunikacijos tobulėjimo. Tradiciniai šeimos modeliai pamažu keičiasi į modernesnius, atspindinčius visuomenės įvairovę. Nors ilgai buvo laikoma, kad santuoka yra pagrindinis šeimos elementas, tarptautinė bendruomenė pradeda pripažinti ir kitas šeimos formas, tokią kaip partnerystės institutas. Šiame kontekste nagrinėjami partnerystės santykiai ir jų teisinė reglamentacija Lietuvoje. Tai svarbus klausimas, kadangi dabartinė teisinė sistema dažnai apsaugo tik tradicinėmis santuokos sąvokomis grindžiamas šeimas, ignoruodama kitų šeimos modelių egzistavimą. Darbo originalumas pasireiškia paieškoje įvairių aspektų, pradedant nuo analizės, kaip naujosios šeimos formos veikia visuomenės dinamiką ir galutinai formuojasi į teisinę ir socialinę struktūrą. Kartu siekiama suprasti, kaip tradicinės ir modernios šeimos formos gali koegzistuoti ir kaip jų sąveika gali būti reguliuojama teisės aktų lygmeniu.

Šis požiūris atveria kelią ne tik partnerystės instituto teisinių problemų identifikavimui, bet ir kūrybingam požiūriui į teisinės sistemos tobulinimą. Šiuo būdu galima skatinti naujoviškus sprendimus, kurie atitiktų šiuolaikines šeimos struktūras ir poreikius, kartu išlaikant pagarbą tradicinėms vertybėms. Tai gali apimti ne tik teisinių normų kūrimą ir keitimą, bet ir švietimo programas, viešąją informavimą ir kitas iniciatyvas, kurios skatintų toleranciją, supratimą ir lygybę visose šeimose, nepriklausomai nuo jų formos. Taip pat tai gali reikalauti naujų tyrimų ir diskusijų, kurios padėtų giliau suprasti šeimos santykių dinamiką ir įvairovę bei pagrindu remti teisinius pokyčius. Visame procese svarbu išlaikyti pusiausvyrą tarp tradicinių vertybių išsaugojimo ir šiuolaikinio teisinio reguliavimo lankstumo bei atviro požiūrio į visų šeimų poreikius ir teises.

Darbe buvo susitelkta į teisinio reguliavimo trūkumus ir būtinybę tobulinti partnerystės santykių teisinę sistemą. Darbe identifikuota, kad Lietuvos teisinė bazė nepakankamai apibrėžia partnerystės santykius, sukeldama problemų dėl turtinių santykių, teisių ribojimo ir kitų klausimų. Siūloma rasti politinės valios partnerystės įstatymo atsiradimui, skirtą užtikrinti lygiavertę teisinę apsaugą partnerystėje gyvenantiems asmenims. Be to, rekomenduojama atskirti partnerystės institutą nuo santuokos ir plėsti teisės normas, siekiant užtikrinti visų šeimų socialinę ir ekonominę apsaugą. Išvados pabrėžia būtinybę pripažinti partnerystę kaip teisinę kategoriją ir užtikrinti vienodas teises bei apsaugą visiems šeimyninių santykių dalyviams, kad jos atspindėtų visų šeimų socialinę ir ekonominę įvairovę bei užtikrintų jų apsaugą.

SUMMARY

Legal Issues of the Institute of Partnership in Lithuania

Žilvinas Ūdra

This master thesis provides, that there has been a marked change in the structure and forms of the family due to social, economic, and technological changes and improvements in communication. Traditional family models are gradually changing into more modern ones, reflecting the diversity of society. While marriage has long been considered the basic element of the family, the international community is beginning to recognize other forms of family, such as the institution of partnership. In this context, partnership relations and their legal regulation in Lithuania are examined. This is an important issue, as the current legal system often protects only families based on traditional notions of marriage, ignoring the existence of other family models. The originality of the work manifests itself in the search for different aspects, starting with an analysis of how the new family forms affect the dynamics of society and ultimately shape the legal and social structure. At the same time, it seeks to understand how traditional and modern family forms can coexist and how their interaction can be regulated at the level of legislation.

This approach opens the way not only to the identification of the legal problems of the institution of partnership but also to a creative approach to improving the legal system. In this way, innovative solutions can be promoted that respond to modern family structures and needs, while respecting traditional values. This can include not only the development and amendment of legal norms but also educational programs, public information, and other initiatives that promote tolerance, understanding, and equality in all families, whatever their form. It may be necessary to conduct new research and engage in discussions to gain a better understanding of the various dynamics and diversities of family relationships, and to support legal modifications. It is crucial to maintain a balance between preserving traditional values and the adaptability of modern legal regulations, while also being open to the needs and rights of all families, throughout the entire process.

The focus of this work has been on the shortcomings of the legal framework in Lithuania and the need to improve it for partnership relations. The research suggests that the current Lithuanian legal framework lacks a clear definition of partnership relations, which results in issues related to property relations, rights limitation, and other related problems. To address these issues, the proposal is to develop a partnership law that would ensure equal legal protection for persons in partnerships. It is important to separate partnership from marriage and expand legal norms to protect all families, socially and economically. The conclusions underline the need to recognize partnership as a legal category and to ensure equal rights and protection for all participants in family relationships.